

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

JULIOL - SETEMBRE 2010
5,50€

873

JOSEP-LLUÍS CAROD-ROVIRA

Una nació per fer,
una nació per créixer

Pau Vadell i Vallbona
Jaume C. Pons Alorda

ÀNGEL TERRON DAVANT LES MOLÈCULES DEL VERS

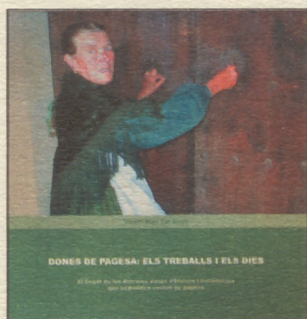
FERRAN
GARCIA-OLIVER
Ausias Marc, la vigència
d'un clàssic

DOSSIER: MENORCA, ELS BATECS DE L'ILLA

Jaume Mascaró, Joan F. López
Casasnovas, Alfons Méndez Vidal,
Pere Alzina Seguí, Joan Pons Alzina

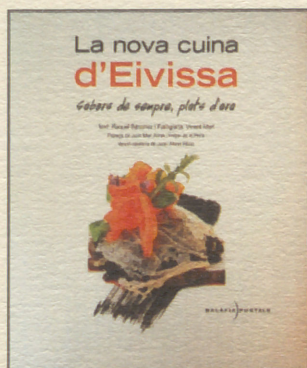

INSTITUT D'ESTUDIS BALEÀRICS NOVETATS

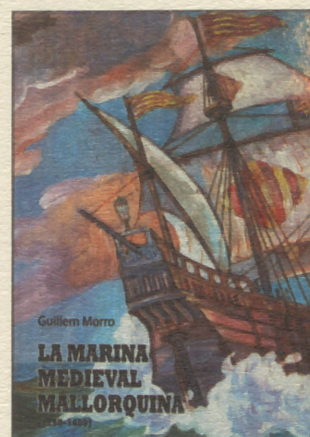
PVP: 40 €

Marí Tur, Vicent "Botja" (2010). *Dones de pagesa: els treballs i els dies*. Coedició de l'Institut d'Estudis Baleàrics, Consell d'Eivissa i Sa Nostra

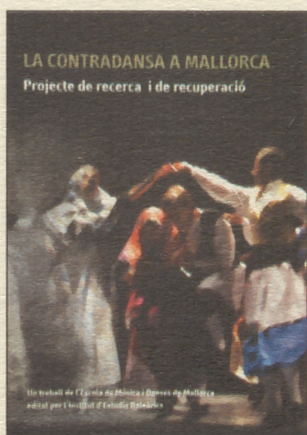
PVP: 25 €

Sánchez, Raquel i Marí, Vicent (2010). *La nova cuina d'Eivissa. Sabors de sempre, plats d'ara*. Balàfia Postals, Institut d'Estudis Baleàrics i Ajuntament d'Eivissa.

PVP: 28 €

Morro, Guillem (2009). *La marina medieval mallorquina (1250 - 1450)*. Documenta Balear i Institut d'Estudis Baleàrics.

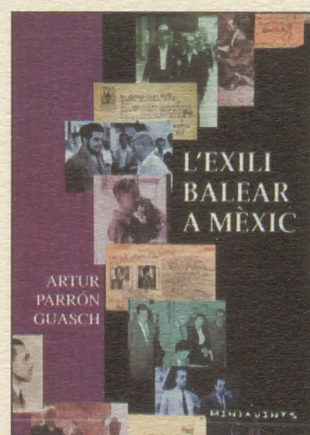
PVP: 20 €

La contradansa a Mallorca. Projecte de recerca i de recuperació (2010). Institut d'Estudis Baleàrics.

PVP: 19,50 €

Matas i Miralles, Vicenç (2009). *Mirar per veure, viure per mirar*. Miquel Font Editor i Institut d'Estudis Baleàrics.

PVP: 18 €

Parrón Guasch, Artur (2009). *L'exili balear a Mèxic*. Documenta Balear i Institut d'Estudis Baleàrics

Institut
d'Estudis Baleàrics

www.iebalearics.org / info@iebalearics.org

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

NÚMERO 873 · ANY LXXXVII
Juliol · Agost · Setembre 2010

REVISTA TRIMESTRAL

EDITA

L'espurna
edicions

PRESIDENT EDITORIAL

Lleonard Muntaner i Mariano

DIRECTOR

Carles Cabrera

CONSELL EDITORIAL

Josep Amengual i Batle
Francesc Gost Serra (coord.)
Josep Maria Nadal Suau
Damià Pons i Pons
Daniel Torres Consuegra

CONSELLER DELEGAT

Gabriel Seguí Trobat

CONSELL DE REDACCIÓ

Manuel Asín
Maria Laura Cantalops
Marc Colell i Teixidó
Marc González Pérez
Bartomeu Martínez Oliver
Maria Muntaner González
Jaume Muntaner González
Pere Antoni Pons
Pere Joan Pons Sampietro
Pere Ribas Rabassa

CONSELL ASSESSOR

Alexandre Ballester
Francesc Bujosa i Homar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer i Manila
Joan Mas i Vives
Josep Massot i Muntaner
Joan Mir i Obrador
Rosa Planas i Ferrer
Andreu Ramis i Puiggros
Gabriel de la ST Sampol
Miquel Sbert i Garau
Sebastià Serra i Busquets
Josep Solervicens
Bernat Sureda i Garcia

REDACCIÓ, ADMINISTRACIÓ, PUBLICITAT
I SUBSCRIPCIONS I DISTRIBUCIÓ

L'espurna edicions, s.l.

C/ Joan Bauçà, 33 - 1r - 07007 Palma
a/e: revistalluc@gmail.com
Tel. 971 25 64 05 - Fax: 971 25 61 39

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA I TRADUCCIÓ

Marc Colell i Teixidó

DIRECCIÓ D'ART

Coc 33 Serveis Editorials

COBERTA

Sèrie: *Mirall Buit* (1994)
Teresa Matas

ESTAMPACIÓ I FOTOCOMPOSICIÓ

Gràfiques Mallorca
(Inca - Mallorca)

ISSN: 0211-092 X

Depòsit Legal: PM - 276 - 1958

AQUESTA ÉS UNA PUBLICACIÓ PLURAL QUE NO
COMPARTEIX NECESSÀRIAMENT LES OPINIONS
EXPRESADES EN ELS ARTICLES SIGNATS.

SUMARI

D'ARA, DEL PAÍS I DEL MÓN

- Josep-Lluís Carod-Rovira: Una nació per fer, una nació per créixer 3
- Llorenç Valverde: Les tribulacions de Google a la Xina 5

DIÀLEGS AMB...

- Pau Vadell i Vallbona; Jaume C. Pons Alorda: Àngel Terron davant les molècules del vers 8

DOSSIER: MENORCA, ELS BATECS DE L'ILLA

- Jaume Mascaró: Nous temps, vells costums 12
- Joan F. López Casanovas: Menorca: una mirada a la política electoral 15
- Alfons Méndez Vidal: L'economia de Menorca: a la recerca de l'equilibri perdut 18
- Pere Alzina Seguí: La innovació és la clau 20
- Joan Pons Alzina: La cultura a Menorca 24

HISTÒRIA, CULTURA I SOCIETAT

- Joan Valls de Padrines Amengual: Pere Oliver i Domenge (1914-1923). La Barcelona dels anys de la Primera Guerra Mundial i la formació del nacionalisme d'esquerres mallorquí 27
- Joan Florit Horrach: Llorenç Duran, pioner en experiències pedagògiques 30
- Ferran Garcia-Oliver: Ausias Marc, la vigència d'un clàssic 35

CALENDARI TEATRAL

- Maria Antònia Perelló Femenia: Hamlet, entre les vacil·lacions de la consciència 38

LLANTERNA MÀGICA

- Macià Florit Campins: Quan la mirada habita 47

SEQÜÈNCIES

- Alexandre Ballester: Entre Maó i Ciutadella 49

PEDRA SOLTA

- Miquel Sbert i Garau: La soca s'enfila. Un apunt sobre la glosa menorquina 51

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

- Laia Climent: Maria Antònia Salvà, entre records i raons 53
- Jaume C. Pons Alorda: Aquesta muda violència és difícil de mesurar .. 54
- Oriol Prat: La poètica barroca a Europa 56
- F. Xavier Granados: La primera dècada pujoliana (1980-1993) 57
- Josep Antoni Calvo: *Lokus*, una comèdia de la vida 59
- Miquel Sbert i Garau: Llegendes de les Balears 60
- Francesc Vallcaneras: Un tractat de musicologia 61
- Joan Buades: La divina tragèdia 62
- Marc Colell i Teixidó: Nosaltres els enfarinats 63

Universitat de les
Illes Balears
Servei de Biblioteca i
Documentació
Edifici Guillem Cifre
de Colonya

25
anys de
biblioteques
municipals
creixem junts

Ajuntament de Palma

Arenal

Pça. Gaspar Rul. Ian, 5 · 07600 Palma
Tel. 971 492 866
bibarenal@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Casal Solleric

Passeig del Born, 27 · 07012 Palma
Tel. 971 722 092

■ De dilluns a divendres de les 8.30 a les 14.30 h
■ Dimarts també de les 17 a les 20 h
Especialitzada en art

Coll d'en Rabassa

Albuera, 1 · 07007 Palma
Tel. 971 490 354
bibcoll@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 16 a les 21 h
■ Dimarts i dijous també de les 10.30 a les 13.30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Cort

Pça. de Cort, 1 · 7001 Palma
Tel. 971 225 962
bibcort@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 8,30 a les 20,30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Establiments

Carretera Esporles, 74 · 07010 Palma
Tel. 971 765 192
biblioestabliments@telefonica.net

■ De dilluns a divendres de les 16 a les 21 h
■ Dimecres de les 9 a les 14 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Gènova

Barranc, 22 · 07015 Palma
Tel. 971 405 481
bibgenova@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Indioteria

Gremi Tintorers, 2 · 07009 Palma
Tel. 971 207 505
bibsaindioteria@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Josep M. Llopart

Emperadriu Eugènia, 6 (S'Escorxador) · 07010 Palma
Tel. 971 753 942
bibjmllopart@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 8.30 a les 20.30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h i de les 16 a les 20 h

Molinar

Xadó, 3b · 07006 Palma
Tel. 971 247 649
bibmolinar@sf.a-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Olivar

Plaça de l'Olivar, edifici Mercat de l'Olivar, 1ª planta
· 07002 Palma
Tel. 971 726 580
bibolivar@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 8 a les 14 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Polígon de Llevant

Ciutat de Querétaro, 3 · 07007 Palma
Tel. 971 242 155
bibpoligondellevant@sf.a-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Rafal Vell

Joan Estelrich Artigues, 50 · 07008 Palma
Tel. 971 474 414
bibrarafvell@sf.a-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Ramon Llull

Institut Balear, s/n · 07012 Palma
Tel. 971 299 260
bibramonllull@sf.a-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 8,30 a les 20,30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Sant Jordi

Pau Bouvy, 31 · 07199 Palma
Tel. 971 742 036
bibsantjordi@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Santa Catalina

Fàbrica, 34 · 07013 Palma
Tel. 971 286 069
bibstacatalina@sf.a-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Son Cladera

Cala Mitjana, 41 · 07009 Palma
Tel. 971 470 839
bibsoncladera@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h
Dissabte de les 9.45 a les 13 h

Son Ferriol

St. Joan de la Creu, 43 · 07198 Palma
Tel. 971 429 856
bibsonferriol@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 16 a les 21 h
■ Dilluns i dimecres també de les 10.30 a les 13.30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Son Forteza

Sant Isidre Llaurador, 25 · 07005 Palma
Tel. 971 243 983
bibsonforteza@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Son Gotleu

Josep Garcias 2b · 07008 Palma
Tel. 971 273 507
bibsongotleu@sf.a-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Son Rapinya

Catalina March, 4 A · 07013 Palma
Tel. 971 792 337
bibsonrapinya@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

Son Sardina

Cami Passatems, 123 · 07120 Palma
bibsonsardina@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h
Dissabte de les 9.45 a les 13 h

Son Ximelis

Cap Enderrocot, 14 · 07011 Palma
Tel. 971 791 233
bibsonximelis@p-palma.es

■ De dilluns a divendres de les 16 a les 21 h
■ Dimarts i dijous de les 10.30 a les 13.30 h
Dissabte de les 9 a les 13 h

Terreno

Dos de Maig, 1 · 07015 Palma
Tel. 971 737 709
bibelterreno@p-palma.es

■ Dilluns i divendres de les 9 a les 15 h
■ Dimarts, dimecres i dijous de les 15 a les 21 h

t'acostamlacultura
Regidoria de Cultura, Patrimoni
i Política Lingüística

Una nació per fer, una nació per créixer

Josep-Lluís Carod-Rovira*

Si el segle XIX va ser el del sorgiment del nacionalisme i el segle XX va ser el de la construcció dels estats-nació, el segle XXI és el de les identitats múltiples i complexes, el d'un món interconnectat en xarxa, per on circulen, a temps real, les transaccions econòmiques, les idees, les influències culturals, les notícies i les comunicacions personals. Un món en moviment permanent.

Tot i així, la nació persisteix. I el nacionalisme, de manera obstinada i, sovint, arcaica, també. Com una gran contradicció de la història. El nacionalisme té un ressò d'antigalla però és vigent en la majoria dels estats tal com els coneixem. És el nacionalisme essencialista, o *nacionalisme banal*, que s'enfronta al cosmopolitisme amb una actitud hostil, i que es reivindica com a patriotisme. Una construcció de la realitat basat en paradigmes del passat que recrea una identitat única, inamovible, homogènia, indiscutible i inqüestionable. Per si no fos poc, l'abast del nacionalisme també condiciona les actituds polítiques i culturals de la ciutadania. Els mecanismes de la imposició són múltiples i diversos, des de les manifestacions violentes, d'exclusió i rebuig a la diferència, a manifestacions aparentment inòcues, que passen desapercebudes per quotidianes, per normals.

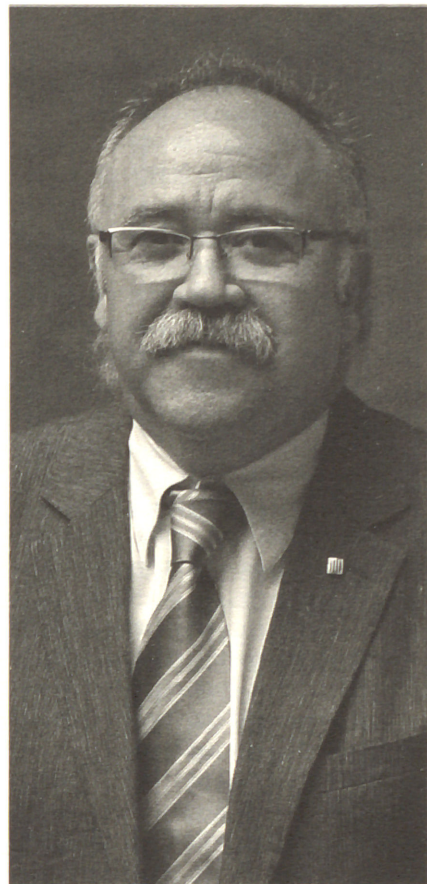
En un moment en què el debat sobre el sobiranisme creix i és present en tots els sectors socials, la catalana és una nació en construcció, un estat per ser, que no pot cometre l'error d'assumir les formes clàssiques de l'estatisme. La nostra força singular és i ha estat, i ha de continuar essent, una tradició de pluralisme, flexibilitat i adaptació.

La nació catalana, doncs, s'ha d'obrir al món, i també a cada per-

sona arribada de fora, convidant cada individu a formar part d'un projecte comú i compartit. Tenim la sort que els valors que ens defineixen com a nació són fruit d'un procés virtuós de construcció d'una identitat que és oberta, dinàmica, inclusiva, encarada al futur i lligada estretament a les llibertats. Ja ho deia el malaurat president Companys: Catalunya i la llibertat són la mateixa cosa, els enemics d'una ho han estat sempre de l'altra. Un llegat heretat que són les llavors del nostre futur. Això significa que parlem d'una nació per als que només ens sentim catalans; però també per als que són catalans i una altra cosa: catalans i espanyols, catalans i una mica marroquins, catalans i molt argentins... Perquè el que compta no és la identitat personal sinó la identificació amb el país. Una adhesió voluntària que té la mateixa força d'integració que la llengua catalana com a motor d'incorporació i cohesió social. El català no és la llengua de tots els catalans però, indubtablement, és la llengua de llur país.

La nació catalana, però, també s'ha d'obrir a si mateixa, al conjunt de tots els seus territoris des de l'Empordà als Ports, des dels Pirineus a les Terres de l'Ebre. Ja sabem que Barcelona és una ciutat capdavantera, cosmopolita, del món; però ha d'exercir també com la capital del seu país i assumir, sense complexos, el lideratge d'una nació sencera. Potser és l'hora d'acabar la Catalunya en xarxa que imaginava Prat de la Riba, de dalt a baix, amb una capital internacional que reivindicui un país que no és petit i volem sencer.

Un país és també una cultura i el seu àmbit lingüístic. I no s'entendria el que som, ni seríem del tot, sense Ramon Llull, Ausiàs March,

Fotografia: Jordi Bedmar

Avui podem afirmar que, de sobiranisme, n'hi ha a tots els partits i a totes les sensibilitats polítiques. El sobiranisme és transversal com no ho havia estat mai abans. En aquest escenari nou, l'independentisme no pot ser monopoli d'un sol partit

Joanot Martorell. I Estellés i Ovidi, o Raimon, Al Tall, Maria del Mar Bonet i els Antònia Font. Ni sense Miquel Gil, el Misteri d'Elx, el Cant de la Sibíl·la; o Eliseu, Joan F. Mira, Damià Pons, i les bandes de música, les fogueres i els cavalls de Sant Joan, Antoni Tàpies i Miquel Barceló. No compartim només llengua i cultura. Les relacions comercials entre el Principat, el País Valencià i les Illes són intensíssimes, basades sovint en un teixit econòmic de pimes i algunes multinacionals punteres. Això també és nació: saber

traslladar els nexes existents i latents a tota la llargària i amplitud del territori nacional i traslladar-ho al disseny institucional i a l'acció política, al terreny econòmic i al disseny de les infraestructures que ens teixeixen.

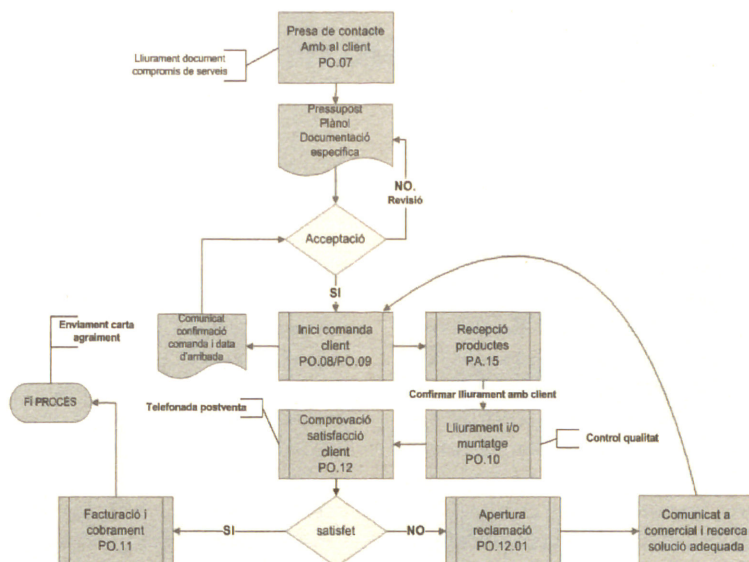
Tota aquesta articulació demana una aposta política. Al Principat, en aquestes dues darreres legislatures, amb governs d'esquerres i catalanistes, i una oposició eminentment catalanista, s'han produït més canvis en pocs anys que en un parell de dècades. Canvis que s'expressen també en el creixement de l'independentisme. Independentistes nous en gran part, fets més per causes estratègiques que no essencialistes, els que saben que més sobirania implica més nivells de benestar. Avui podem afirmar que n'hi ha a tots els partits i a totes les sensibilitats polítiques. El sobiranisme és transversal com no ho havia estat mai abans. En aquest escenari nou, l'independentisme no pot ser monopoli d'un sol partit, ni d'una sola classe, ni d'una part del país. Afortunadament, ja no tornarà als seus orígens essencials, de moviment reduït només de convençuts. Aquest és el gran succés.

La nostra força singular és i ha estat, i ha de continuar essent, una tradició de pluralisme, flexibilitat i adaptació

Però cal també obrir mires en aquest sentit i comprendre que una societat nacional ha de ser molt plural internament. Que cal un espai de complicitats i coincidències, i una societat civil i unes forces econòmiques i polítiques que liderin el país, que l'il·lusionin i que esdevinguin motor d'aquest horitzó de llibertat. Ser català no és un uniforme. Tenim davant nostre l'oportunitat de dibuixar un destí comú, un país possible. Sense anar contra ningú, només a favor nostre. Una nació per construir, i per fer-la créixer. ■

*Vicepresident del Govern de la Generalitat de Catalunya

LA MANCA DE QUALITAT PASSA FACTURA

Tard o d'hora. En tots els aspectes. D'aquí la importància de prioritzar-la. Productes de qualitat garantida. Serveis de qualitat demostrada. Relacions d'una qualitat humana envejable, amb els clients i entre noltros. Quan tot va bé i quan qualche cosa falla, que som humans. La qualitat per a Roldan no és un objectiu, és un compromís. Facturar és fonamental per a una empresa, però no a qualsevol preu. Així pensam i així funcionam. Perquè sabem que, a la llarga, la manca de qualitat passa factura.

Roldan
Cream espais per conviure

Eusebi Estada, 66-68 · 07004 Palma de Mallorca · tel. 971 763 666 fax 971 763 667
· email: comercial@roldan.es · www.roldan.es

Les tribulacions de Google a la Xina

Llorenç Valverde

Construïda, reconstruïda i mantinguda en els segles que van des del cinquè abans de la nostra era fins al setzè, tenia per objectiu protegir la frontera nord de l'Imperi xinès. La dinastia Ming en va ser la gran impulsora i, més enllà de protegir la Xina dels invasors del nord, també va tenir un important efecte d'aïllament i de proteccionisme comercial. Avui, la Gran Muralla –en anglès, *The Great Wall*– és una atracció turística de primera magnitud que impressiona els milions de turistes –interiors i exteriors– que cada any la visiten, molts dels quals possiblement ignoren que la Gran Muralla del passat, la de maons de terra i de pedra, la que diuen que és visible des de l'espai exterior, ha estat substituïda per una altra gran muralla invisible i que no deixarà rastre per a la posterioritat, atès que està feta de materials més dels nostres dies i més volàtils, com són els bits. Aquesta nova gran muralla té per objectiu impedir l'accés de la població xinesa a informacions i idees «perilloses» (Tiananmen, el Tibet...) que puguin venir tant de l'exterior com de l'interior. És a dir, té per objectiu aquesta tasca difícil i detestable de censurar Internet, comparada tot sovint a la de posar portes al camp. Malauradament, sembla que les autoritats xineses se n'estan sortint amb un relatiu succés, el qual, per sort, és difícilment sostenible a mitjà i curt termini. El destí final del gran tallafocs és caure, atès que Internet és una eina dissenyada i construïda per a compartir i disseminar informació, la qual cosa la converteix en un dels pitjors malsons de tothom que aspiri a convertir-se en un Gran Germà orwellià. Resulta molt difícil, ben bé impossible, tancar les esclotxes de llibertat que obre la xarxa, més si hom té en compte que el Govern xinès s'ha proposat convertir el seu Estat en una primera potència econòmica

mundial. Un objectiu que, avui per avui, necessita les tecnologies digitals en general i, en particular, que els ciutadans facin servir Internet, i no podran evitar que aquesta utilització es limiti simplement a aquells aspectes que el Govern consideri conuenients.

Però més enllà de la censura i de les limitacions sobre la lliure circulació d'idees, la gran muralla de bits, *The Great Firewall*, el gran tallafocs xinès, com la muralla de maons, també té un objectiu de proteccionisme comercial ja que serveix per a imposar restriccions a aquelles empreses que vulguin entrar en el mercat d'Internet xinès: l'autorització per a operar en aquest escenari requereix l'acceptació explícita del compliment de les lleis xineses per part de l'empresa, especialment les que fan referència a quines informacions no han d'estar a l'abast d'aquelles persones que es connectin a Internet des d'ordinadors ubicats a la Xina. D'aquesta manera, els mantenidors de la gran muralla actual aconsegueixen la col·laboració inestimable dels proveïdors de la informació. Diuen alguns experts que resulta pràcticament impossible filtrar-ho tot a Internet i que, per més que la policia xinesa dedicada a aquest control tingui més de 30.000 persones i tota casta de recursos informàtics, la censura no seria tan efectiva si no fóra per l'aquiescència de les empreses involucrades. Com un efecte col·lateral no gens menystenible, això dóna un avantatge clar a les empreses autòctones, més en sintonia i més acostumades a tractar amb les autoritats locals. També en aquest cas, la censura esdevé una aliada del proteccionisme comercial o, si més no, el proteccionisme es converteix en un efecte col·lateral de la censura.

Google va a la Xina

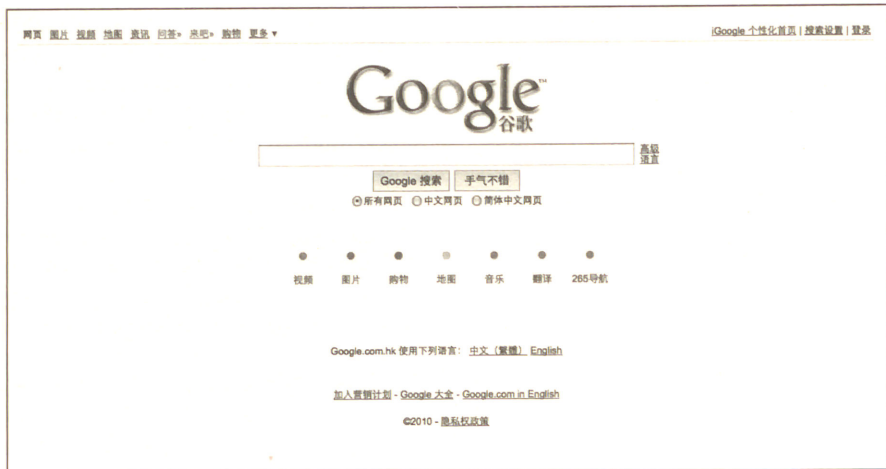
Aquest era –a grans trets– l'escenari quan Google va decidir obrir una delegació a la Xina, devers el

2005: l'immens mercat –més de 380 milions d'usuaris potencials– bé justificava el compromís d'acceptar la llista de termes restringits. Tanmateix, si no ho feien ells, algú altre ho faria. L'escenari xinès no és gens fàcil, amb un cercador autòcton, *Baidu*, que té molta d'acceptació (prop del seixanta per cent de quota del mercat) i, sobretot, el suport explícit de les autoritats xineses. Google amb la seva delegació, per a la qual havia contractat alguns dels millors experts xinesos, i malgrat les dificultats «culturals» i d'altra mena, havia arribat a apoderar-se d'una quota de més del trenta per cent del mercat, una xifra que pot semblar minsa, especialment per a algú que ha aconseguit una posició propera al monopoli a la resta del món, però que és tot un triomf si hom la compara a l'aconseguida per d'altres empreses, incloent-hi Microsoft, que amb prou feines arriben a un u per cent de quota de mercat. De tota manera, s'ha de dir que, malgrat els compromisos i les declaracions públiques dels responsables de Google, la relació entre les instàncies governamentals i l'empresa nord-americana no han estat gaire fluides, com mostren les queixes formulades –el gener i el juny del 2009– pels primers respecte de la incapacitat dels segons per filtrar continguts pornogràfics, a les quals Google va contestar que s'hi estaven esmerçant.

La Global Network Initiative

Mentrestant, l'octubre del 2008, Google, Microsoft i Yahoo s'associen amb d'altres empreses del sector per constituir l'anomenada «Global Network Initiative», la qual té per objectiu principal promoure un codi de conducta destinat a garantir la salvaguarda de la llibertat d'expressió i de la intimitat *on line*, especialment en aquells estats on la pressió dels governs restringeix les possibilitats d'actuació de les empreses involucrades. No deixa de ser ben il·lustrativa la declaració de principis d'aquesta coalició, que inclou, entre d'altres, paràgrafs com aquest:

«Els drets humans són indivisibles, interdependents i estan interrelacionats: la millora d'un dels drets millora l'avenç dels altres; la restricció d'un dels drets, afecta adversament els altres. La llibertat d'expressió i la intimitat són part explícita del marc internacional dels drets humans i són drets que possibiliten la realització dels altres».

El cercador Google a Hong Kong i el cercador xinès Baidu

La qual cosa, sigui dit de passada, els serveix explícitament per a justificar que l'aliança només s'ocupi d'aquests dos drets i no gaire dels altres. En qualsevol cas, i vists els acords que acceptaven per operar a la Xina, també podria ser considerada com una mostra de cinisme o, més ingènuament, l'establiment d'una base per a una coartada que justificàs aquesta acceptació. Dit altrament, allò d'una mà que renta l'altra.

Els atacs

Tot l'escenari canvia radicalment a partir del gener d'enguany quan Google anuncia que està ponderant abandonar les seves operacions a la Xina. L'excusa per a plantar cara ve de la mà d'uns atacs «altament sofisticats» als sistemes informàtics que els responsables de Google diuen haver experimentat –ells i devers 20 companyies nord-americanes del sector– i que tenien per objectiu apode-

rar-se de comptes de Gmail d'activistes xinesos pels drets humans. No quedava gaire enfora el gust agre que havia tingut la revelació –feta per Yahoo, a requeriment del Govern xinès– de les dades d'un dels seus usuaris xinesos i que havia provocat que anés a la presó. El representat legal de Google declara que «aquests atacs i la vigilància que han destapat –combinats amb els intents de l'any passat de limitar encara més la llibertat d'expressió al web– ens han dut a concloure que hem de revisar la viabilitat dels nostres negocis a la Xina». Però alguns experts asseguren que no és gens fàcil trobar una connexió lògica entre els atacs a la seguretat dels activistes pels drets humans i l'autocensura acceptada per Google. Possiblement l'explicació més plausible rau en el dany que hauria pogut suposar per a Google que s'arribés a saber que havia tingut problemes de seguretat i que no havien fet res per combatre-ho.

Aquesta nova gran muralla té per objectiu impedir l'accés de la població xinesa a informacions i idees «perilloses» (Tiananmen, el Tibet...) que puguin venir tant de l'exterior com de l'interior. És a dir, té per objectiu aquesta tasca difícil i detestable de censurar Internet, comparada tot sovint a la de posar portes al camp

Google reclama la intervenció del Govern nord-americà i la secretària d'Estat, Hillary Clinton, demana –sense gaire convicció– explicacions a la Xina. Tot plegat no ajuda a palesar que l'afer sigui vist com un enfrontament entre un Govern –el de l'Estat amb més població del món– i una multinacional –possiblement la més poderosa de l'actualitat–, el qual s'acosta bastant a les prediccions que parlaven que les guerres del futur serien lliurades en el ciberespai (de fet, crec recordar que la predicció –de Churchill– es referia a les ments humanes com a camps de batalla, però ben mirat, no hi ha gaire diferència). Tanmateix, aquestes darreres declaracions també serveixen per a mostrar un enfrontament intern, en el si de Google, entre els responsables de negoci i els legals, aquests darrers amb el suport d'un dels fundadors de l'empresa, d'origen rus i que, per vivències personals, sembla tenir més sensibilitat i més recances morals i ètiques respecte de la col·laboració amb qualsevol forma de censura.

La rebel·lió

El resultat –ara per ara– és que, finalment, Google tanca el seu web xinès, localitzat a Pequín, i el redirecciona cap al que és ubicat a Hong Kong, on no són aplicables les restriccions de censura ateses les circumstàncies especials de l'antiga colònia britànica. El moviment no significa que desaparegui la censura per als internautes xinesos, sinó simplement que Google deixa de filtrar els resultats i posa la censura en mans de les autoritats, la qual òbviament, continua essent aplicada per a les cerques

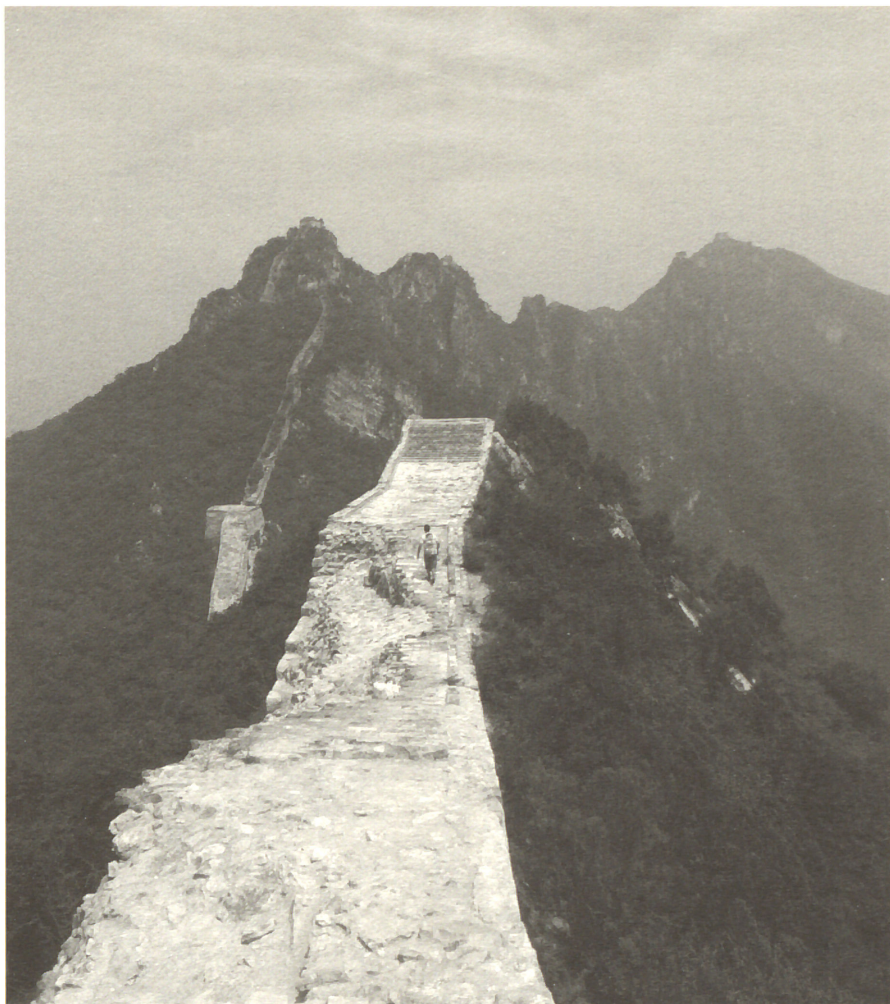

fetes des de territori xinès. Però, d'alguna manera, el cercador nord-americà salva la cara, ja que tota la premsa internacional informa de la rebel·lió de Google, una rebel·lió forçada pels atacs i, també, per les pressions que havia començat a fer el Congrés dels Estats Units, i que van en la direcció de promulgar una llei que prohibeixi que les empreses nord-americanes puguin operar en estats on els drets humans no són respectats, encara que, sigui dit de passada, resulta molt més fàcil ofegar i prendre represàlies contra una illa petita del Carib, per exemple, que anar contra una de les principals potències econòmiques del món. Unes pressions que no semblen haver afectat d'altres empreses, com Microsoft o Apple. Així, per exemple, Steve Ballmer, cap visible de Microsoft, ha anunciat a so de bombo i platerets que ells continuaran operant a la Xina sota les restriccions imposades pel Govern d'allà. Enrere restava la victòria –possiblement pírrica– que havien aconseguit alguns dels fabricants més importants d'ordinadors nord-americans, quan es varen negar a incorporar filtres a les màquines destinades al mercat xinès.

La resposta del Govern xinès ha estat dura i contundent, ja que la maror internacional generada pels anuncis de Google no ajuden gens a la imatge de la Xina ni als seus plans de convertir-se en un gegant econòmic i tecnològic de primera fila. No s'han estat gens de retreure a Google que amb la seva actitud està incomplint un compromís signat i que la llei és la llei. En particular, el portaveu del Ministeri d'Afers Estrangers ha afirmat que fer negoci amb Internet a la Xina està obert a tothom, però que s'han de complir les lleis i que, en particular, el *hacking*, en qualsevol de les seves formes, està explícitament prohibit. I no resulta gens agosarat pensar que, per ells, no respectar la llista de termes restringits és una forma de *hacking*.

El futur

La creació i desenvolupament de Google ara és un cas d'estudi a les escoles de negocis, on encara hi ha serioses dificultats per entendre el secrets del succés del seu model de negoci. Tot indica que, en un futur no gaire llunyà, podria ser que hom també estudiés aquest enfrontament –encara en curs– per diverses raons. La primera perquè es tracta d'un dels primers enfrontaments explícits

La Gran Muralla

Resulta difícil entendre l'arriscat desafiament de Google, més si hom té en compte que ha anunciat que no pensa abandonar la Xina com a territori per fer negocis, que només deixa la part que involucra haver de comprometre's amb la censura

entre un Govern i una multinacional del sector de les tecnologies de la informació. La segona, i per ventura principal, perquè podria esdevenir la fita que marqui l'inici de la caiguda del tallafocs xinès i, amb aquest, la seva obertura democràtica (sempre segons els valors occidentals, aspecte que no s'ha de perdre de vista). Altrament, resulta difícil entendre l'arriscat desafiament de Google, més si hom té en compte que ha anunciat

que no pensa abandonar la Xina com a territori per fer negocis, que només deixa la part que involucra haver de comprometre's amb la censura. Els atacs experimentats pels sistemes informàtics del cercador hauran servit d'excusa per accelerar aquest moviment estratègic. En un moment en què l'avenç de Google a la Xina semblava haver-se estancat, la rebel·lió també pot ajudar a camuflar, en part, resultats que hom preveu que no seran gaire brillants. Tanmateix, alguns analistes diuen que, per a llurs plans d'excel·lència tecnològica, els xinesos necessiten Google, tant com Google necessita el mercat xinès per als seus plans d'expansió. Tard o d'hora el tallafocs ha de caure i, en aquest moment, si Google sobreviu, tindrà de part seva tots els trumfos que ara està aconseguint amb aquesta aposta arriscada. En definitiva, i si guin quines siguin les raons i estratègies dels uns i dels altres, queda clar que Internet pot ser un poderós instrument al servei dels drets humans i de les llibertats. Només falta que hi hagi voluntat per aprofitar-ne les possibilitats. ■

Fotografies: Pau Vadell i Vallbona

Àngel Terron davant les molècules del vers

Pau Vadell i Vallbona
Jaume C. Pons Alorda

Trobam el poeta i professor universitari Àngel Terron (Palma, 1953) davant el Gran Hotel de Palma. Va tapat amb un dels seus inconfusibles capells de feltre. Anam en un bar una mica arraconat i comença l'entrevista recitant «Conversa peripatètica», una de les seves darreres creacions, de contundents proses poètiques, amb Einstein i Valéry com a protagonistes:

«Vaig llegir a una fulla volandera aquesta anècdota. Pot ésser vera o sols fruit de la imaginació.

Caminaven per un camp obert, digne d'un pintor impressionista, Paul Valéry i Albert Einstein.

El poeta simbolista parlava:

- Jo sempre duc un petit carnet i una ploma, així quan tenc una idea prenc una anotació i no se m'oblida pas. Després a la quietud del gabinet puc elaborar-la i fer-ne finalment un assaig. Vostè segurament també fa el mateix...?

El físic li contesta:

- Sap, les idees són una cosa molt rara... A voltes és com un gest, o com el vol d'un ocell vist des d'un tren que marxa en direcció contrària. Altres vegades és com una mínima vibració a la plana aigualosa d'una bassa quan, amb el batec de les ales, una libèl·lula es vol desprendre de les restes de la crisàlide. O com la sensació de buit que un sent a l'estómac quan puja amb un ascensor accelerat... Jo que som dislèxic, que no sé pas dibuixar, i amb una preparació matemàtica inadequada, per què vull un paper?»

—*Creus que és mal temps per a la lírica?*

—Sempre és un mal temps per a la lírica. Des que a la cort no hi ha poetes com Ronsard, no es treu un gafet monetàriament.

—*I la poesia a Ciutat de Mal?*

—En aquesta ciutat veig que hi ha un moment esplèndid. Jo estic bé i tots els joves van fent coses. Fins i tot Jaume Pomar s'està reactivant i fa coses, en poesia, prou interessants. Com sempre «Mallorca, terra de poetes», i innovadors! Sempre ho ha estat.

—*De quina manera poleixes els versos, quina és la teràpia?*

—Cap. No hi ha sistema. Una de les coses de què estic més orgullós és que el poema més complex dels que he elaborat mai, «Orfila degolla un ca», fou escrit mentalment a l'hotel Palace d'Alacant. Quan vaig arribar a Palma i vaig agafar la màquina d'escriure per redactar-lo es varen anar fent més variacions per errors en la primera edició que no modificacions en les altres. Per contra, hi ha una prosa de *Llibre del mercuri* que està escrita cent vegades i no n'acab d'estar convençut. Jo l'únic consell que don és que, si jo

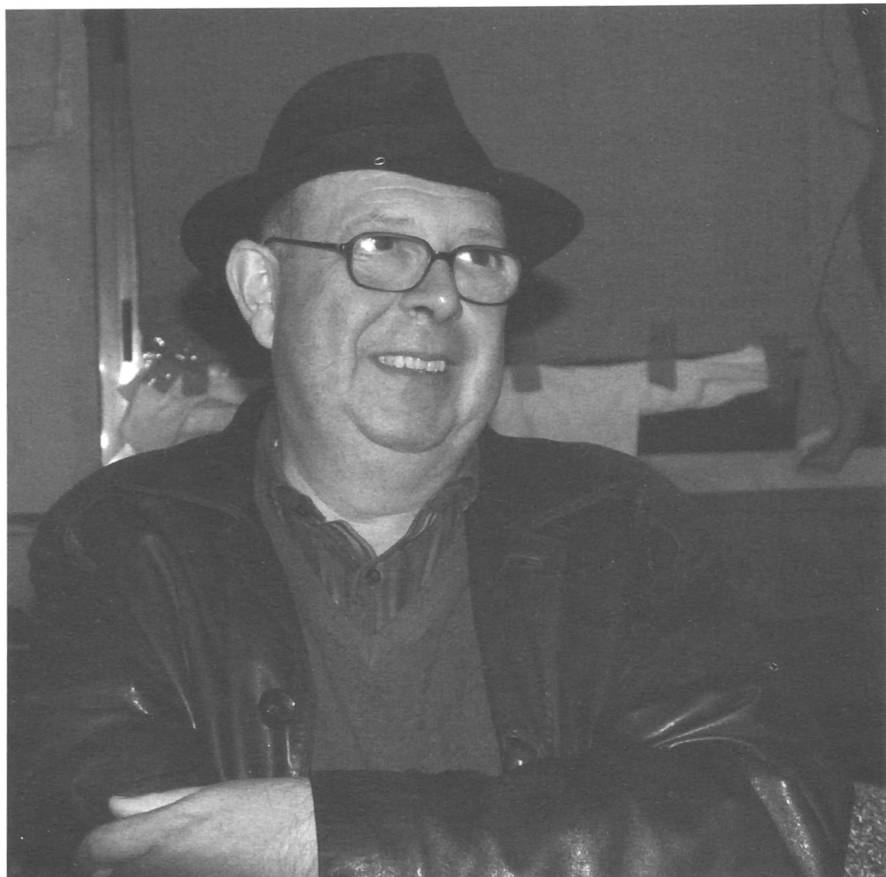
aguant un poema a cent lectures, el don per bo. Per això normalment faig els recitals als bars.

—*Durant els anys setanta, a Mallorca, hi va haver una explosió poètica important en la qual molts de joves poetes d'ara s'emmirallen. En aquest moviment tu hi jugaves un paper important, sobretot en l'edició de revistes i en la creació de Tafal.*

—En som totalment inconscient. Salvant les distàncies... Per exemple, estic molt content que hagi sortit una col·lecció com «La cantàrida» –i més que el seu nom faci un homenatge a Llorenç Moyà. Hi ha moltes similituds amb l'experiència de *Tafal*. Evidentment amb textures, poetes i estètica diferents, però que sigui una col·lecció de combat és sinònim d'aire fresc. Nosaltres, a *Tafal*, hi teníem algunes màximes: només hi ha una llengua, la catalana –i no tres com es pretenia en aquell moment, diferenciant el valencià i el principatí–; que en català es podia escriure tan bé com en anglès, i que la poesia havia de ser densa. La poesia que havia feta T. S. Eliot en anglès o Paul Celan en alemany, nosaltres la faríem en català. Gairebé tots els autors que editaren a *Tafal* seguien més o menys aquesta línia. Potser l'únic que es desvia una mica d'aquests punts és Josep Piera, tot i que *Esbornanys de la música* és el llibre de l'autor que més s'atraca a aquesta estètica.

—*I les relacions amb el Principat o el País Valencià?*

—En aquell moment eren molt bones. Ara els joves ho heu recuperat, gràcies als encontres entre poetes. En aquell moment se'n feia un a Elx. Hi havia molta connexió i discussió entre els escriptors i tots ens coneixíem. Tant Bru de Sala, com Ramon Pinyol, Josep Piera o Joan Navarro, ens trobàvem tots i compartíem molta amistat. Jo el que odiava era aquella fragmentació entre poeta mallorquí, poeta valencià i poeta català. Els catalans se salvaven gràcies a una indústria editorial forta, però les quotes i els rànquings de poetes mallorquins que feien era un absurd. S'havien de publicar poetes catalans en genèric. I prou. Qualsevol altra cosa està mancada de sentit. Vosaltres heu recuperat l'esperit de quan nosaltres feíem les tertúlies a Sa Gàbia. Ens reuníem Andreu Cloquell, quan era per aquí, Andreu Vidal i jo, i després s'afegia més gent i llegíem

coses. Era una manera d'allargar el cafè. A partir dels viatges de Vicenç Altaïó a Mallorca, amb motiu de la preparació de l'antologia de *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*, va sorgir un esperit nou. Precisament el número 10 de la revista *Blanc d'Ou* s'edità conjuntament amb el grup *Èczema* del Principat.

—Ara parlaves de les editorials del Principat. Creus que el gruix de les edicions de poesia s'ha desplaçat a la perifèria i que Mallorca hi té molt a veure?

—Hem de pensar que les editorials s'han fet comercials i no volen saber res si no es tracta de les obres completes d'un poeta important o una obra de gruix. Ja em diràs, per exemple, si és molt normal que les obres completes de Màrius Sampere s'editin al Port de Pollença. És insòlit, però és alhora fantàstic. També ho és que la gran metròpoli editorial sigui Pollença, que tenguí dues editorials actives i facin coses excepcionals, mentre que a Catalunya s'editin llibres molt dolents que, tanmateix, no es venen i són horribles, i no editin llibres bons que es podrien vendre. Al Principat també hi ha algunes col·leccions petites com «Jardins de

Estic molt content que hagi sortit una col·lecció com «La cantàrida» —i més que el seu nom faci un home-natge a Llorenç Moyà

Samarcanda» o alguna de nova com «LaBreu Edicions», de la qual m'han parlat però que no arriba a Mallorca, que conserven la qualitat i l'esperit. Això és producte de l'especulació dels grans executius. Es pensen que la poesia no pot donar diners i això és mentida. La poesia es ven, sobretot en edicions completes o antològiques. Ara mateix en català no es troben grans projectes d'edicions de grans volums com sí que existeixen a llocs com França.

—Mallorca fa trontollar l'estructura poètica a la resta del territori català?

—Quatre mots de la veritat: el llenguatge literari en català el crearen Joan Alcover i mossèn Costa i Llobera. Aquí en Josep Carner en va venir a aprendre. Fins i tot les formes moder-

nes com *Visions de Palestina* és una novetat. A partir d'aquest patró, qui revoluciona i aconsegueix integrar el simbolisme, com els hermètics italians, és Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Després d'aquests, en l'àmbit de llengua i sintaxi, són Blai Bonet, Miquel Bauçà o Andreu Vidal. No hi ha equivalents a l'altra part de la mar, o sempre van per darrere. Tampoc no vull dejectar Foix o Ferrater, o les traduccions de Carles Riba, però ells s'interpreten tot sols. I hem de tenir en compte que nosaltres som manco del deu per cent de la geografia de la llengua. I dir que el llenguatge modern en català el feren mossèn Cinto quan al segle XIX ja teníem els Aguiló o Pere d'Alcàntara Peña és caure en un altre error. No venien de la total ignorància, tenien una base. Tant Alcover com Costa i Llobera venien del castellà i innovaren del no res.

—Creus que la manca de poesia a les vides de la gent és deguda a problemes editorials o a l'analfabetisme funcional pujant?

—La poesia al llarg del segle XX ha deixat de ser narrativa, com podria ser la de Lord Byron, Tennyson, etc., i s'ha enfosquit, s'ha fet difícil, aleshores, llegir poesia implica un esforç i no estam en la civilització de l'esforç.

—Ets innovador pel que fa a un nou llenguatge poètic? Inicies la ciència en la poesia?

—Ara mateix, en castellà, hi ha un moviment que sorgeix com a innovador i que acosta la ciència i una manera de veure el món a la gent. Jo fa trenta-cinc anys que vaig començar a fer-ho, amb una voluntat precisa de depurar el llenguatge. No hi ha imatges aleatòries en els meus poemes, totes segueixen una explicació científica.

—En quins poetes creus emmirallar-te?

—En català, hi ha dos poetes amb qui sent molta afinitat. Un és Josep Palau i Fabre i l'altre és l'eivissenc Marià Villangómez. Tant amb el tractament de la llengua com en els temes. Palau i Fabre, com a mestre de l'alquímia per arribar al coneixement, i Villangómez és un poeta molt hermètic, una espècie de Montale, de poeta hermètic italià traspasat. És amb qui em sent més identificat. De la literatura anglosaxona del segle

XX, podríem parlar de Thomas Hardy, Robert Graves, T. S. Eliot; m'interessa molt Philip Larkin. Són molt interessants Ted Hughes, Sylvia Plath, Elizabeth Barrett-Browning, Wallace Stevens, William Carlos Williams... Fins i tot estic llegint els poemes de William Faulkner. Ningú no va fer-li cas en poesia i els seus poemes són molt bons, però a la vegada són impossibles de traduir.

—Tenc entès que a partir d'ara codirigiràs la col·lecció «La sinia del tall» de poesia.

—Jaume Pomar viatja molt i no té gaire temps per dedicar-s'hi. Em va demanar que l'ajudàs una mica i m'hi he ficat. Acabam de treure una antologia francesa de poetes surrealistes, que va preparar el nostre gran amic Maties Tugores, que ens ha deixat fa molt poc. Està a punt de sortir un llibre de Pere Perelló titulat *Hynes* i en tenim pendent un de Bernat Munar i un altre de Jaume Pomar. Programam dos o tres llibres a l'any i intentam apostar per la qualitat.

Ja em diràs, per exemple, si és molt normal que les obres completes de Màrius Sampere s'editin al Port de Pollença. És insòlit, però és alhora fantàstic

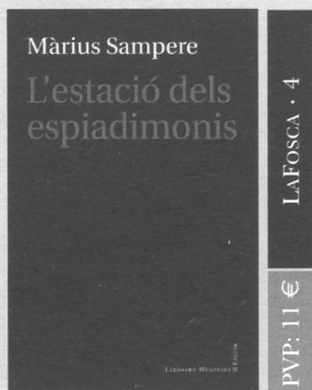
—Projectes?

—Poèticament vaig fer un projecte inicial. Vaig publicar tres llibres que formen un cos i quan vaig haver publicat el tercer, vaig dir que no publicaria res més. Després d'això n'he publicats quatre més, però em surten sense voler.

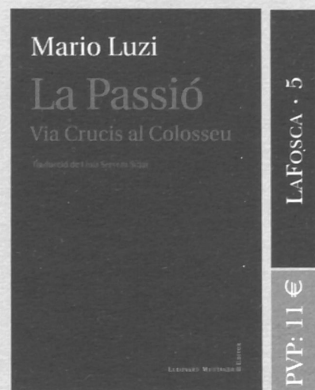
—Tu, com a Àngel Terron, què esperes de la poesia? Què t'aporta?

—No sé si em pot aportar res en el futur. Ja m'ho ha donat tot. M'ha ajudat a sobreviure. El que et dóna la poesia és inexplicable. Quan tu creus que has escrit un poema i veus que ho has fet amb un mínim de precisió i que això és capaç de plasmar una idea o un sentiment, això no té preu.

LLEONARD MUNTANER, EDITOR

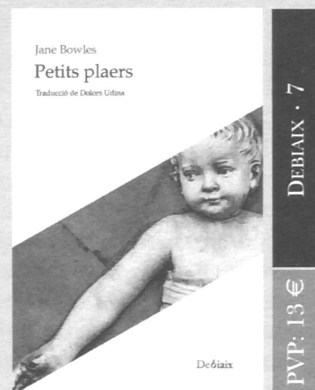
SAMPERE, Màrius. *L'estació dels espia-dimonis*. 94 p.

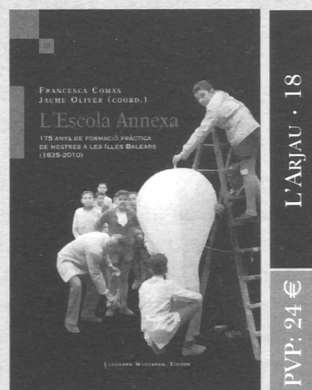
LUZI, Mario. *La Passió. Via Crucis al Colosseu*. Traducció de Lluís Servera. Presentació de Teodor Suau. Pròleg de Bartomeu Fiol. 104 p.

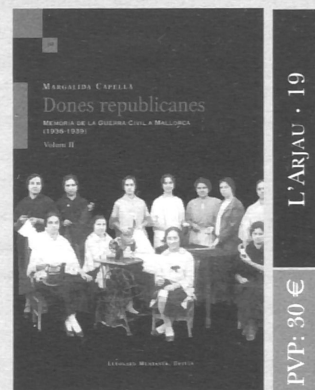
YOURCENAR, Marguerite. *Conte blau. La primera nit. Malefici*. Traducció de Montserrat Gallart i Montse Padrosa. 108 p.

BOWLES, Jane. *Petits plaers*. Traducció de Dolors Udina. 176 p.

COMAS, Francesca / OLIVER, Jaume (coord.). *L'Escola Annexa. 175 anys de formació pràctica de mestres a les Illes Balears*. 272 p. + 28 p. de fotos.

CAPELLÀ, Margalida. *Dones republicanes. Memòria de la Guerra Civil a Mallorca (1936-1939)*. 384 p. + 48 p. de fotos.

LLEONARD MUNTANER, EDITOR, C/ Joan Bauçà, 33 - 1r 07007 Palma (Mallorca)
Tel. 971 25 64 05 · Fax: 971 256 139 · A/e: editorial@lleonardmuntanereditor.cat

DISTRIBUCIÓ A BALEARS: PALMA DISTRIBUCIONS
C/ Dragonera, 17 · 07014 Palma (Mallorca) Tel. 971 28 94 21 · 971 45 06 12

DISTRIBUCIÓ A CATALUNYA: MIDAC LLIBRES
C/ Roís de Corella, 9 · 08205 Sabadell (Barcelona) Tel. 93 74 64 112 · Fax: 93 74 64 111

DISTRIBUCIÓ A VALÈNCIA I CASTELLÓ: GEA LLIBRES
Carrer G, nau 6 · 46394 Ribarroja del Túria (València) Tel. 96 166 52 56 · Fax: 96 166 52 49

Nous temps, vells costums

Jaume Mascaró Pons

A Menorca era tradició que el padrí de bateig regalés al seu fillol una cadeneta d'or i que cada any, per Nadal, li donés els «dinners de nous». Aquestes eren, entre d'altres, les obligacions més conegudes que el padrinatge comportava, a part del valor simbòlic de responsabilitat paterna substitutòria. Era comú que el fillol digués «padrí» al que ho era, fins al punt que els avis, que solien ser els padrins dels primers fills i als quals donaven el nom, moltes vegades eren anomenats padrins per tots els néts, encara que no ho fossin en sentit estricte. Aquesta és una pràctica comuna a Mallorca, on el terme padrí equival de forma general a avi. Avui el padrí és una figura que és manté en la pràctica del ritual del bateig i, en algunes famílies, se li atribueix encara el valor social d'un lligam especial amb el nen apadrinat o fillol. Però el seu rol és ja clarament en regressió. Primer, perquè ha disminuït la pràctica del ritual religiós del bateig i, en segon lloc, perquè la funció simbòlica del padrinatge ha deixat de ser percebuda com a valuosa en la societat actual. Com a molt, es manté residualment en algunes famílies, sobretot, en la pràctica natalenca dels diners de nous, tal com al Principat es manté el costum de la «mona de Pasqua».

Aquest és un exemple, entre molts d'altres possibles, dels canvis culturals que s'han produït i es produeixen a Menorca. No és dir res nou afirmar que el procés de transformació de la societat ha estat molt profund en els darrers anys. Però no és tan senzill intentar comprendre la lògica de les transformacions culturals, en especial en relació amb el sentiment d'identitat cultural. A les cultures els passa el mateix que als individus, que van canviant constantment al llarg de llur vida, però

continuant mantenint l'autopercepció que som els mateixos (si no hi ha cap patologia profunda que ho modifiqui). Com valorar el sentit de la identitat cultural, malgrat les diferències i canvis històrics? És probable que no sigui suficient la simple enumeració de les continuïtats i discontinuïtats. És relativament fàcil fer una llista ràpida d'aquestes, per veure que no són simples canvis superficials i que, en molts de casos, tenen conseqüències importants en la manera de viure de la nostra comunitat. En l'àmbit demogràfic, el creixement de la població menorquina ha estat espectacular. Al cens del 1860, es comptaven 37.262 habitants; el 1970, 48.817; però el 2008, ja eren 92.434. És a dir, que en 110 anys, la població va créixer 11.555 habitants, un 23%, però en els darrers 38 anys, ha crescut 43.617, un 89,35% (i un 148,07% en relació amb el 1860). Això representa el creixement més notable en tota la història de Menorca. El fet que el creixement dels darrers anys estigui relacionat amb taxes importants d'immigració (la població immigrada ja és al voltant d'un 10% del total) representa un dels desafiaments més decisius per a la cultura menorquina. En el camp econòmic, la història de Menorca mostra un procés desigual de desenrotllament, que va des de la cultura pagesa, dominant durant segles (amb una presència important del comerç i la manufactura al XVIII), a la cultura industrial (sobretot calçat i bijuteria) dels segles XIX i XX, fins a la més recent indústria turística que marca, malgrat les crisis periòdiques, el procés actual de la vida menorquina. Cadascuna d'aquestes etapes ha sedimentat canvis importants de les formes culturals anteriors. En les relacions

socials, cada etapa ha implicat l'aparició de noves dialèctiques, que sense anul·lar les anteriors, tenen un nou i fort pes en les relacions de les persones: la dinàmica dels «senyors» i els pagesos, de la qual són encara testimoni les formes de relació jurídica de la pagesia actual, amb el contracte encara vigent d'amtgeria, va donar pas a la relació de patrons i obrers, que va configurar la dinàmica social i política dominant durant la segona meitat del XIX i gairebé tot el segle XX, amb conflictes sovint dramàtics com els de la guerra del 36-39 i les seves llargues conseqüències. Avui les relacions socials s'han subordinat al procés de terciarització i ens falta encara perspectiva per comprendre adequadament la dialèctica social contemporània. Una part important de les persones que representen els poders econòmics locals (atès que el poder econòmic real depèn cada vegada més del capital exterior) han adquirit llur estatus en aquests anys de creixement, basat en l'especulació i en el *boom* de la construcció i, en tant que poders fàctics «recents», incideixen poc, en el sentit d'orientació conscient, sobre la dinàmica cultural i sobre el sentit identitari de la col·lectivitat.

En l'àmbit demogràfic, el creixement de la població menorquina ha estat espectacular. Al cens del 1860, es comptaven 37.262 habitants; el 1970, 48.817; però el 2008, ja eren 92.434

Si cada una de les etapes anteriors va sedimentar canvis culturals significatius, que es poden veure clarament en alguns aspectes de les formes de vida, com les relacions socials i familiars, però també en l'evolució de la llengua, de les creences religioses, dels rituals de pas, de les festes populars... la percepció col·lectiva tendeix a assumir el conjunt d'aquests canvis (però és important posar en relleu que no tots els canvis reals arriben a ésser assumits conscientment per la comunitat) sense posar en qüestió el sentiment col·lec-

tiu de «menorquinitat». Al revés, a Menorca –com a la resta del nostre entorn sociocultural– s’ha viscut un procés de reafirmació local identitària basada en la reivindicació d’alguns trets culturals, que corresponen a la «cultura expressiva» tradicional. Festes, balls, cançons, gastronomia... assumeixen de forma quasi exclusiva el paper de fer visible la «cultura menorquina», en un procés que alguns antropòlegs han anomenat «neofolklorisme». Aquest procés és una reacció lògica a la tendència homogeneïtzadora de la cultura dominant. En el fons és una reacció defensiva que posa l’accent en aquelles formes considerades més tradicionals, que tenen el caràcter de més «autèntiques». La primera etapa de la funció cultural «autentificadora» és la que van desenvolupar literats i folkloristes a començament del segle XX, quan les formes culturals de la tradició pagesa ja estaven en procés de transformació o desaparició, a mans de l’emergent cultura industrial. Basta rellegir, o veure la representació anual a Ciutadella, de *Foc i fum*, de Joan Benejam (estrenada el 1885), per entendre la nova dialèctica pagès-sabater d’aquell moment. Els grans folkloristes com el migjorner Francesc d’Albranca (el Dr. Francesc Camps i Mercadal, 1852-1929), el maonès Pere Ballester Pons (1856-1946), l’artanenc Andreu Ferrer Ginard (1887-1975), l’historiador maonès Francesc Hernández Sanz (1863-1949) o el filòleg ciutadellenc Francesc de Borja Moll (1903-1991), van aportar el elements fonamentals per bastir una «tradició cultural menorquina», sobre la qual s’ha desenvolupat la represa cultural dels darrers anys, després del dramàtic i fosc període de la Guerra i la postguerra.

Però els nous temps no deixen intactes els vells costums, dels quals reclamen l’autenticitat de la «tradició». Si la vella cultura expressiva es mostrava sobre el rerefons de creences religioses cristianes, avui la diversitat de creences i, sobretot, la laïcitat (agnòstica o atea) representa un percentatge important dels rituals tradicionals: a Menorca, els matrimonis civils són ja el 35% dels que se celebren anualment, el tant per cent més alt de les Illes. Però, al mateix temps, els rituals de naixement o mort són encara àmpliament realitzats en la forma de la tradició cristiana: bateig o funeral –diguem, de passada, que aquesta

Festes de Sant Joan a Ciutadella.
Fotografia cedida pel diari *Menorca*

A Menorca s’ha viscut un procés de reafirmació local identitària basada en la reivindicació d’alguns trets culturals, que corresponen a la «cultura expressiva» tradicional. Festes, balls, cançons, gastronomia... en un procés que alguns antropòlegs han anomenat «neofolklorisme»

és una evolució «normal» dels rituals de pas, ja que la construcció laica o civil del bateig o el funeral és molt més lenta. Analitzar aquest procés desigual d’evolució dels rituals de pas, i llurs formes de manifestació, és un dels capítols més interessants dels estudis actuals sobre el canvi social i cultural. Les relacions de parella ja no es construeixen amb l’esquema del *festeig* tradicional, ni els matrimonis no tenen l’estabilitat «obligada» del passat, però en canvi algunes formes de cohesió grupal, com les celebra-

cions intrafamiliaris o les relacions intergeneracionals avis-nets, es mantenen amb diversos graus d’intensitat, moltes vegades per necessitats derivades de les noves exigències de la feina o del profund desajust entre calendari educatiu i calendari laboral, en especial en aquells contextos d’activitat altament estacional com la turística.

La cultura obrera de fàbrica, especialment de sabaters a Maó, Ciutadella i Alaior, a la primera meitat del XX, va generar un nou repertori de pràctiques socials i de manifestacions expressives, com el costum d’«anar a vega» i tot un conjunt de cançons festives, que avui ja formen part de la cultura popular «tradicional». Els darrers anys, en canvi, el repertori s’ha ampliat notablement amb un conjunt de «noves» cançons populars, d’autors «anònims» ben coneguts, que despleguen temàtiques sentimentals de tema mariner o d’amor a la terra i a la tradició. Una característica de la *nova* cultura popular, al costat de l’aparició de grups de música pop/rock, és la seva vinculació a un sentiment de protecció del territori i a la pròpia identitat cultural. És un tòpic dir que Menorca va arribar més tard a l’ona del turisme i que per això ha desenvolupat un sentiment i una

Fotografia cedida pel diari *Menorca*

consciència més profunda que la resta de les Illes de la necessitat de la protecció del territori. Probablement és cert, però a mi em sembla que Menorca ha tingut la possibilitat d'interioritzar de manera crítica la mirada exterior, la del foraster i viatjant, però també i tal volta més important, la del menorquí allunyat de la seva terra, definitivament o temporal, a través de la qual ha après a valorar i admirar molts d'aquells aspectes del propi territori, que la mirada quotidiana no permetia tenir per manca de la distància adequada. Crec, però no ho afirmaria categòricament, que la consciència ecològica és una conseqüència positiva, i en alguns aspectes paradoxal, d'aquesta mirada exterior interioritzada.

Voldria tancar aquests reflexions, potser massa generals, amb una referència a un aspecte que considero especialment significatiu de l'evolució de la cultura menorquina, que probablement no és exclusiu de Menorca, però que aquí té una manifestació peculiar i pròpia. Abans he intentat insistir que un dels aspectes més importants de la relació entre cultura popular i identitat col·lectiva, és que malgrat els pro-

És un tòpic dir que Menorca va arribar més tard a l'onada del turisme i que per això ha desenvolupat un sentiment i una consciència més profunda que la resta de les Illes de la necessitat de la protecció del territori

funds canvis estructurals, econòmics i socials que es puguin donar en una comunitat, els sentiments de tradició i d'identitat es projecten i es viuen en les formes culturals de tipus expressiu. És el que abans he anomenat «cultura expressiva»: música, balls, cançons, gastronomia, festes populars... Seria molt fàcil enumerar tot un seguit de formes expressives típiques, des de la *caldereta de llagosta a Roseret*, passant pels balls de fandango o les sessions de glosat. Però tal volta la manifestació més directament relacionada amb l'expressió identitària són les festes

majors basades en la presència de cavalls i genets, en especial la que serveix de referència i model: Sant Joan, a Ciutadella. Reivindicada com a herència genuïna de tradició secular, la festa de Sant Joan és, alhora, mostra de la pervivència d'una tradició i de la seva permanent reinvençió. Brillant fòssil social, en l'exhibició de l'estructura dels estaments arcaics, en la seva barreja d'explosió catàrtica, en els *jaleos*, de fascinació estètica, en *caixers* i cavalls, de recolliment simbòlic en els moments religiosos o d'iniciació festiva i vital per als més joves, la festa de Sant Joan, i amb aquesta totes les dels altres pobles de Menorca, condensen les condicions perfectes de LA FESTA, en majúscula, tal com les reclama la societat contemporània: espectacularitat i participació popular activa. La seva evolució, per tant, s'ha anat configurant en funció d'aquestes característiques. La massificació és intensa, el moment del *jaleo* es considera avui el nucli central de la festa, quan de fet tradicionalment ho eren el de la «missa de caixers» o el de «completes» (a sant Joan de Missa, en el cas de Ciutadella). La massificació també és manifesta en el nombre de *caixers*, que ha anat augmentant, fins al punt que això ha condicionat altres aspectes de la festa. A molts pobles, el dinar de família, que era un moment privilegiat d'expressió de trobada i cohesió familiar, ha desaparegut per la llarga durada del *jaleo*, o en un altre aspecte, la retransmissió televisiva, a Ciutadella, els darrers anys, sembla que força el ritme i modula el temps, per poder aprofitar l'horari d'audiència millor. La subordinació a l'espectacle i a la difusió mediàtica semblen ser els que ja determinen i determinaran, més que la fidelitat a una tradició, l'evolució futura d'unes festes que, malgrat tot, continuaran essent profundament «tradicionals» i manifestació «autèntica» d'una cultura.

Nous temps, vells costums. És aquesta combinació de tradició i modernitat la que dona el seu propi perfil a una cultura concreta. Seria bo poder fer una llista d'indicadors del vell i del nou, per trobar l'indicador sintètic precís de la seva concreta combinació i així poder dir: així és avui la nostra societat i la nostra cultura. De moment, però, només podem atrevir-nos a assajar algunes reflexions vagues i personals. ■

Menorca: una mirada a la política electoral

Joan F. López Casasnovas

En política mai no es pot donar res per fet del tot

El comportament electoral dels menorquins al llarg dels més de trenta anys de Democràcia dibuixa un mapa bastant semblant, gairebé diria que «provincianament» semblant, al mapa polític general a tot l'Estat. En aquest sentit, Menorca ha seguit, en general, els avatars de la política espanyola: mentre que a la Comunitat Autònoma governaven els conservadors, a Madrid ho feien els de Felipe González.

Passarem per la Transició amb una UCD hegemònica als ajuntaments i al Consell de la preautonomia i quan vindrà l'hora del *Cambio*, serà el PSOE qui prendrà el poder local, açò sí, mitjançant pactes amb altres partits d'esquerres: PSM, EEM (coalició entre PSM i EM-IU) i posteriorment els Verds. Així, Tirs Pons (PSOE) va presidir el Consell de Menorca entre el 1983 i el 1991 amb el vot de l'Agrupament d'Esquerres-PSM (Govern conjunt del 1983-87) i amb el vot de l'Entesa de l'Esquerra de Menorca (Govern conjunt del 1987 fins a la ruptura del pacte el febrer del 1989 i després Govern del PSOE en solitari fins a acabar la legislatura). A les eleccions del 1991 el vot d'investidura va ser per a Albert Moragues (PSOE), amb el suport dels dos vots d'EEM, però quatre mesos després, una moció de censura reeixida pel vot d'un trànsfuga del PSOE donà la presidència del CIM a Joan Huguet (PP), el qual, una vegada revalidada la seva presidència amb majoria absoluta a les eleccions del 1995, dimití del seu «Compromís amb Menorca» —no altre era el seu lema electoral— per anar a presidir el Parlament de les Illes i deixava el seu

company de candidatura Cristòfol Triay al front del Consell. La ruptura de l'EEM, que en els seus millors moments assolí una presència decisiva en la política menorquina, s'esdevingué el 1992. A continuació, en tres eleccions successives serà la socialista Joana Barceló la que assumirà la presidència de la institució insular comptant amb el vot del PSM i el d'EM-IU (1999) i només amb el del PSM (2003) i de PSM-Verds (2007).

Diversos analistes polítics han considerat la política menorquina seguint l'esquema d'opcions polítiques bàsiques i sempre amb dades referides al Consell Insular.

El Partit Popular a les eleccions del 1983 aplega una part molt significativa del vot anterior d'UCD. No obstant això, aquest augment no li és suficient. El 1987 augmenta un 5% la presència electoral, superant amb vot el PSIB-PSOE. Però no obté la majoria necessària, malgrat el suport donat per Carles Ricci, representant del CDS. El 1991 Joan Huguet obté la presidència del Consell després de la moció de censura motivada per la crisi interna del PSOE i el transfugisme de Jaume Peralta. Només el 1995 va tenir la majoria absoluta per a poder governar; no sols pels seus vots propis, que davallen un punt, sinó per la disminució rellevant del vot socialista. A partir de llavors, es consolida amb un vot al voltant del 40%, amb una certa tendència a la disminució, però que recupera el 2007, amb un 40,9%. De qualque manera, aquesta evolució del vot popular té a veure amb un comportament electoral municipal. De fet, quasi sempre ha tingut dificultats d'arrelament a Maó. En canvi, té un vot consolidat a Ciutadella, encara que aquesta ciu-

tat ha tingut les seves corresponents crisis, com, per exemple, a les eleccions locals del 1999. I la més recent, després de les eleccions del 2007, quan amb deu regidors i batle ha vist com nou regidors sortien del partit i es formava un govern PSOE-PSM en minoria. En l'actualitat, el grup popular és format per tres regidors i dels 9 escindits ara en queden 7 (alguns han agafat el carnet d'Unió Menorquina). Probablement, els canvis freqüents de lideratge dificulten la identificació activa del seu candidat.

Pel que fa al PSOE, el 1983 va captar una part rellevant de l'antic vot centrista i un percentatge molt significatiu del vot d'esquerra procedent de la desfeta del Partit Comunista. El 1987, en continuar Tirs Pons (PSOE) a la presidència del Consell, aquesta situació política s'esdevé malgrat que el Partit Popular obtenguí més vots que els socialistes i que es produïxí un cert retorn (4%) del vot socialista a la coalició d'esquerres EEM. El 1991, el PSOE, com ja hem dit, va pagar durament la crisi interna. El PSIB-PSOE ja no recuperaria el Consell a les eleccions del 1995, quan va obtenir els pitjors resultats des del 1983 (29,4%). En canvi, els partits minoritaris augmenten notablement llurs vots, tot i que es presentin separatament el PSM i EU (Esquerra Unida). El 1999, els socialistes presenten un altre cop (la primera fou el 1995) Joana Barceló com a candidata i obtenen el Govern, conjuntament amb el PSM i EU. El PSIB-PSOE pareix consolidar el seu vot al voltant del 37-38%. Aquesta situació es repeteix a les eleccions del 2003 i del 2007 sempre comptant, emperò, amb el vot del PSM i del PSM-Verds, ja que Esquerra de Menorca no obté cap escó en aquestes dues darreres eleccions.

Pel que fa als partits centristes, no s'han consolidat mai a Menorca com una força política rellevant (com seria el cas d'UM a Mallorca). Van tenir presència institucional al Consell Insular el 1983 (un conseller de la CIM) i el 1987 s'escollí un conseller del CDS. De llavors ençà, sembla que el vot centrista hagi estat absorbit a parts similars pel PP i el PSOE. Tanmateix, en l'àmbit municipal sí que han tingut una certa presència en alguns ajuntaments de l'illa com Ferreries, Sant Lluís o Ciutadella, on Independents de Menorca aprofitaren el desmembrament del Partit Popular per apoderar-se de la batlia el 1999, gràcies a un pacte amb el PSM i el PSOE.

Joana Barceló, consellera de Turisme i Treball del Govern de les Illes Balears.
Fotografia de Jaume Muntaner, 2010

A Menorca, el posicionament ideològic cap a l'esquerra i el centre esquerra és més significatiu que a la resta de les Illes. Ja hem vist que quan el PSOE ha governat ho ha fet amb el suport del Partit Socialista de Menorca i d'Esquerra Unida, que per temps van compartir candidatura a través de l'Entesa de l'Esquerra de Menorca, que mobilitzava també un ampli grup de persones independents. El percentatge de vot d'aquests partits al llarg dels 25 anys de Democràcia es mou al voltant d'un 16%. Els millors resultats, tant del PSM com d'EU (llavors PC) foren el 1979, i experimentaren una forta baixada el 1983, que coincideix amb la desfeta del PCE i amb la majoria absoluta de Felipe González. El 1995, rompuda l'EEM, aquests partits experimenten una significativa pujada en nombre de vots, però no en escons (un per a cada partit), precisament quan queden a l'oposició. Als darrers anys, amb tendència a la baixa en el percentatge de vots d'aquests partits, només el PSM, sol o aliat amb els Verds, ha obtingut un escó; no així EM-EU.¹

No podem deixar aquesta visió sintètica sense observar el vot en blanc i l'abstenció, que igual que al conjunt del nostre arxipèlag, no ha deixat de créixer. El vot en blanc ha estat del 2,24% en els darrers comicis i l'abstenció ha assolit el seu rècord en les autonòmiques: 41,29%. Val a dir que, segons les estimacions de les enquestes, l'abstenció continuarà creixent i podria esdevenir protagonista de les properes eleccions.

Perspectives

Una vegada vist açò, per al cas de Menorca, les perspectives no són precisament de canvi. No és possible avançar el futur, incert perquè els sondeigs res no asseguruen. Els que ha elaborat Gadeso mostren estabilitat.² En la intenció de vot el primer que es destaca és l'augment dels indecisos (28,4%) o els directament abstencionistes (24%), senyal palès que les polítiques del Govern no es fan prou actives i visibles ni l'oposició no mostra alternatives viables i atractives. Els resultats són molt similars a sondeigs anteriors, amb una lleugera pujada del PP, al qual la corrupció sembla que no afecta gaire, i una petita davallada del PSOE. La coalició PSM-Els Verds es manté en lleugera baixada, mantenint, però, l'escó. No és així per a les altres opcions minoritàries. Tot plegat, pot indicar, segons els tècnics de Gadeso, i en espera de veure les candidatures futures, un cert esgotament d'un cicle polític.

Així doncs, si no hi ha sorpreses, tot apunta a pensar que el PSOE jugarà la basa de Marc Pons (un polític ben valorat, però que no s'ha sotmès encara al veredict de les urnes) al Consell i Joana Barceló, al Parlament. El Partit Popular presentarà possiblement Josep Tadeo, actual president del partit a Menorca, i al Parlament, Antònia Gener, cap del grup municipal de l'oposició a Ciutadella. El PSM mantindrà l'aliança amb els Verds –tot i que no li ha reportat guanys electorals gaire significatius: només un punt percentual (8,1% el 2003 anant sol i 9,12% amb els Verds el 2007)–; però

renovaria la seva capçalera tant al Consell com al Parlament. Les expectatives dels minoritaris no apunten, ara com ara, cap escó. Ni EM-EU, ni els d'Unió Menorquina, ni tampoc *Ciudadanos de Mahón* o *Unió del Poble de Ciutadella de Menorca* (UPCM) encara que es presentin en la llista d'UPyD.

En l'àmbit municipal, les coses són més incertes, ateses les diferències escasses que el 2007 van permetre formar majories. Una vegada més serà a Ciutadella on es produirà probablement una situació més complicada i no hem d'oblidar que aquesta ciutat ha estat sovint graner de vots per al PP en el còmput general de Menorca.

El pes del vot immigrant i dels ciutadans europeus, en tot cas, va a parar a les opcions estatals més conegudes i òbviamment perjudica, en general, els minoritaris. Essent un símptoma de desafecció política greu, l'augment de l'abstenció, en plena cascada de casos de corrupció sembla no preocupar gaire els nostres polítics.

Fidelitats electorals

Que els nombrosos casos de corrupció no facin forat en el cos electoral podria fer creure que aquí i arreu hi ha una fidelitat electoral bastant grossa als partits polítics considerats propis, com si es tractàs d'un matrimoni de per vida o d'un acte de fe per damunt de qualsevol debat racional. Aquesta adhesió infrangible a unes sigles de partit i a llurs líders respon a una concepció quasi religiosa de la política. Però la política no és una qüestió de fe, sinó que, a més a més de les ideologies personals, cadascú defensa uns interessos més o manco immediats. Tanmateix, actituds tan tancades denoten una mentalitat propera al sectarisme a força de rigideses i d'exclusions, la qual cosa explicaria que sorgissin radicalismes creixents a banda i banda de l'espectre polític, amb escassa o nul·la voluntat de pacte, amb la tendència de convertir l'adversari en enemic, amb una escalada verbal de retrets que limiten amb l'improperi i la injúria, pensats més en el ressò mediàtic que no en la veritat dels fets. Els exemples no són, certament, generalitzables a totes les institucions, però han estat una pràctica habitual en alguns ajuntaments.

Com a exemple d'instabilitat política, Ciutadella és el municipi amb un nombre més alt de batles d'ençà de les primeres eleccions democràtiques del 1979. N'hi ha hagut més que no pas convocatòries electorals: nou de diferents en vuit eleccions. A l'altre

cap de l'illa, Maó registra, en canvi, molta més estabilitat: només quatre batles en 30 anys.

Els pactes sobre grans temes d'interès general insular (sanitat, transport, infraestructures, model territorial, lluita contra la crisi, etc.) han estat escassos i no gaire significatius: apuntem el que va coure el juliol del 2006 el PP, aleshores al govern de la Comunitat Autònoma, a l'Ajuntament de Ciutadella i oposició al Consell de Menorca, sobre una gran infraestructura: el dic exterior al port de Ciutadella. Objecte d'una gran polèmica entre favorables i detractors del projecte «Gran Port», en què el debat no va ser possible perquè les propostes emocionals prevalien sobre la racionalitat en els posicionaments d'uns i altres; finalment s'arribà a un consens entre PP, PSOE i PSM-Verds. Tanmateix, el projecte, adjudicat per 50,2 milions d'euros, actualment ha estat objecte de modificacions amb ampliacions i afegits, amb la qual cosa es preveuen forts augments pressupostaris que podrien arribar a duplicar la previsió econòmica inicial. I aquesta és una pràctica tan freqüent com desastrosa en la gestió pública balear. És probable, doncs, que el cost d'opunitat que van assumir la totalitat de partits amb representació al CIM no fos calculat amb el rigor i objectivitat que eren exigibles, i el temps està donant la raó als opositors al projecte, que el consideraven excessiu en despesa econòmica i en dany ambiental. Quelcom de semblant es pot dir avui, deu anys després, de l'ampliació de l'Aeroport de Menorca.

Als dèbits de la política insular s'han d'adscriure també els fracassos reiterats per aconseguir un transport de preus més socials i adequats d'acord amb la necessitat pública de viure en una illa. Aquest és, sens dubte, un problema de gravetat per sortir al pas de necessitats preemptòries que exigeixen el desplaçament fora de l'illa (no tots els qui viatgen ho fan per fer turisme!) i que afecten la competitivitat de la nostra economia. La incapacitat dels partits insulars per elaborar una proposta conjunta i defensar-la davant el Govern central a Madrid i amb el suport necessari del Govern autonòmic dóna la mesura de la impotència política dels nostres representants insulars, des del regidor municipal fins al senador per Menorca.

La desafecció ciutadana respecte als polítics augmenta, doncs, alimentada en bona part per l'excés de verbalisme, per la manca de resultats a l'hora

de respondre a les necessitats i per la lentitud desesperant en l'execució de solucions (pensem que de la variant de la carretera general al pas per Ferreries, se n'ha parlat des dels anys vuitanta del segle passat i just ara s'acaba de posar la primera pedra de l'obra).

L'evolució del vot del Partit Popular té a veure amb un comportament electoral municipal. De fet, quasi sempre ha tingut dificultats d'arrelament a Maó. En canvi, té un vot consolidat a Ciutadella, encara que aquesta ciutat ha tingut les seves corresponents crisis

Davant situacions com aquestes, el pensament polític clama una major cultura democràtica, basada en una concepció més laica de la política, com ho fa Claudio Magris, per a qui «laïcitat significa tolerància, dubte també respecte a les pròpies certeses, autoironia, desmitificació de tots els ídols, incloent-hi els propis, capacitat de creure amb força en alguns valors, en el benentès que n'hi ha d'altres, igualment respectables. [...] Laïc és qui sap comprometre's políticament conservant la independència crítica». Tanmateix, si exigíssim a la ciutadania de Menorca aquesta laïcitat, aquesta independència, que reclama votar, en cada ocasió, segons raó i prescindint de prejudicis, segurament açò, excessiu, seria demanar massa.

Som a temps de repensar-nos, de vincular-nos sanament, de construir... I avançar cap a itineraris que ens atraguin als desafiaments que ens proposem. La dèria d'un col·lectiu petit i vulnerable hauria de ser aplegar complexitats per fer-se fort; tenir la voluntat d'anar més enllà; de transformar les seues angúnies en benestar, el dolor en bellesa. Un altre món serà possible en la mesura que confiem en el propi esforç, que descobrim el gust per l'acció i que tinguem prou ambició per superar les dificultats. He afirmat al començament d'aquest escrit que en política res mai no està fet i ara afegeixo que no es pot passar l'arada davant el bou; ara bé, res de bo no es farà si ens manca la voluntat de llaurar

el futur amb autonomia, amb voluntat sobirana d'exercir responsablement el dret de decidir allò que volem i allò que no volem a la nostra terra i per a tota la gent que ens sentim com un poble amb personalitat pròpia.

Què espera dels polítics, la ciutadania?

És el poder de les idees el que fa guanyar eleccions. Sense una argumentació global, sense donar una significació de conjunt a la feina, un Govern acaba sempre devorat pels errors i les indecisions. Governar un país exigeix argumentar una idea i un relat de país. Sense un relat global de país és molt difícil aconseguir la confiança de la gent, avui en què la sobirania dels ciutadans està tan repartida entre institucions diferents (locals, autonòmiques, estatals i europees) i amb eines directes de govern més tost escasses. En situació normal, d'un Govern eficient se n'espera una gestió més o menys modernitzadora de les infraestructures i els serveis públics, però sobretot que posi a l'abast idees noves i que estableixi prioritats.

Les crisis generen incerteses i la ciutadania cerca formulacions polítiques clares i fortes; i rebutja l'ambigüïtat, el silenci o la negació de la realitat. Toc d'atenció, doncs, als qui fa anys que són al Govern del CIM: a falta d'idees sempre guanyen les estratègies més conservadores, les que desdibuixen les diferències entre dretes i esquerres, les que apel·len als sentiments més primaris i defensius de la gent. De les esquerres menorquines, caldria esperar un menorquisme obert i renovat, que ofereixi una idea més plural del passat menorquí, un contracte social de convivència que pugui fer front a la complexitat social d'avui, un imaginari de futur més ambiciós i serè.

Quin futur, doncs, proposen per Menorca les diferents opcions polítiques? Poc que ho sabem ara com ara. Hauran de renovar el catàleg d'idees pròpies per capgirar la situació. Per a aquest propòsit, cal oferir un relat renovat que sigui capaç d'orientar la complexa sortida de la crisi i mirar de cara el futur. Es diu a cada contesa electoral, però es compleix ben poc: una profunda renovació de la manera de fer política i d'interpretar el poble menorquí dins la nostra nació. ■

¹ Font: Quaderns Gadeso, núm 51, abril del 2005.

² Gadeso, fulls informatius núm. 158, gener del 2010; 150, octubre del 2009; 135, gener del 2009, i 164, abril del 2010.

L'economia de Menorca: a la recerca de l'equilibri perdut

Alfons Méndez Vidal*

Al giratori central del Polígon Industrial de Maó una placa senzilla conté aquestes paraules: «Promocionado 01/06/1966. Inaugurado 28/06/1971». El laconisme de la inscripció no permet fer-se càrrec del que suposà l'estrena del polígon en el seu moment. A l'acte oficial d'obertura d'aquest equipament hi van assistir, res més ni res menys, que dos ministres: Laureano López Rodó, el ministre comissari del Pla de Desenvolupament, i José Maria López de Letona, ministre d'Indústria, als quals acompanyaven diverses autoritats, com ara el sotssecretari d'Indústria, el subcomissari del Pla de Desenvolupament, el director general d'Indústria i el Governador Civil.¹ De fet, l'agenda dels ministres va obligar a ajornar la inauguració unes quantes setmanes més enllà del final de les obres. Ja l'11 de maig les autoritats de la província havien fet una visita a les instal·lacions i empreses del Polígon per commemorar el *Día de la Provincia*. Després d'haver visitat *Industrial Quesera Menorquina* i *Chapado Oro Vid*, Enric Fajarnés, el batlle d'Eivissa, no es va poder estar de dir: «Después de haber visto todo esto no sé si realmente a Menorca le conviene o no el turismo».² I tanmateix, l'any anterior havia entrat en funcionament l'Aeroport de Menorca, que suposaria la consolidació d'aquest sector a l'illa. Significativament, en les votacions dels «protagonistes de la vida menorquina» que organitzava el *Menorca*, aquesta segona infraestructura s'emportaria el guardó per davant del Polígon Industrial.

L'atenció de les autoritats estatals envers el nucli industrial de Maó estava ben justificada. El Polígon Industrial que acabaven d'inaugurar era el segon que s'alçava a les Illes, després

del Polígon la Victoria (avui rebatejat com a Son Castelló) de Palma, que havia entrat en funcionament el 1967. La resta de municipis de l'illa seguiria la senda oberta per Maó els anys següents. Les zones industrials eren un exponent de l'impuls fabril de l'illa de Menorca, el qual no era nou sinó que assentava les seves arrels en el segle XIX, en què ja comptava, entre d'altres, amb *Industria Mahonesa*, una de les primeres factories tèxtils de l'Estat, així com amb una potent indústria sabatera; recordem també que la ciutat de Maó fou la primera de les Illes en disposar, l'any 1892, d'enllumenat elèctric. La indústria illenca era, a més, molt flexible i s'adaptava ràpidament als canvis de l'entorn. Així, a cavall del segle XIX i el XX va sorgir *La Sociedad Angloespañola de Motores*, una gran manufactura del metall i la fallida de la companyia tèxtil va venir acompanyada de l'enlairament de multitud d'empreses dedicades a la manufactura de bosses de plata, que s'exportaven als cinc continents i que van ser el germen de la indústria bijutera que constituïria el cor del Polígon Industrial inaugurat el 1971.

Aquest progrés del sector secundari va fer que, en un estudi que ha esdevingut clàssic, Farré-Escofet, Marimon i Sunyol lloassin el 1977 la «mitjana daurada» de l'estructura sectorial menorquina. En efecte, el 1975 el sector primari ocupava el 15% de la població activa, el secundari el 48% i el terciari el 37% restant. Respecte al 1960 només es detectava un saludable augment del pes del sector terciari en detriment del primari. Aquest equilibri era la base de la «via menorquina al creixement», fonamentat en l'obertura comercial envers l'exterior.³

Tanmateix, aquest estudi fixava uns trets que estaven en procés de canvi i el 2004 el pes del sector secundari caigué fins al 30,5% (i, dins d'aquest, la construcció té una importància considerable), mentre que el terciari s'elevà fins al 67%. Els dos sectors industrials més importants de l'illa de Menorca, el calçat i la bijuteria, han estat sotmesos a forts processos de reconversió que han implicat una reducció important del nombre d'empreses i de treballadors ocupats, tot i que les que han perdurat actualment són empreses sanejades i amb fortes bases econòmiques; una situació que, d'altra banda, és bastant general a tot l'Estat, on la indústria pateix una erosió contínua i només sobreviuen els més ben posicionats. D'aquesta manera, en l'actualitat, el Polígon Industrial de Maó ha perdut en bona part el seu caràcter industrial i cada cop més recull un *pool* d'activitats de serveis, amb una presència notable d'empreses comercials, fins i tot minoristes, que han fet sorgir veus crítiques, una de les més destacades la de l'arquitecte Oriol Bohigas, sobre la incoherència del disseny urbà que aquesta desnaturalització suposa.⁴ Mentre es produeix aquesta deriva, alguns empresaris han hagut d'esperar prop d'una dècada per disposar de sòl industrial per al desenvolupament de llurs fàbriques.

El Polígon Industrial de Maó, que acabaven d'inaugurar, era el segon que s'alçava a les Illes, després del Polígon la Victoria (avui rebatejat com a Son Castelló) de Palma, que havia entrat en funcionament el 1967

Aquesta perversió de les zones industrials fa palès el canvi d'orientació de l'economia de Menorca des de les diferents branques industrials a les activitats vinculades al turisme i la construcció. El desenvolupament d'aquests dos sectors ha anat íntimament lligada i té el seu origen en la política de creixement turístic encajada amb el franquisme, que va crear una dinàmica que els primers anys

de la Democràcia no van poder aturar. Així, a través de diferents figures, com els centres d'interès turístic nacional, els centres directors sectorials i la mateixa modificació dels planejaments municipals, es va crear una gran oferta de sòl per a usos turístics i residencials, amb unes exigències d'urbanització baixes, i que van permetre un desenvolupament fulgurant del sector hotel·ler i restaurador amb unes infraestructures insuficients. En aquestes condicions, els rendiments de les activitats turístiques i de la construcció foren extraordinaris. Tot i que encara està per fer un estudi sistemàtic del procés de desindustrialització de Menorca, és evident que els beneficis anormalment alts d'aquesta primera fase de la construcció turística de l'illa van impulsar un *efecte de desplaçament* de l'activitat industrial.

Fet i fet, no totes les activitats industrials han emmagrit de manera tan intensa: el sector agroalimentari, per exemple, malgrat l'existència de dificultats, està mostrant una capacitat de resistència més forta, tant pel que fa a la gran empresa com a les petites. En el primer cas, la solidesa del projecte empresarial que un dia encetà *El Caserío* li ha permès de suportar dos canvis en l'accionariat, mentre que en la resta de societats, sense destacar cap empresa en particular, les diverses activitats es tendeixen a consolidar i, fins i tot, en sorgeixen de noves, com és el cas del ram vinícol. Lligat a aquesta solidesa industrial, perviu un sector agrari que, tot i estar sotmès a fortíssimes pressions competitives, va aguantant el temporal en espera de temps millors, malgrat que hagi de pagar un preu alt en forma de reducció en el nombre d'actius.

Així i tot es veuen símptomes esperançadors car les explotacions agràries van canviant l'orientació de la producció, que antany girava de forma exclusiva sobre la ramaderia vaquina d'orientació lletera i ara es diversifiquen en explotacions d'orientació càrnia, ovina, vaquina i porcina, i en la producció hortofruïtícol·la i vitícol·la.

Retornant al turisme, l'illa de Menorca, si bé compta amb avantatges comparatius molt notables en el segment de sol i platja, tant en qualitat com en quantitat, no pot oferir altres al·licients en la mateixa intensitat. Així, mentre el turisme fou una activitat poc «madura» el creixement fou accelerat, però, a mesura que els visitants demanaven altres entreteniments, el ritme d'avenç va minvar. El

Polígon Industrial de Maó.
Fotografia cedida pel diari *Menorca*

Lligat a aquesta solidesa industrial, perviu un sector agrari que, tot i estar sotmès a fortíssimes pressions competitives, va aguantant el temporal en espera de temps millors, malgrat que hagi de pagar un preu alt en forma de reducció en el nombre d'actius

turisme actiu i de natura està molt condicionat per raons institucionals, tant de caire públic com privat; la creació de parcs temàtics i altres centres d'esbarjo resta limitada per la migradesa del mercat (al voltant d'un milió de turistes a l'any) i per la mateixa raó Menorca queda fora del circuit d'actuacions musicals i altres grans esdeveniments de lleure. D'aquesta manera, Menorca queda com l'illa de la calma i les platges, i la seva capacitat d'atracció és moderada i es concentra en el turisme familiar de baix poder adquisitiu (té la menor despesa turística per visitant de totes les Illes). Finalment, la població reduïda de l'illa impedeix l'assoliment d'economies d'escala, amb la qual cosa els preus de tots els

articles, incloent-hi els adquirits pels turistes, són alts; d'aquesta manera la nostra capacitat competitiva queda minvada.

Així, la suma d'un procés de declivi industrial i una certa impotència turística han portat al fet que els darrers cinc anys la taxa de creixement de Menorca hagi estat per davall de la de la resta de les illes de l'arxipèlag balear. Els antecedents ens fan esperar que, un cop s'han esvaït els rendiments extraordinaris del *boom* turístic, Menorca tendeixi cap a un nou equilibri en què puguin conviure les activitats industrials amb iniciatives adreçades al turisme i que treguin profit dels avantatges comparatius de Menorca, car el creixement només pot ser sostenible si se sustenta en les capacitats dels seus habitants, en els seus coneixements i habilitats, i en un ús racional del medi.

* *Economista. Membre de l'Institut Menorquí d'Estudis.*

¹ «Los Ministros de Industria y Comisario del Plan de Desarrollo inauguran el Polígono Industrial de Mahón». *Diario Menorca*, 29/06/1971

² «El día de la provincia resultó brillante y prometedor». *Diario Menorca*, 12/05/1971

³ FARRÉ-ESCOFET, E; MARIMON, R. i SURIS, J. *La via menorquina del creixement*. Barcelona: Banca Catalana, 1977.

⁴ BOHIGAS, Oriol. «"Es polígon" de Maó». *El País*, 31/10/2007.

La innovació és la clau

Pere Alzina Seguí

El canvi accelerat, una constant de la nostra societat, implica innovació també constant capaç de fer front a les contínues incerteses. Una innovació capaç de transformar les crisis en oportunitats i de generar benestar i coneixement a tots els sectors de la societat. Per tant, entenem la innovació no només en el sentit d'avenç tècnic sinó també el sentit d'avenç social i ètic, especialment per a les capes més desfavorides de la societat. Un canvi accelerat, amb rumb poc clar, pot desembocar en un augment de les ja importants desigualtats. La inversió en innovació més desenvolupament pot truncar aquesta tendència, sempre que es compleixin els principis ètics més elementals.

I què té a veure tot això amb l'educació? El sistema educatiu de les Illes ha sofert un creixement espectacular; un creixement que ha fet cruir els fonaments de molts vells edificis dedicats a l'ensenyament, ha emplenat les aules i ha fet créixer en progressió geomètrica les necessitats. El sistema sanitari i els serveis de benestar social han sofert un col·lapse paregut. Tot plegat ens hauria de servir per repensar cap a on anem i com volem que sigui la societat de les Illes en un futur més o manco immediat. Les administracions han intentat fer front a l'allau de necessitats però no han aconseguit canviar la tendència i evitar la saturació. És cert que mai no hi havia hagut tants recursos en el sistema educatiu però les necessitats i la complexitat de les aules han augmentat a un ritme que ha superat les expectatives. Però la quantitat no implica automàticament qualitat. I creiem que és en la qualitat que cal treballar. Les necessitats s'han multiplicat, la realitat és molt més complexa, la diversitat i la multiculturalitat s'han convertit en part de la quotidianitat, l'atenció a les persones amb discapacitats s'ha anat incorporant pro-

gressivament a les aules de les tres etapes educatives. I aquí és on cal introduir el concepte d'innovació més desenvolupament. Per millorar qualitativament necessitem invertir en innovació i en desenvolupament. I què vol dir invertir en innovació i desenvolupament en educació?

Vol dir crear, generar i consolidar grups de recerca que portin a terme processos de millora constants a peu d'aula, grups interdisciplinars amb professionals de l'educació qualificats, amb temps i recursos per dedicar-se a la investigació de les aules i per a les aules. Grups mixts formats per professors universitaris i professors en actiu, més professionals d'altres camps i amb formació i experiència diversa que permetin el contrast i el debat d'idees. Col·lectius que han de comptar amb el temps, les condicions i el finançament adequats per portar a terme una recerca rigorosa, una recerca capaç de generar condicions per enfortir el sistema educatiu i construir noves formes de convivència; una recerca capaç d'incidir en la millora dels processos d'ensenyament i aprenentatge de totes les persones, sense exclusions, i en la millora de la cohesió social, democratitzant l'accés al món del coneixement.

Les noves realitats han generat noves maneres d'aprendre; els avenços de la neurociència ens permeten d'entendre el complex sistema d'aprenentatge dels humans i ens obren noves perspectives per aprendre més i millor. Els mitjans de comunicació han permès l'accés a la informació sense límits, l'accés a l'immediatesa, a viure en directe els fets des de qual-sevol lloc del món, des dels més espectaculars fins als més quotidians i irrellevants. Tot plegat, ens permet d'afirmar que ja no es pot ensenyar com s'ensenyava fa devers vint anys, tampoc com fa deu. Però no podem improvisar; respondre al canvi acce-

lerat sense recerca és precipitar-se, és improvisar, és fer sense tenir raons per actuar, és actuar sense objectius, és caminar sense saber on es va. Alguna cosa d'aquesta ens està succeint ara per ara. La realitat ens ha col·lapsat i, sovint, improvisem, tapem forats i tot això té conseqüències.

D'altra banda, disposem d'elements importants nascuts de l'interès, la motivació, la constància i la dedicació que ens permeten de ser optimistes. Caldria consolidar-los en les línies que indicarem però no des del voluntarisme sinó des de la professionalitat, des de la recerca qualificada, amb els mitjans necessaris i amb les possibilitats de generalitzar les experiències més reeixides. Quelcom semblant ja s'ha produït en un sector concret del sistema educatiu menorquí: ens referim al model de gestió de les escoles infantils 0-3, un model que ara s'està generalitzant a totes les Illes amb l'experiència d'anys de molts educadors i educadores d'escoles infantils, amb el suport i la il·lusió de moltes famílies i amb l'estaloniament de les institucions municipals i insulars. Al darrere, hi tenim un model pensat a llarg termini, que ha evitat sempre les improvisacions, ha dissenyat noves realitats en funció de les necessitats i ha avançat mitjançant processos de reflexió i de formació acurats, seriosos i responsables, entre entrebancs com en tot procés.¹

La realitat ens ha col·lapsat i, sovint, improvisem, tapem forats i tot això té conseqüències

El succés és indiscutible i les claus les tenim ben a prop. Només caldria que uns col·lectius de professionals sensibilitzats, un nombre important de famílies i el suport de les administracions ho fessin possible; només una condició: llibertat per triar, llibertat per decidir, llibertat per gestionar. Els models de gestió molt centralitzats fracassen car parteixen d'una premissa molt perillosa: que les persones que han de ser governades no es poden governar a si mateixes i han de ser dirigides des de fora. Això és talment com educar per l'autonomia i la responsabilitat sense deixar cap marge de decisió ni oferir àmbits de responsabilitat. O, en el camp educa-

tiu, afirmar de totes les maneres possibles que per ensenyar de manera adequada les classes han de ser actives i han de comptar amb la participació dels alumnes i fer-ho de manera totalment passiva i acrítica. Això vol dir que per actuar necessitem marges, confiança i recursos. Cada territori té la seva identitat, cada illa té la seva personalitat; ni millor ni pitjor, simplement diferent; per tant, des d'aquesta diferència, des de les virtuts i els defectes de cada societat necessitem gestionar processos d'innovació, processos de canvi que ens permetin construir una societat més tolerant, més oberta i capaç de generar benestar i redistribuir la riquesa generada.

Les línies estan encetades, ara necessitem l'empenta dels col·lectius esmentats i la confiança de tots els que desconfien, per una cosa o per una altra, d'una gestió insular de les competències educatives. El mateix cal dir en referència a la Universitat de les Illes Balears.

Les línies de recerca, d'innovació i de desenvolupament que cal consolidar, des del nostre punt de vista, són les següents:

- Les propostes globalitzadores del currículum; el que coneixem com a treball per projectes que es porta a terme amb succés en un parell de centres educatius de Menorca,² el CP Margalida Florit de Ciutadella i el CP Francesc d'Albranca del Migjorn Gran.
- Les propostes constructivistes en l'ensenyament del pensament matemàtic treballats per col·lectius de diferents centres de Menorca, entre els quals el CP Sant Lluís, el CP Àngel Ruiz i Pablo del Castell de Sant Felip, el CP Francesc d'Albranca del Migjorn Gran, el CP Mare de Déu de Gràcia de Maó o el CP Mare de Déu del Carme també de Maó, i que originaren una publicació extraordinària que ha servit de referent, d'exemple i de model a molts mestres inquiets.³
- Les propostes constructivistes en l'ensenyament i aprenentatge de l'escriptura i la lectura, treballats a molts centres de Menorca, especialment al segon cicle de l'Educació Infantil i en alguns primers cicles de Primària, a centres com el CP Sant Lluís, el CP Francesc d'Albranca, el CP Dr. Comas Camps d'Alaior o al CP Mare de Déu del Toro del Mercadal, entre d'altres, sense que la llista reflecteixi, per manca de dades actualitzades, la

realitat present de la innovació a les escoles de Menorca. Aquesta línia d'investigació també va portar a una publicació de poca tirada per part del Govern de les Illes Balears.⁴

- L'educació per al desenvolupament, la cooperació i la solidaritat que ha portat a constituir una xarxa de centres cooperants entorn al Fons Menorquí de Cooperació i al Moviment de Renovació Pedagògica de Menorca format per l'IES Josep Miquel Guàrdia d'Alaior, l'IES Joan Ramis i Ramis de Maó, el CP Mare de Déu del Toro del Mercadal, el CP Francesc d'Albranca del Migjorn Gran i el CP Sant Lluís. Les iniciatives solidàries i cooperatives ja han generat un estudi força interessant sobre l'estat de la qüestió a les escoles i instituts de Menorca; ens referim a la publicació recent d'Educar per la igualtat.⁵ Hi ha diversos centres que han portat iniciatives a través de projectes de cooperació amb centres de Nicaragua.
- La gran tasca de conscienciació i formació ambiental portada a terme per diferents institucions públiques però en especial pel GOB, autèntic referent en relació amb l'educació ambiental a l'illa de Menorca. Els tallers i les activitats organitzades pel GOB i pel Consell Insular de Menorca han aportat la reflexió i l'argumentació científica necessàries per construir una sòlida consciència ambiental.⁶ L'educació científica també s'ha treballat força en aquest camp i mereix una atenció especial la publicació del Con-

sell Escolar de Menorca *Ciència a l'escola a partir de petites recerques quotidianes*, un magnífic treball de recerca aplicada que ofereix tot un món de possibilitats per treballar el coneixement científic des de la quotidianitat.⁷

- L'extensió i normalització en l'ús de la llengua catalana i de tot el patrimoni cultural i lingüístic que se'n deriva; en aquest cas cal esmentar la tasca brillant realitzada pel CC Sant Francesc de Ferreries, capdavanter en la normalització lingüística⁸ i en l'atenció a les persones amb discapacitats, i el consens i l'empenta demostrada per tots els centres públics i concertats de Ciutadella per portar endavant, amb fermesa, el procés de normalització lingüística.
- Els processos de reflexió i els programes per ensenyar a pensar lligats a diferents projectes i especialment al projecte filosofia 3-18, coordinat i dinamitzat per l'IREF de Barcelona.
- La recerca i les experiències lligades a l'atenció a la diversitat i a la interculturalitat en els centres menorquins. L'augment de la diversitat a les aules ha generat processos de formació i de reflexió interessants amb l'objectiu d'anar incorporant metodologies i experiències innovadores que permetessin una feina de més qualitat en aules heterogènies. En aquest camp, volem destacar una publicació del mateix autor d'aquest article que recull els primers moments d'una experiència global d'atenció a la diversitat en un centre de secundària.⁹

- Totes les experiències lligades a diferents projectes educatius de municipi, entre els quals destaca especialment el projecte educatiu de Ciutadella, que ha portat a terme un intensa tasca, ha publicat nombrosos monografies i ha endegat múltiples activitats i tallers de participació ciutadana.¹⁰ També cal parar una atenció especial al projecte educatiu del municipi de Sant Lluís, que ha generat experiències participatives força interessants de manera coordinada amb l'escola pública.¹¹
- Finalment, volem destacar les experiències i iniciatives lligades al desenvolupament de la creativitat i a l'expressió artística en totes les seves manifestacions, entre les quals cal destacar la magnífica publicació *Ciutadella amb ulls d'infant* del CP Pere Casanovas de Ciutadella, que aplega les visions dels alumnes sobre la ciutat en forma de textos i obres plàstiques.¹²

Com podeu comprovar les línies bàsiques estan encetades, tot i que manca l'esforç de la continuïtat, la mirada global que faci possible la coordinació de les diferents iniciatives que, ara com ara, es presenten aïllades. Totes les línies de recerca descrites impliquen innovació; totes han sorgit de la feina constant de col·lectius conscienciats per millorar l'estat de les coses; mai no s'havia fet tant en educació a l'illa de Menorca com durant els darrers vint anys, però per les condicions que tenim, creiem, sincerament, que no n'hi ha prou.

Mai no s'havia fet tant en educació a l'illa de Menorca com durant els darrers vint anys, però per les condicions que tenim, creiem, sincerament, que no és suficient

Les línies de recerca s'han d'aprofundir, consolidar i ampliar i no han d'obeir a determinades empentes o modes fugisseres. Cal consolidar, ampliar i generalitzar les propostes constructivistes en l'ensenyament de les matemàtiques i en lectura i escriptura; cal consolidar i ampliar la feina per projectes; cal repensar la vigència de la cultura popular, reorientar l'ensenyament de la nostra llengua des d'enfocaments clarament comunicatius i remirar el nostre territori i repensar el futur. Ens cal continuar aprofundint en propostes que ens permetin d'atendre i ensenyar millor en aules diverses i multiculturals, no només per qüestions metodològiques o didàctiques, sinó per raons de caire social: aconseguir conviure en la diversitat és un objectiu social d'ampli abast, no només educatiu.

Ara per ara, la necessitat de revisar els currículums des de la perspectiva de les competències bàsiques també ens hauria de permetre millorar la nostra pràctica educativa, molt més enllà d'obligacions burocratitzades i formals. Per aconseguir-ho, necessi-

tem que algú pensi a llarg termini i des de perspectives globals i multidisciplinars.

Necessitem una visió de projecte educatiu d'illa, capaç d'articular i donar sentit als diferents projectes educatius de ciutats; el territori limitat que tenim ho fa més possible que en altres llocs. No fer-ho suposaria una irresponsabilitat greu. Cal coordinar esforços i dinamitzar tot el teixit educatiu de l'illa; cal un pacte social capaç d'articular iniciatives; cal un gran pacte social capaç de dotar totes les institucions públiques i privades de finalitats educatives; cal un gran pacte social capaç de fomentar la participació de tots els fillets i filletes i llurs famílies en la gestió i planificació de les necessitats educatives. Necessitem un gran pacte social capaç de planificar les necessitats de formació professional inicial i permanent i que permeti capgirar la manca actual de professionalització i de formació específica per accedir a llocs de feina cada cop més específics i amb exigència de més especialització.

Convé un canvi progressiu en la formació inicial i permanent dels professors. Els docents de la universitat que ensenyen assignatures en carreres de caire docent han de ser especialistes de llurs àrees de coneixement però també experts en les didàctiques específiques; això implica que cal formar equips de recerca potents que permetin una millora directa de la pràctica educativa a les escoles i instituts i que millorin, de manera significativa, els processos d'ensenyament i aprenentatge, des de l'escola i per a l'escola.

Necessitem camins més planers i accessibles per fer possible una progressiva millora professional: les vies de comunicació, col·laboració i progressió entre els mestres i professors de les escoles i els instituts i la universitat; no és possible que no existeixi, per exemple, reconeixement mutu de les activitats de formació per part de la Conselleria d'Educació o per part de la UIB. Algunes limitacions o impediments arriben a l'absurd, entre cossos que haurien de tenir molt més coincidències que impediments.

Cal aprofundir en les experiències notables de formació a centres, de les quals el CEP de Menorca és un bon referent i exemple per dotar els equips de mestres compromesos i actius dels diferents centres educatius dels estímuls, dels recursos i del temps necessaris per consolidar i ampliar

les línies iniciades. Una formació contextualitzada a les necessitats de cada centre, que tingui en compte la història i l'experiència acumulades i que defugui fórmules úniques i estereotipades que impliquen uniformització i, a llarg termini, una minva notable de la qualitat de la mateixa formació. Les experiències de formació en centres s'han de combinar adequadament amb grups de recerca formats per professors de diverses escoles i nivells educatius que permetin el contrast, el debat i la incorporació d'innovacions fruit de la recerca.

Necessitem projectes compartits, flexibles i àgils que permetin realment aprofitar la recerca i la innovació per millorar els processos d'ensenyament i aprenentatge i per això calen unes condicions mínimes quant a recursos, temps i dedicació; l'esforç, la il·lusió, l'entrega i la voluntarietat són elements importants per a tot projecte innovador però difícilment aconseguirem una generalització de les bones pràctiques a partir només del voluntarisme; necessitem esforç, necessitem il·lusió i necessitem voluntarisme però també cal professionalització (condicions i recursos) i reconeixement.

¹ Vegeu ARNAIZ SANCHO, Vicenç i MARTÍ LLUFRIU, Manuel. «Escoletes de Menorca. Què ho ha fet i ho fa possible?» A *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2007* dirigit per Martí March Cerdà. Palma: Universitat de les Illes Balears, Colònia, Fundació Guillem Cifre, 2007, pàg. 40-61. Vegeu també ARNAIZ SANCHO, Vicenç. «L'adaptació dels infants i les seves famílies a les escoletes de Menorca» A

Anuari de l'educació de les Illes Balears 2006 dirigit per Martí March Cerdà. Palma: Universitat de les Illes Balears, Colònia, Fundació Guillem Cifre, 2006, pàg. 432-444.

² Vegeu ALEMANY SALVÀ, Catalina i COLL PONS, Mònica. «Escola Francesc d'Albranca: un repte de futur». A *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2008* dirigit per Martí March Cerdà. Palma: Universitat de les Illes Balears, Colònia, Fundació Guillem Cifre, 2008, pàg. 280-290. CLAUSTRE CP MARGALIDA FLORIT. «El Ceip Margalida Florit de Ciutadella: anàlisi d'una escola transparent». A *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2009* dirigit per Martí March Cerdà. Palma: Universitat de les Illes Balears, Colònia, Fundació Guillem Cifre, 2009, pàg. 450-462.

³ Vegeu GALLEGRO LÁZARO, Carlos i altres. *Repensar el aprendizaje de las matemáticas. Matemáticas para convivir comprendiendo el mundo*. Barcelona: Editorial Graó, 2005.

⁴ Vegeu ALZINA SEGUÍ, Pere i altres. *Treballar amb textos a l'educació infantil*. Palma: Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, 1997.

⁵ Vegeu MOVIMENT DE RENOVACIÓ PEDAGÒGICA I FONDS MENORQUÍ DE COOPERACIÓ. *Educar per la igualtat: estudi sobre la percepció de les desigualtats entre l'alumnat de Menorca*. Ciutadella: Fons Menorquí de Cooperació, Moviment de Renovació Pedagògica de Menorca, 2009.

⁶ Vegeu, entre d'altres, la col·lecció de natura de la Reserva de Biosfera de Menorca editada conjuntament pel Consell Insular de Menorca, el GOB i l'obra social de la CAM, impresos a l'editorial Menorca el 2003 (entre d'altres números cal destacar: *Fauna de Menorca, Flora de Menorca o Menorca i el seu litoral*).

⁷ Vegeu FORTUNY, A. ERNEST. *Ciència a l'escola a partir de petites recerques quotidianes*. Ciutadella: Consell Insular de Menorca, Departament de Cultura, Educació i Joventut-Consell Escolar de Menorca, 2007.

⁸ Vegeu el primer llibre sobre coneixement del medi adaptat íntegrament a la realitat de l'illa de Menorca i publicat pels professors del CC Sant Francesc de Ferreries: SASTRE PORTELLA, Josep i altres. *Meloussa. Ciències Socials de Menorca*. Palma: Miquel Font Editor i Consell Insular de Menorca, 1989. També

mereix una atenció especial una publicació que aplega propostes de cultura popular: PONS GONALONS, Pilar i altres. *Folklore menorquí, un recull per a les primeres edats*. Maó: Editorial Menorca, Consell Insular de Menorca, 1983.

⁹ Vegeu ALZINA SEGUÍ, Pere. *Treballar amb la diversitat. Nous enfocaments curriculars i metodològics*. Palma: Ajuntament d'Alaior-Universitat de les Illes Balears-Institut Menorquí d'Estudis, 2001. També es pot consultar: ALZINA SEGUÍ, Pere. «Donar respostes a la diversitat». IES Josep Miquel Guàrdia d'Alaior, Illa de Menorca. A *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2007* dirigit per Martí March Cerdà. Palma: Universitat de les Illes Balears, Colònia, Fundació Guillem Cifre, 2007, pàg. 330-350.

¹⁰ Vegeu, entre d'altres, la col·lecció Ciutat i Educació que publica monografies en dues vessants: documents («Qüestions transcendents sobre ensenyament d'adults per Joan Benejam Vives» (2000); «Declaració universal dels drets lingüístics» (2000); «Regles per apear qualsevol nombre se imagín un home» (2000); «Ciutat i educació» (2001); «Nomenament de M. Àngels Cardona Filla Il·lustre de Ciutadella de Menorca» (2001); «Joan Benejam i Vives: una nova ideologia pedagògica» (2001) i «Drets lingüístics i educació» (2001) i aportacions (*La ciutat dels infants. Activitats extraescolars. Educació i sostenibilitat* (2000)). Totes les monografies van ser editades per Editorial Rotger SL i l'Àrea d'Educació de l'Ajuntament de Ciutadella. També cal esmentar els materials didàctics apareguts en forma de carpetes didàctiques, recursos de la ciutat, entre els quals cal assenyalar: *La conquesta cristiana de Menorca, Joan Benejam, Aprèn a comprar. Plaça del mercat de Ciutadella o els Jocs de Falda*, editades conjuntament per l'Ajuntament de Ciutadella i la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, entre els anys 2000 i 2001.

¹¹ Vegeu CONSELL DE PARTICIPACIÓ INFANTIL. *La veu dels infants I*. Consell de participació infantil 2005. Ed. Ajuntament de Sant Lluís, 2005.

¹² Vegeu CP PERE CASASNOVES. *Ciutadella amb ulls d'infant*. Maó: Editorial Menorca, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, Consell Insular de Menorca, Ajuntament de Ciutadella. La Caixa i el Centre de Professorat de Menorca, 2005.

Gràfiques Mallorca

Ferrers, 2 - Polígon Ind. d'Inca - Tel. 971 50 14 02 - Fax 971 88 10 01 - 07300 INCA - Illes Balears

La cultura a Menorca

Joan Pons Alzina

En els ambients lletraferits de fora de Menorca hi ha la idea que l'illa té una cultura poderosa. És a dir, que els menorquins ens estimem el nostre patrimoni històric, som creatius en els camps de l'escriptura i les arts en general, i alhora en som també àvids consumidors. Probablement aquesta concepció té les seves arrels en la divulgació que s'ha fet arreu de la història dels dominis anglesos del segle XVIII, com el d'un moment esplendorós en el qual l'illa va passar a ser el centre geogràfic de la cultura literària il·lustrada de parla catalana, en el que han dit homenots com Josep Pla, que va manifestar que Menorca era un dels territoris sobre el qual més s'ha escrit, i en el fet que l'illa compti amb una publicació exemplar, com és l'*Enciclopèdia de Menorca*, i en la mateixa difusió que fa l'Institut Menorquí d'Estudis de les iniciatives culturals que s'hi fan.

Però ponderar l'exactitud d'aquesta impressió requeriria estudiar amb detall els equipaments i institucions culturals que té l'illa, saber els recursos de tota mena que s'hi esmercen, i elaborar recerques fonamentades en enquestes a la població i en entrevistes a peu de carrer per saber quin és el grau de participació dels illencs en el consum i creació cultural. Això permetria de fer anàlisis comparatives amb altres indrets i poder refermar o desbancar així la llegenda. Però atès que aquest desitjable estudi sobrepassa les meves capacitats i el que em permet aquest espai, el que aquí ara apuntaré no seran més que reflexions inferides de l'experiència del seguiment de l'activitat cultural a Menorca, més subjectives i sentides que altra cosa, tal volta, d'altra banda també, un punt esbiaixades per una lectura sociològica i política de la qüestió.

M'agradaria assenyalar, primer de tot, però, un parell de punts. El primer és que no penso que sigui versemblant tractar qualsevol aspecte humà de Menorca en termes d'«ex-

cepcionalitat» perquè l'illa sempre ha estat molt oberta al món, especialment amb vincles molt forts des de l'època medieval amb Barcelona, i més en un moment com el que vivim de mundialització galopant, en el qual els canvis sociològics i econòmics són generals. Per un lloc com Menorca, i si es vol que l'experiència illenca tingui valor per a d'altres indrets, seria més pertinent que ens demanésim com realitzen la cultura, la promouen i la viuen els mateixos menorquins i, secundàriament, per quin és el seu rol en el mapa geogràfic actual de la creació cultural. A més, atès que és molt ampli el ventall d'activitats que engloba el terme «cultura», caldria diferenciar i posar ulls fets als diferents ritmes i comportaments de cada sector i no abandonar tampoc l'anàlisi de com l'estratificació social o de classe afecta la creació i el consum cultural. Per acabar, precisament perquè vivim uns moments canviants que fan trontollar tots els fonaments, és més fàcil parlar d'on venim i on som que no pas a on ens dirigim. Conseqüentment, se'm perdonarà si parlo més del passat recent que del futur, si l'horitzó que albiro és més aviat poc precís i que, atesa la brevetat del text, algunes idees tot just siguin apuntades. Malgrat la meva voluntat de ser ponderat, se m'excusarà si sóc més incisiu en uns aspectes que en uns altres.

Per a la civilització occidental, des de la Il·lustració la cultura ha estat revestida de poder de transcendència i alhora també d'oposició crítica a la societat. Per aquesta tradició, l'energia que l'alimentava és el valor de l'autoconeixement, la tolerància, la igualtat i l'autonomia. A més a més, pel que fa als Països Catalans, a causa de la persecució política de la cultura de parla catalana per part del franquisme, la cultura exercida en aquesta llengua va ser el nucli d'una opció política militant de recerca de llibertats durant la Dictadura i la transició democràtica. Voldria posar l'accent

Can Saura Morell

en aquesta energia cívica perquè considero que va ser cabdal i perquè ara, davant les noves cruïlles en les quals ens trobem que la posen en qüestió, no crec que estigui tan clar que sigui possible una «normalització» del fet cultural en la nostra llengua sense aquest sentit de la ciutadania.

Atesa la lleialtat republicana de l'illa durant la Guerra Civil, la repressió franquista va ser molt dura a Menorca i l'activitat cultural que fins a les darreries de la dècada del 1950 s'hi va desenvolupar va estar dominada per la consigna de lloar el règim polític i respectar-lo, la qual cosa es traduí en propostes creatives immobiliàries i àdhuc anacròniques. Institucions com l'Ateneu de Maó i l'Orfeó Maonès, nascuts el 1905 i el 1890 respectivament, van continuar mantenint, d'acord amb llurs arrels, un sentiment obert i pluralista, de base republicana, però llurs bases sociològiques, d'una generació sotragada per l'horror de la Guerra, no van poder capgirar mai res. És significatiu d'aquest estat de coses que, per a les noves generacions més inconformistes i inquietes, nascudes poc abans de la Guerra i els primers anys de postguerra, i amb afany de cultivar una voluntat crítica, fos necessari fer la viu-viu, encara que fos amb activitats culturals portades a terme dissimuladament, perquè la Dictadura no permetia res més al marge de les institucions existents.

La fita històrica que marca un abans i després de la cultura de la llargaruda postguerra és la creació, per part d'una generació de joves

d'una vintena d'anys, de la delegació de les Joventuts Musicals, primer, a Ciutadella, el 1958 i un any després, a Maó. L'activitat cultural aixoplugada i dissimulada sota la música, per a aquells nois, fou d'una importància enorme. Reivindicà, essent conseqüent amb l'amor pel paisatge del país, per la seva gent i per la seva història, la cultura escrita en la nostra llengua i la creació, sense deixar de ser crítics, però, amb el localisme estret de perspectives. Tenia voluntat d'absorbir propostes de fora amb vocació europeïsta i cosmopolita. A les JM devem, a més de concerts, i entre d'altres activitats, en un entorn que era, molt especialment a Ciutadella, pràcticament un erm, les primeres mostres de llibres en català, la difusió dels títols de l'editorial El Club dels Novel·listes, de l'escriptor i editor Joan Sales, els cine-fòrums del seu Cine Club i l'organització d'excursions per conèixer els valors paisatgístics i patrimonials de l'illa. Amb voluntat de situar l'oferta musical en el mapa, el 1973, encetaren els festivals de música d'estiu, els quals han tingut continuïtat fins avui dia amb voluntat de projecció internacional. Paral·lelament, a Maó, la mateixa generació va portar a terme el Cine-Club Ateneu, el Grup Excursionista Joan Mercadal i el GOB, que, a Menorca, ha estat sempre una entitat impulsora d'una cultura activa i participativa.

La mort del dictador el 1975 va fer remoure el substrat de llarga durada republicà de Menorca, molt especialment de la zona de llevant, i l'energia dels diferents col·lectius cívics i polítics fou de gran transcendència. És en aquest àmbit on cal situar la formació de l'Obra Cultural de Menorca i la creació el 1979 de l'*Enciclopèdia de Menorca*, dirigida per Josep M. Vidal. Una iniciativa editorial que, malgrat haver estat subvencionada per les administracions, s'ha portat comptant amb l'altruisme dels seus escriptors, que hi han treballat desinteressadament.

En aquells anys d'inici de la Democràcia les iniciatives es multiplicaren. També el 1979 va sortir al carrer el primer número dels *Quaderns de Folklore*, que encara avui es publiquen, encapçalats pel Col·lectiu Folkloric de Ciutadella, entitat amb una voluntat de refermar els estudis sobre el poble menut que sobrepassa el folklore entès en un sentit estricte i que desplegarà grans mobilitzacions. Organitzà les Trobades de Cultura Popular; convocà el concurs de glosa escrita

El Teatre del Born de Ciutadella, que fou objecte d'una costosa restauració a darreries de la dècada del 1980, es troba, just 20 anys després de la seva reobertura el 1990 i per mor d'una mala gestió, tancat i pendent d'una nova rehabilitació

La fita històrica que marca un abans i després de la cultura de la llargaruda postguerra és la creació de la delegació de les Joventuts Musicals, a Ciutadella, el 1958 i un any després, a Maó. L'activitat cultural dissimulada sota la música, per a aquells nois, fou d'una importància enorme

Josep Vivó, que el Consell Insular de Menorca després continuà, i organitzà conferències.

Tota aquesta energia desplegada es va anar realitzant mercès a una actitud cívica absolutament voluntarista d'una generació marcada per la manca de les llibertats del franquisme. En les juntes directives de les velles institucions associatives, com l'Ateneu de Maó, es van produir relleus generacionals importants però que tampoc no van provocar una pèrdua dels seus referents històrics. En aquest sentit, va tenir un gran paper Josep M. Quintana, que va saber dinamitzar l'Ateneu en les coordenades d'una societat amb expectatives obertes.

Les inquietuds es van mantenir prou vives en un àmbit en el qual tot

l'entramat polític es construïa i els equipaments culturals de les diferents administracions eren deficitàries o penjaven d'un fil. El Consell Insular de Menorca naixia el 1979 i, tot d'una, amb dotacions econòmiques molt precàries, va atendre les iniciatives culturals del país. Els esforços portats a terme per a la normalització lingüística que engegà el conseller Joan Francesc López Casanovas van ser valents i sóc de l'opinió que, mercès a aquelles sembradures, ara a Menorca, i a diferència d'altres llocs, ningú no posa en qüestió la naturalesa de la parla de l'illa. També el consell menorquí va demostrar fermesa en crear l'organisme autònom de l'Institut Menorquí d'Estudis.

Tanmateix, les distorsions i els entrebancs més importants per a l'illa vindrien per la gestió portada a terme des del Govern balear per part del seu primer president, Gabriel Cañellas (1983-1995), el qual no tenia la cultura com un dels seus interessos principals, i per la poca energia que desplegarà el Govern central vers els equipaments que disposava Maó. La Comunitat Autònoma de les Illes Balears, ficció política inventada a Madrid, va ser i continua essent un mal negoci per als menorquins.

La Casa de Cultura de Maó, amb seu a la casa senyorial de Can Mercadal des del 1944, gestionada pel Ministerio de Cultura, es va tancar pel seu estat ruïnós el 1975. Amb voluntat que Madrid fes un nou

L'Església del Roser de Ciutadella es fa servir com a sala d'exposicions temporals

museu independent de l'arxiu i de la biblioteca, el 1980 l'Ajuntament maonès va cedir el Convent de Sant Francesc per tal que fos rehabilitat i restaurat com a centre museístic, alhora que es proposava per al vell edifici senyorial la construcció de la nova seu de la biblioteca. El traspass, que no pas la titularitat, d'ambdós centres a la comunitat autònoma el 1984 no millorà la situació. Durant anys i panys els equipaments van estar en obres.

El Govern balear, en mans del Partit Popular, prioritza, naturalment escombrant sempre cap a Mallorca, l'esport i marginà sistemàticament la cultura. Aquesta política s'esdevingué en una conjuntura en la qual es començaven a sedimentar els comportaments sociològics de l'era de la mundialització postmoderna que ara pràcticament són definitius. A mesura que anava penetrant la societat de consum liberal, hedonista i narcisista, per la qual l'única ideologia amb actualitat és la seva i no hi ha cap més futur que el present, a darreries de la dècada del 1980 i inici de la dècada del 1990, es van donar els primers símptomes de crisi en les associacions culturals, que s'han anat manifestant en la dificultat de renovació de llurs juntes directives i la pèrdua de llur presència en la societat.

El cas que fa més palès el resultat d'aquesta política de terra cremada endegada des de Mallorca és el del Festival de Música d'Estiu de Ciutade-

La Comunitat Autònoma de les Illes Balears, ficció política inventada a Madrid, va ser i continua essent un mal negoci per als menorquins

lla. Malgrat els esforços, per part del Consell Insular de Menorca, d'augmentar-ne les dotacions i els ajuts, el Govern balear, i a diferència del que va fer la Generalitat de Catalunya amb el de Torroella de Montgrí considerant-lo d'interès prioritari, al festival de Ciutadella el marginà de tal manera que, un esdeveniment que per la seva antiguitat hauria d'estar en el mapa dels festivals internacionals, ha perdut, tot i els grans esforços de les juntes directives, volada i projecció.

Per acabar, a on ens dirigim? Quins són els sectors culturals amb futur i quins són els que podem veure patir? Què podem fer davant els nous desafiaments de tota mena que es presenten?

Si es converteix en plenament hegemònica la mentalitat més hedonista i consumista, mancada de sentit polític, configuradora d'una ciutadania inexistente, passiva i narcisista, és molt probable que, en primer lloc, vegem desaparèixer, o es vegin reduïdes a la mínima expressió, les

manifestacions culturals més crítiques amb la societat (l'escriptura d'assaig, les ciències socials en general i àdhuc la recerca històrica) i que es mantinguin o fins i tot es vegin expandides les arts espectacle. En conseqüència, i en virtut de la demanda existent d'aquesta mena d'espectacles, és possible que es produeixi, en l'àmbit de la producció i organització, un reemplaçament de les entitats associatives que les duen a terme per les empreses privades i/o els organismes públics, com, de fet, ja s'ha esdevingut amb el Teatre Principal de Maó, gestionat des d'una fundació municipal.

Tot esperant, però, que aquesta estructura de sentiment no es converteixi en aclaparadora i definitiva, les institucions polítiques encara tenen molt a dir i molta potencialitat per desplegar. Per de prompte, el Consell Insular de Menorca, en culminació de les competències que ja té atribuïdes en matèria de defensa del patrimoni històric, hauria d'assumir la gestió del Museu, Biblioteca i Arxiu de Menorca. Amb aquests grans equipaments caldria passar a encapçalar un projecte d'estudi i difusió, de llarga durada en el temps, del patrimoni que impliqués tots els municipis de l'illa. Ben segur que la proposta realitzada recentment per l'IME de sol·licitar a la Unesco la declaració de Patrimoni de la Humanitat dels jaciments talaiòtics menorquins pot coadjuvar a una proposta d'aquesta volada. En aquesta mateixa direcció, seria desitjable que el Consell Insular de Menorca redactés tan aviat com pogués un pla d'equipaments culturals per a tota l'illa com ha fet la Generalitat de Catalunya, pensant en actuacions d'una durada superior a la d'una legislatura i sense deixar cap punt sense fermar.

A més, en matèria d'arts en general, convindria molt que les polítiques passessin a fer-se i dir-se, sense embuts, pel seu nom i sense complexos. Negar, com s'està fent implícitament, els lligams de Menorca amb la ciutat de Barcelona és un sense sentit per a la cultura insular. Seria desitjable que l'illa participés, via convenis institucionals i al màxim nivell, en les xarxes musicals i escèniques del Principat, sense abandonar, naturalment, les produccions de les altres contrades dels Països Catalans. Això no tan sols permetria que a l'illa es consumissin les produccions de fora, sinó que els creadors menorquins amb capacitat i voluntat de projecció també es podrien donar a conèixer i deixar d'estar a la perifèria.

Pere Oliver i Domenge (1914-1923).

La Barcelona dels anys de la Primera Guerra Mundial i la formació del nacionalisme d'esquerres mallorquí*

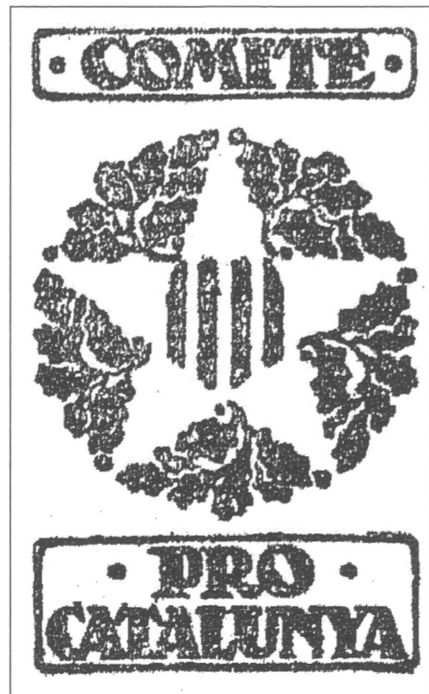
Joan Valls de Padrines Amengual

Pere Oliver i Domenge va néixer a Palma l'any 1886 i va morir a Felanitx el 1968. Llicenciat en Farmàcia a la Universitat de Barcelona, va ser un important intel·lectual del republicanisme d'esquerres i nacionalista de Mallorca a principi del segle XX. Malgrat el seu paper destacat en la història cultural i política mallorquina del segle passat i els avenços realitzats els darrers anys per a la recuperació del llegat d'aquest corrent polític, la figura de qui fou membre fundador de l'Associació per la Cultura de Mallorca i batle de Felanitx durant la II República resta als marges de la producció acadèmica i l'estudi de la seva biografia completa és, encara ara, una feina pendent. En aquest article ens centrarem en la seva primera actuació política a la Barcelona de la Primera Guerra Mundial, una etapa de formació completament desconeguda i de gran importància per entendre'n la figura.

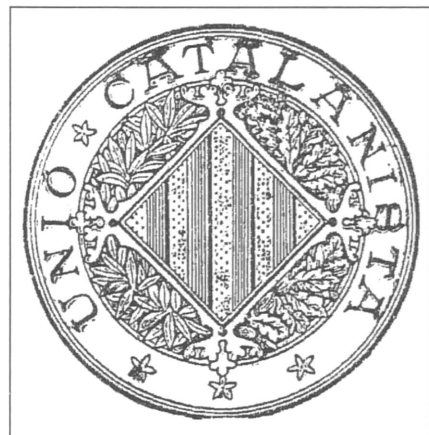
Aquesta *formació barcelonina* és comuna a molts dels personatges que configuren el nacionalisme mallorquí de principi del segle XX i, sovint, és defensada com un element cohesionador de l'anomenada *Generació de 1917*¹, en què s'inclou Pere Oliver. Malgrat això, aquesta formació no és un element uniforme i varia segons el personatge que es descriu. Cadascun

dels membres d'aquesta generació viurà l'experiència barcelonina d'una manera diferent i tindrà una formació específica segons els grups amb els quals es relaciona a Barcelona durant el temps que hi passa. Pere Oliver es formà políticament al redós de la Unió Catalanista i en recollirà la seva tradició, el seu discurs i l'exemple de les seves iniciatives. Tot això ens fa dir que difícilment pot compartir un mateix projecte polític amb homes com Joan Estelrich o Guillem Forteza, formats al voltant del regionalisme de la Lliga. Malgrat això, el catalanisme i l'afany d'acostament polític al Principat, actuaran de comú denominador dels futurs membres de l'Associació per la Cultura de Mallorca.

El primer Pere Oliver i Domenge és un jove nacionalista radical, format a les files de la Unió Catalanista del doctor Domènec Martí i Julià, president de la Unió entre el 1903 i el 1916 i defensor d'un catalanisme progressista, humanista i socialitzant.² Martí i Julià, durant aquests anys, esdevé el referent polític principal d'Oliver, i la seva influència es deixa notar molt més enllà dels límits cronològics d'aquest estudi. El compromís de Pere Oliver amb la Unió Catalanista és ferm però la seva actuació no és de primera fila ni tampoc de les més destacades de tot el grup.

Comitè Pro-Catalunya

Segell Unió 1922

Les seves col·laboracions en les diferents publicacions consultades són les d'un expert: esporàdiques, llargues i documentades, lluny d'un estil més jornalístic, lleuger i instructiu.

La seva primera actuació política coneguda és a les fileres d'aquesta veterana entitat del catalanisme principatí, de mitjan 1914 ençà, com a dirigent de la Joventut Nacionalista de Catalunya³, filiació que mantindrà fins al seu retorn a Mallorca. Una de les iniciatives de la Joventut Nacionalista que tingué més succés, pel nombre i la qualitat de les signatures recollides, fou *El Missatge a la Nació Sèrbia* que es lliurà al cònsol serbi de Barcelona. Aquest missatge el signaren, a part de Pere Oliver i tots els membres de la Joventut Nacionalista de Catalunya, grans personalitats de la vida social i política catalana com

Pere Oliver i Catalina Massuti, 1915

Antoni Suñol, Domènec Martí i Julià, Rafel Campalans, Andreu Nin, Apelles Mestres i Francesc Macià, entre d'altri. En reproduïm un fragment per donar una idea de les postures defensades des de la Joventut Nacionalista entorn de la Primera Guerra Mundial: «*Catalunya sent com a propies les tràgiques inquietuts que aturmenten avui el vostre cor. No hi ha adoloriment més gran que el produït per la perdua de la independència patria, i nosaltres que fa dos segles que passarem pel greu trànsit de veure desaparèixer, per la força armada, el nostre Estat, comprenem perfectament el sentiment vostre. La vostra serenitat, però, ens entusiasma. [...] L'imperialisme és una desviació humana que va a la decadència precipitada pels propis errors. S'acosta el temps aquell en el qual tots els pobles de la terra agermanats per una gran amor, s'alçaràn felïços damunt la carcassa de l'imperialisme vençut; llavors la justícia haurà triomfat, la pau serà possible, la civilització, deixant d'ésser una ficció, haurà esdevingut una realitat. [...] En aquests moments de martiri por vosaltres, serbis, Catalunya, amb la veu hardida pel pressentiment de la futura, de la justa victòria, crida valentment: Visca la llibertat de les nacions! Visca la Serbia!*».⁴

La trajectòria de la Unió Catalanista d'aquest període pot dividir-se en dues etapes. Una primera etapa de la seva militància a la Unió Catalanista, entre el 1914 i final del 1916, es caracteritza per l'intent de transformació de la vella entitat suprapartidista en un partit catalanista, esquer-

rà i socialitzant, disposat a intervenir directament en el combat electoral. La iniciativa, ja ho avancem, fracassà estrepitosament, com tantes altres per a la constitució i consolidació de partits d'aquesta tendència⁵. Aquest experiment, «voluntarista i pintoresc» com s'ha dit, ha de situar-se dins la sèrie d'alternatives catalanistes i obreristes de distinta procedència, presentades durant les tres primeres dècades del segle XX, que culminaran amb la fundació i triomf electoral de l'Esquerra Republicana de Catalunya l'any 1931. És, doncs, la perspectiva històrica la que dóna valor a unes iniciatives polítiques que, malgrat els seus fracassos, mancances i contradiccions internes, incidiren en el procés de construcció d'un catalanisme d'esquerres hegemònic durant la dècada dels trenta al Principat.

En una segona etapa, d'ençà del 1917 al 1923, la Unió Catalanista es manté en una situació marginal, sense capacitat d'incidència política. Però es resisteix a desaparèixer. És en aquest període, en el qual trobam Pere Oliver vinculat a la Junta Permanent i de la qual fou secretari de Propaganda, quan sorgiran de la Unió iniciatives com les del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans i el Comitè Pro-Catalunya⁶ alhora que s'inicia una clara aproximació i acceptació del lideratge de Francesc Macià per part dels nuclis nacionalistes radicals que giren al voltant de l'esmoreïda Unió Catalanista.

Des de la Joventut Nacionalista de Catalunya fins al Comitè Pro-Catalunya, passant per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i pels diaris *La Nació*, *Renaixement*, *L'Intransigent*, *Som...!* o *La Tralla*, Pere Oliver participà activament en moltes de les entitats i publicacions adherides a la radicalitzada Unió Catalanista d'aquells anys. Això dóna a Oliver una significació especial dins de la història política de Mallorca perquè molt probablement és el mallorquí que més de prop va viure el naixement del primer separatisme català organitzat i la creació i difusió del símbol que el representà molt de temps: l'estelada de triangle blau i estel blanc.

Amb les darreres juntes permanents i d'acord amb la radicalització més o menys generalitzada en el gruix del nacionalisme català dels anys finals i immediatament posteriors a la Primera Guerra Mundial, la Unió Catalanista anirà adoptant, cada cop més, un discurs obertament separatista i molts dels seus membres alternen els termes de *nacionalista intransigent* o *radical* i de *separatista* per autodefinir-se. Tot sense perdre, però, el referent d'un federalisme ibèric i universalista. Una federació que havia de construir-se pels *fonaments* i que, per tant, havia de passar per la lliure disposició de cadascun dels pobles abans de pactar la lliure federació que es cregués convenient. Podem afirmar que els personatges que configuren l'embrionari separatisme català organitzat de final dels deu i principi dels vint, molts ells presents a les darreres juntes permanents de la Unió Catalanista, defensen recurrentment la idea d'aquest federalisme ibèric com un ideal, potser llunyà i utòpic, i d'això en són clars exemples diversos escrits de Vicenç A. Ballester, Francesc Macià o del mateix Pere Oliver i Domenge⁷. A punt de finalitzar la Gran Guerra, Oliver diu: «*Confïem-hi, catalans: La més nacionalista de les guerres per llur contingut d'ideologia, en farà de tots els pobles, nacions lliures. Es l'hora de les nacionalitats, l'instant de Catalunya. El pervindre està en les lliures federacions; el futur nostre en l'Ibèria federada.*»⁸

A la seva obra, dispersa entre les diverses publicacions del nacionalisme radical i primer separatisme de Barcelona, Oliver definirà un catalanisme radical, democràtic i igualitarista que, sense trencar amb el clàssic interclassisme del nacionalisme, reformularà un seguit de conceptes per tal d'acostar-los a les classes populars de

Llorenç Duran, pioner en experiències pedagògiques

Joan Florit Horrach

Durant l'època de la Segona República, al poble de Sencelles, el mestre Llorenç Duran va dur a terme una sèrie d'innovacions pedagògiques pioneres. Es tractava de la posada en pràctica del que s'anomenava l'Escola Activa.

Llorenç Maria Duran i Coli va néixer a Inca dia 2 de maig del 1903. Son pare, Miquel Duran i Saurina, fou un fuster que gràcies al seu afany de superació, de manera autodidacta, aconseguí posar una llibreria, destacar com a poeta i fundar una impremta al voltant de la qual girava l'ambient culte d'Inca. Segurament aquest rerefons familiar predisposà Llorenç Duran a estudiar magisteri. Acabats aquests estudis, exercí al col·legi Ramon Llull d'Inca mentre preparava oposicions al cos de mestres, que aprovà l'any 1925. La seva primera destinació fou a Tallendre (Cerdanya). L'any 1929 tornà a Mallorca perquè li adjudicaren l'escola unitària número 2 de nins de Sencelles, que ocupava un vell casalot que no comptava amb instal·lacions adequades per a la docència.

Durant el curs 1929-1930 va arribar a Sencelles carregat d'idees noves i ganes d'aplicar les darreres tendències pedagògiques. Començà per participar al Museu Pedagògic Provincial, on s'encarregà de la secció anomenada Estudi del Nin amb la confecció de l'exposició permanent de materials que s'hi exhibia i amb maquetes dels nous edificis escolars que calia construir al municipi de Sencelles i de la impremta de Johann Gutenberg.

El Museu Pedagògic Provincial fou una institució creada l'any 1918 per l'inspector Joan Capó per exposar-hi material i mobiliari escolar

adaptats als corrents pedagògics més moderns i també com a organisme que programava per a mestres cursos pràctics, conferències, excursions, colònies estivals, viatges d'estudis, espais per a l'intercanvi d'experiències pedagògiques, etc.

Gràcies a les seves gestions, s'aconseguí posar la primera pedra, dia 23 de març del 1930, del nou edifici escolar de Sencelles, que havia de substituir els inadequats locals que, escampats per tota la localitat, acollien les escoles públiques. L'edifici de la nova Escola Graduada, obra de l'arquitecte Guillem Forteza, va trigar quatre anys a estar llest.

Duran va aplicar a les seves classes idees pedagògiques noves que havia estudiat llegint autors europeus i nord-americans: John Dewey, Édouard Clapapède, Johann Pestalozzi, Mina Audemars i Louise Lafendel, entre molts d'altri. Era una persona molt inquieta i volia estar al dia dels darrers corrents pedagògics, de manera que rebia revistes, més o manco especialitzades, com les mallorquines *La Nostra Terra* i *Magisterio Balear*; l'espanyola *Revista de Pedagogia*; la principatina *Butlletí de Mestres* o les suïsses *L'Éducateur* i *Cahiers de Pédagogie Experimentale et de Psychologie de l'Enfant*. Emperò, les dues lectures que més el varen influenciar foren el llibre del 1931 de l'inspector Fernando Sáinz, *El método de proyectos en las Escuelas Rurales*, i un article de Margaret Elizabeth Wells aparegut l'any 1933 a *Revista de Pedagogia*.

Amb tot aquest material, anà formulant el seu propi pensament, decantant-se per aconseguir una escola basada en l'activisme, experiències que començà a desenvolupar durant

Llorenç Maria Duran i Coli. Fotografia del mestre Llorenç Duran que surt a la portada del llibre *Llorenç M. Duran i Coli (Inca, 1903)* de C. Fernández Bennassar editat per l'Institut de Ciències de l'Educació de la UIB l'any 1985

Duran va aplicar a les seves classes idees pedagògiques noves que havia estudiat llegint autors europeus i nord-americans: John Dewey, Édouard Clapapède, Johann Pestalozzi, Mina Audemars i Louise Lafendel

els cursos escolars 1929-1930 i 1930-1931. Per fer-ho hagué de superar les condicions adverses que l'envoltaven: modificar i reorganitzar l'espai de la decrepita escola i emprar sales buides que hi havia al primer estatge; classificar els alumnes en petites seccions segons llur edat, i així, finalment, va poder posar en pràctica alguns mètodes educatius nous: la identificació de paraules amb lectura ideovisual dels cartons i jocs d'Ovide Decroly i l'experimentació amb la tècnica dels centres d'interès també d'aquest autor.

Ovide Decroly (1871-1932) considerava l'aula com un taller i basà el seu mètode educatiu en una anàlisi de les necessitats bàsiques dels alumnes organitzant-les en quatre categories: alimentació, seguretat, defensa i treball. Aquestes ne-

la Ciutat Comtal: «*El nostre catalanisme ha d'ésser una força nacionalitzadora i socialista, que contrarresti els desviaments dels que sota els seus apelaments de catalanistes, hi amaguen sa inconsciència i sa tergiversació del dret humà. [...] El nostre catalanisme és humà i és bo, per quan, ço que fretura i ço pel qual s'esforça, és l'assoliment de la gaubança de tota la col·lectivitat catalana. [...] I no hem de descuidar-nos, ni un moment tant sols, d'esforçar-nos perquè sien més plaentes, a Catalunya, les hores de la vida, tal com les exigeix nostra consciència socialista. [...] Acció de justícia i de bondat, d'amor i de dignitat. Si no és així, endebades és lluitarà per assolir ço que per a Catalunya cobegem. I, si altrament al meu sentir [...] s'arribés a triomfar fins al màxim que's pot triomfar en catalanisme, el tal triomf no significaria la vera, la real llibertat de Catalunya. A nosaltres, ens tocaria estar en peu de guerra, en lluita obstinada, allavors com ara*»⁹. Aquest és un nacionalisme basat en la voluntat de mantenir una identitat passada i projectar-la cap al futur, tot adaptant-lo a les necessitats de cada moment. És en aquest sentit que hem d'entendre les proclames «socialistes» dels seus escrits, el socialisme és la via per adaptar el nacionalisme a les exigències igualitàries i de redistribució de riquesa de la classe obrera catalana del segle XX, és l'evolució lògica del nacionalisme.

Un dels elements més importants d'aquesta etapa és la defensa ferma d'una *Catalanitat de les Mallorques*¹⁰ sense matisos ni eufemismes. Pere Oliver estableix un esquema que la justifica basat en diferents punts: la conquesta catalana de Mallorca i posterior repoblament, diferents fites de la història posterior que justifiquen la unitat nacional amb Catalunya, la llengua comuna, el dret jurídic compartit, les tradicions similars i, sobretot, la voluntat conscient d'una llarga llista de personatges mallorquins, des de Ramon Llull a Gabriel Alomar, que es definiren com a catalans. Aquesta argumentació situa Pere Oliver com un dels precursors de la teorització del que avui anomenem Països Catalans i hi podem trobar, per primera volta, molts elements que són presents en argumentacions posteriors o, fins i tot, actuals. D'aquesta volem destacar-ne el concepte del *Jurament per les Illes*, que inclou tot un seguit de connotacions unitaristes molt característiques de Pere Oliver.

L'estudi d'aquesta etapa ha servit per poder establir, de manera clara, les bases d'una investigació futura de la seva biografia completa, que ha de

completar-se amb l'estudi de la seva actuació cultural i política dels anys posteriors, durant la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República, la Guerra Civil, l'exili a les Filipines i el retorn a Mallorca a principi dels cinquanta. Esperem haver contribuït amb aquest article a l'inici d'una tasca de recuperació d'aquest oblidat intel·lectual felanitxer. ■

* Aquest article és una síntesi del meu treball de recerca del Màster d'Història Comparada de la Universitat Autònoma de Barcelona dirigit per Pere Gabriel Sirvent i titulat *El primer Pere Oliver i Domenge. Trajectòria política i producció intel·lectual a Barcelona (1914-1923)*.

¹ Per a la *Generació de 1917* es poden consultar els articles de Damià Pons (1979): «Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre el 1917 i la Segona República», *Randa*, núm. 9, pàg. 171-183 i Isabel Graña (1994): «La generació de 1917 en el procés de conscienciació nacional de la Mallorca contemporània», *Randa*, núm.35, pàg. 101-112.

² Per a aquesta etapa de la Unió Catalanista la principal referència és Jaume Colomer (1984): *La Unió Catalanista i la formació del nacionalisme radical (1895-1917). L'obra del doctor Martí Julià*. Tesi doctoral dirigida per Jordi Solé-Tura, UB, Barcelona.

³ Entitat destinada a la formació de nuclis dirigents del nou partit que es volia crear. Es tracta, doncs, d'una agrupació selecta d'intel·lectuals, tots ells rondant per sobre o per sota la trentena d'anys, que havien de ser els responsables de l'orientació doctrinal i portar el pes de la divulgació del nou programa polític de la Unió Catalanista. Segons Jaume Colomer, en el seu estudi sobre la Unió Catalanista, aquesta «no és en absolut una entitat agitadora ni activista, sinó, ben al contrari, un nucli que limitarà la seva acció a l'organització de conferències i debats així com a l'activitat periodística com a medis de propaganda i pedagogia política». Segons aquest autor, la JNC tindrà un paper decisiu en la fase preliminar del nou partit. Entre les files d'aquesta entitat podem trobar-hi personatges de la importància de Manel Serra i Moret o Antoni Rovira i Virgili.

⁴ «El Missatge a la Nació Serbia». *Renaixement*. Núm. 269, 29.01.1916.

⁵ Un molt bon resum de les diferents temptatives en aquest sentit sorgides entre el 1904 i el 1931 el podem trobar a Santiago Izquierdo (2006): *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1931*, Catarroja: Editorial Afers.

⁶ Pere Oliver fou membre d'aquesta organització semiclandestina liderada per Vicenç Albert Ballester i que tenia per objectiu la difusió internacional de les reivindicacions catalanes. L'activitat del Comitè Pro-Catalunya es basava en la redacció de documents, manifestos i missatges adreçats a diferents personalitats d'àmbit internacional amb la finalitat d'aplegar suports a la causa que defensaven: la internacionalització del plet català i que aquest fóra tractat per la Societat de Nacions, tot això legitimat per la participació de milers de «Voluntaris Catalans» a la Gran Guerra al costat dels aliats. L'element en el qual rau la importància d'aquest Comitè és la confecció i difusió d'un símbol, l'estelada de triangle blau i estel blanc, que tindrà succés i represen-

tarà per molts anys el separatisme català, sobretot d'ençà que Estat Català l'adoptà com a emblema del partit. Aquesta estelada apareix per primera volta en un full volander, editat pel Comitè Pro-Catalunya en versió catalana, anglesa i francesa, titulat *What Says Catalonia/Ce que dit la Catalogne* amb motiu de l'11 de setembre del 1918, en el qual es demana a les forces victorioses de la Gran Guerra la revisió del Tractat d'Utrecht i el suport a les reivindicacions catalanes de les nacions que veuen resolts llurs plets nacionals arran dels «14 punts de Wilson». És molt difícil esbrinar quina va ser l'aportació exacta de Pere Oliver a aquesta organització, si va ser-ne un dels impulsors o un simple element passiu. El que és ben segur és que les idees i les postures contingudes en els documents transcrits rebien la seva adhesió i que vint anys després es mostrava orgullós d'haver estat un dels membres d'aquest Comitè Pro-Catalunya, un dels embrions del primer separatisme català organitzat: «*Jo recordo, lluminosament, aquell soterrani d'un altre excel·lent company i amic a on sota el guiatge i l'impuls d'en Ballester s'anava forjant el demà del catalanisme donant-li la tònica del més radical nacionalisme. D'aquell abrandament patriòtic es desplegava flamejant la bandera de l'estel solitari que més tard esdevindria símbol, guio, senyera dels anhels d'alliberament de les darreres promocions catalanistes que impetuoses entraven a la palestra*». Vegeu: Pere Oliver, «El meu tribut». *La Tralla*. Número especial, Barcelona, 06.10.1938. Podem trobar algunes referències al Comitè Pro-Catalunya a Joan Crexell (2008): *Origen de la bandera independentista*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

⁷ D'això que aquí es defensa, n'és un clar exemple un manifest de la Junta Permanent de la Unió Catalanista de l'abril del 1922 on s'afirma: «*Bell somni per a teoritzadors dels dells Estats Units d'Ibèria, evocat ja fa anys pel malaguanyat patrici En Valentí Almirall i resentment en un acte públic a Barcelona, com així mateix el de la Federació de Pobles Llatins, perquè és ocios presentar-los un i altre amb caràcter de programes pràcticament assolibles, com no sigui per enlluernar la gent; tota vegada que'l seu replanteig requeriria prèviament l'aplicació del principi de l'auto-determinació (que avui sembla deixar a segon terme), en virtut del qual puguin avenir-se i pactar totes les nacions destinades a associar-se lliurement. No's poden bastir palaus sense fonaments i els fonaments de tota federació són les llibertats dels pobles que l'han de constituir. Quan Catalunya hagi aconseguit l'arbitri de la seva Personalitat Nacional, segons els obstacles que s'hi hagin oposat, podrà deliberar i resoldre sobre la seva relació amb els demés nuclis d'Ibèria i fins amb els dels Pobles Llatins i encara, si es vol, amb tots els de l'Univers. Siguem, doncs, pràctics i comencem la nostra obra pels fonaments*». El manifest va signat per tota la Junta Permanent d'aleshores de la Unió Catalanista, entre ells Pere Oliver i Domenge. Vegeu el full volander conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona *La Unió Catalanista als Catalans*, Barcelona, abril del 1922.

⁸ Pere Oliver, «Catalunya, espera atenta la seva hora». *L'Intransigent*. Barcelona, 01.09.1918.

⁹ Pere Oliver, «De catalanisme», *La Nació*, Barcelona, 11.09.1915.

¹⁰ És prou coneguda la conferència que, amb aquest títol, féu Pere Oliver al Casal Catalanista de Sants «Els Segadors» el 23 de març del 1916. La conferència fou posteriorment editada en un petit opuscle i els beneficis de la venda foren destinats a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Esquerra Republicana de Catalunya – Illes la reedità l'any 1993. Vegeu: Oliver i Domenge, Pere (1993): *La Catalanitat de les Mallorques*. Mallorca: ERC-Illes (Col·lecció Germania).

cessitats individuals formaven el nucli d'un curs escolar i dins aquest àmbit, s'encoratjava els alumnes perquè desenvolupassin llurs interessos individuals.

El mètode Decroly es caracteritza per ser un programa de feina basat en els centres d'interès i en els jocs educatius. La seva característica bàsica és que la classe es converteix en un taller en què els infants poden anar desenvolupant lliurement llurs ocupacions. Darrere l'entramat d'activitats individuals hi ha un pla de feina organitzat amb cura basat en l'anàlisi de les necessitats fonamentals dels infants. S'emfasitza el principi de donar prioritat al tot per davant de les parts i això es tradueix a ensenyar a llegir, escriure i comptar, tot parant esment a assolir una visió de conjunt de les experiències de la vida.

Però trobà que amb aquestes innovacions no n'hi havia a bastament i a partir del curs 1931-1932 es decidí per assajar el mètode de projectes del pedagog nord-americà William Kilpatrick (1871-1965). Aquest sistema d'aprenentatge pretén que les matèries del programa de formació no es considerin com un fi en si mateixes, sinó que siguin un mitjà per aconseguir la realització d'un projecte, la qual cosa fa que per als alumnes la feina i l'esforç que hi dediquen els resulti molt més creatiu, engrescador i interessant. Aquest projecte fou el del Llac de la República.

DURAN, Llorenç. *La Nostra Terra*. Gener del 1932.

«Teníem observat en els nostres nins una passió per fer construccions amb argila, fustes, terra i altres substàncies que trobaven en el pati de l'escola i deduint que d'aquest interès se'n podia treure un bell fruit resoluérem aprofitar-lo per a l'ensenyament de la geografia física. Reunírem els infants d'una secció i parlàrem de dur a terme alguna empresa. Dialogàrem sobre treballs que altres voltes havíem fet amb argila i, aconseguint conduir-los per les vies de les nostres intencions, algun d'ells va proposar fer un llac en un espai tancat per tres parets, prop de l'aljub del pati.

Constituírem provisionalment una societat que va acordar: a) que tots els socis aixecassin un croquis a escala del 4% del solar trapezoïdal on havia de construir-se el llac; b) que sobre el croquis cada nin fes una distribució

Obres de construcció de l'Escola Graduada de Sencelles, 1933: és una imatge que mostra un descans dels picapedrers que construïen la nova Escola Graduada de Sencelles perquè reberen la visita d'autoritats locals republicanes. Llorenç Duran és la segona persona, començant per mà esquerra. Té les mans dins les butxaques i està recolzat a la paret

dels accidents marins i terrestres i una memòria; c) que es fes l'elecció de càrrecs, escollint els nins que millor haurien fet el treball.

Duits a terme aquests acords, es féu una exposició dels projectes i s'escollí per votació el millor; que fou el que es dugué a terme. Va elegir-se també per votació l'enginyer director, un caporal, un secretari i un comptador i es determinaren llurs atribucions. El comptador duria nota de les faltes d'assistència, de la puntuació dels treballs i de les despeses de les obres. S'elaborà un reglament, es donà a l'estany el nom de *Llac de la República* i s'aixecaren actes que firmaren amb solemnitat.

Els dies successius, durant una mesada, es dugueren a terme les obres, des de la fixació de fites segons l'escala i excavació del terrer, fins a la modelació definitiva del relleu. Al mateix temps, es feren algunes obres secundàries per salvar alguns perjudicis que es donaven al terrer particular del mestre, la qual cosa ens donà motiu per pagar-ne uns quants reals a benefici del capital de la societat.

Acabada l'obra, constava d'una depressió central que s'omplia d'aigua i que tenia tots els accidents marins; una zona muntanyosa al nord, corresponent a una costa de fiords; una zona de pla a l'E.; una zona mixta de pla i muntanya al S. amb llacunes i rius que recollien no sols les aigües que s'hi feien arribar des de l'aljub, sinó les de les pluges de bona part del pati, donant lloc a erosions i sedimentacions. És clar que al pla primitiu

hi faltaven molts detalls que s'anaren suggerint després. L'execució dels accidents fou tan encertada que quedàrem sorpresos de l'aproximació en què s'anaven complint els efectes mecànics de l'aigua.

Mentre es construïa el llac i dies després, es tengué ocasió d'estudiar moltes coses que s'adquiriren, ja per preguntes fetes al mestre, ja per recerques en els llibres que posàrem al seu abast, ja per explicacions de la nostra pròpia iniciativa.»

Durant aquest curs 1931-1932 Duran també demostrà ser un professional ben inquiet, car aconseguí de les autoritats la graduació de l'escola que estava en construcció, organitzà exposicions escolars, programà passejos escolars i excursions, creà una biblioteca ambulat, féu experiments amb la coeducació d'ambdós sexes a l'escola d'adults, va fer classes de batxillerat per a alumnes lliures i fou nomenat director de la futura escola graduada.

Una escola graduada és la que té els alumnes dividits en graus segons llur edat; és un concepte contraposat a l'escola unitària. Això que ara ens pot semblar una obvietat, en aquells moments era un gran avenç: aconseguir tenir mestres i continguts diferents basant-se en l'edat dels alumnes va suposar un progrés per a l'educació.

Els resultats de l'assaig amb el projecte del Llac de la República foren tan bons que Duran s'animà a proposar durant el següent any esco-

Primera pedra, 1930. Imatge de les autoritats signant l'acta que es dipositaria en els fonaments de l'Escola Graduada de Sencelles en l'acte de col·locació de la primera pedra, dia 23 de març del 1930

Foto vista posterior de l'Escola Graduada de Sencelles, 1934: imatge realitzada per Pere Mascaró, que mostra la part posterior i el pati de la nova Escola Graduada de Sencelles l'any 1934 amb infants jugant-hi

lar 1932-1933 un projecte molt més ambiciós: la societat agrícola escolar.

El projecte de societat agrícola consistia en el fet que tota l'educació ensenyada giràs al voltant de gestionar una granja. La societat es nodria de la feina al camp que feia l'infant jugant, observant i imitant. La relació amb la família era important, car era font de consells, d'informació sobre com gestionar la granja, dels recursos econòmics inicials, etc. El món dels negocis, els números, les matemàtiques, la comptabilitat... també hi era present amb els compradors dels béns produïts, les relacions amb les botigues que venien productes per a la granja i els manlleus a rèdit que es feien per adquirir eines i materials. Finalment el món acadèmic també tenia incidència a la societat agrícola

ja que els mestres dirigien la tasca de documentació a la biblioteca per informar dels processos naturals que succeïen a l'activitat diària dels animals, les plantes, l'ambient, etc.

DURAN, Llorenç. «Una experiència d'escola activa». *Maina*. Maig de 1981.

«No volíem fer agricultors, sinó jugar a ésser-ho. S'hagué de llegir molt, s'hagueren de fer moltes consultes, molts de càlculs, molta redacció, molta manualitat, molta relació amb l'exterior. Si s'havia d'escriure una carta, cada nin feia la seva, es comentava la redacció i l'ortografia i eren els més petits, que encara no sabien fer més, els que copiaven l'exemplar que s'havia d'enviar. Així en totes les matèries cada nin feia el que podia. Ja

més amunt, en descriure el «projecte» del llac, s'haurà vist quanta matèria programàtica hi havia encaixada. Ara en aquest projecte les possibilitats eren molt més extenses. Es féu una conillera, un galliner, un observatori meteorològic, ens ensinistràrem per criar cuca de seda perquè disposàvem de moreres. A voltes necessitàvem una mica d'ajuda externa del fuster o del ferrer, pagant la corresponent factura, repassada abans amb els càlculs necessaris. Els mestres des del principi havíem cercat l'aportació econòmica exterior que els alumnes traduïren en unes obligacions amb la consegüent necessitat de redactar-les, dibuixar-les i fer els càlculs del volum i del rèdit assignat, car des del principi rebutjàrem donatius, per tal d'obtenir-lo tot del nostre esforç.»

S'accentuaren les crítiques, les desavinences i l'hostilitat contra l'escola pública per part de sectors ultrareligiosos i conservadors del poble, que protestaven pels mètodes moderns i gens convencionals que s'hi empraven i preconitzaven un boicot a l'Escola Graduada

Després d'aquest projecte de la societat agrícola, durant el curs 1933-1934 n'hi va haver d'altres un poc més senzills i curts ja que s'estava en espera d'acabar les obres del nou edifici escolar i mudar-s'hi. La nova Escola Graduada no s'inaugurà fins al 15 d'abril del 1934. En aquest curs hi havia alumnes que aprenien mecanografia, s'organitzaren visites i intercanvi d'experiències amb d'altres centres escolars, es preparà la festa d'inauguració de les noves instal·lacions així com la decoració de les aules, una exposició, i fins i tot s'establí una correspondència regular amb d'altres escoles, especialment amb alumnes de Músser (Cerdanya).

Durant el curs 1934-1935, ja ben instal·lats a l'edifici modern, guanyaven en comoditats però perdien el jardí de l'antiga escola que havia donat tant de joc. Així, continuar amb el projecte de la granja.

DURAN, Llorenç. Cit. *Maina*.
Maig de 1981.

«es feia inviable. Amb tot, organitzàrem projectes, encara que menys ambiciosos. El primer va respondre a la pregunta: per què no ens fabricam nosaltres mateixos les coses, que tal volta, algun dia rebrem des de Madrid? Així, a partir d'una sala-taller improvisada amb alguns vells bancs escolars i comptant amb atuell de fusteria, materials de desperdici i alguns comprats, ens dedicàrem a adornar les aules i altres dependències amb frisos de dibuix figuratiu (que donava molt de tema d'estudi), es confeccionaren molts d'aparells de física i química, es feren bibelots per totes les taules dels alumnes, s'enllestiren col·leccions d'història natural, amb pedres, fauna i flora de l'entorn. Fou aleshores que rebérem, sens esperar-la, la visita de la Inspecció Central, amb la persona de Fernando Sáinz, difusor del mètode de projectes».

Durant el curs 1935-1936, Duran suggerí a l'inspector Joan Capó, director del Museu Pedagògic, la construcció dels jocs educatius que es feien servir a l'escola experimental suïssa de la *Maison des Petits* a Ginebra fundada per Louise Lefendel i Mina Audenars, amb la intenció de poder exposar-los al Museu, usar-los per fer pràctiques docents i poder-ne fer tests pedagògics. Els jocs varen ésser construïts per fusters i ferrers professionals baldament foren el mestre i els seus alumnes els qui els adaptaren i els donaren els tocs finals.

Durant aquest curs s'accentuaren les crítiques, les desavinences i l'hostilitat contra l'escola pública per part de sectors ultrareligiosos i conservadors del poble, que protestaven pels mètodes moderns i gens convencionals que s'hi empraven i preconitzaven un boicot a l'Escola Graduada. La matrícula i l'assistència d'alumnes va baixar molt quan un jove capellà catòlic, que tenia el títol de mestre, creà una escola privada fent competència a la pública. El boicot es féu patent sobretot a l'escola unitària de nines, que majoritàriament passaren a anar a la costura de les monges de la Caritat, en gran part pels rumors malintencionats que s'escampaven sobre els efectes de la coeducació que s'experimentava a l'Escola Graduada.

S'ha de dir que el mètode de projectes aplicat per Duran no fou mai

Enciclopèdia Ingreso: portada de l'enciclopèdia escolar *Ingreso* editada per la Impremta Duran, obra de Llorenç Duran i de la qual es vengueren més de 300.000 exemplars

Amb el cop d'Estat, Duran fou empresonat. Passà a disposició del governador, que l'envià a un camp de concentració i a picar pedra en una carretera prop de les Salines. Estigué privat de llibertat durant onze mesos i fou expulsat del magisteri per la Comissió Depuradora, acusat de conducta irreligiosa, propagandista del Front Popular, i de formar part d'Esquerra Republicana

un procediment únic d'ensenyament, ja que les innovacions sempre s'alternaven amb l'ensenyament clàssic, encara que això sí, amb didàctiques molt diferents de les que s'utilitzaven en aquella època. Tot això tement la incomprensió, com finalment succeí, de pares d'alumnes i de religiosos que estaven gelosos del seu monopoli educatiu i veien perillar llur influència.

Amb el cop d'Estat del juliol del 36, els rumors donaren fruit i Duran

Proyecto Sociedad Agrícola Escolar Procés d'elaboració de la seda ofegant l'ametlló: imatge que mostra els alumnes ofegant l'ametlló dels cucs de seda del projecte de la Sociedad Agrícola Escolar 1932-1933. Aquesta foto pertany a l'article *Una experiència d'escola activa* redactat per Llorenç Duran per a la revista *Maina* de la UIB

fou empresonat acusat d'haver parlat malament del *Movimiento*. Els jutges militars en sobreseguren la causa perquè no es pogué comprovar la denúncia. En conseqüència passà a disposició del governador, que l'envià a un camp de concentració i a picar pedra en una carretera prop de les Salines. Estigué privat de llibertat durant onze mesos i fou expulsat del magisteri per la Comissió Depuradora, acusat de conducta irreligiosa, propagandista del Front Popular, i de formar part d'Esquerra Republicana.

Davant la impossibilitat d'exercir la docència, decidí mudar-se a Inca i reorganitzar el negoci familiar de la Impremta Duran. De la seva editorial sortiren exitoses obres pròpies que foren utilitzades com a manuals escolars: els 26 quaderns de càlcul *Dos+Uno*, l'enciclopèdia infantil *Ingreso* (amb més de 300.000 exemplars venuts), *Ejercicios de Geografía de España*, etc. Amb el temps, tornà a fer classes al col·legi Ramon Llull d'Inca i a partir del 1956 a col·laborar en temes d'afers socials a l'empresa d'energia GESA: formació per a fills de treballadors, psicologia industrial, processos de selecció de personal, etc. Va ser reposat al cos de mestres el 1958 i destinat a Alp (Cerdanya) però mai no va tornar a exercir a l'escola pública. Es va jubilar com a cap del Servei de Selecció i Formació de GESA l'any 1972. Morí l'any 1986.

Miami

t'espera amb AirEuropa.
5 vols setmanals.

Reserves:
902 401 501

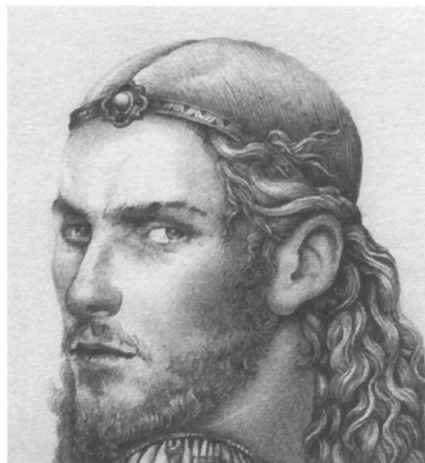
www.aireuropa.com

a la teva Agència de Viatges

 AirEuropa

Ausias Marc, la vigència d'un clàssic

Ferran Garcia-Oliver

Ausias Marc, dibuix de Manolo Boix

Fa poc, una periodista d'un diari en català va fer la crònica d'un concert de Raimon. Amb una prosa voluntariosa va remarcar com el cantant de Xàtiva hi havia presentat peces noves, entre les quals hi havia el poema d'Ausias Marc «Si cau lo tour». Els dies següents ningú no la va rectificar, ni el mateix diari ni la secció democràtica de les lletres al director. «Si com lo taur» és una cançó memorable de Raimon, enregistrada en aquell magnífic *Per destruir aquell qui l'ha desert* del 1969. Estic convençut que si una relliscada similar s'haguera produït en un mitjà de comunicació de qualsevol llengua europea potent, la reparació de l'error hauria estat gairebé automàtica. Amb les plomes eminentes de les literatures «nacionals» no s'hi juga. Però entre nosaltres això és possible i molt més. Aquest incident minúscul ens adverteix, en efecte, que els nostres clàssics romanen lluny de les audiències populars. Una cultura que no dialogue permanentment amb ells és una cultura coixa. Traure'ls de les vitrines de l'erudició és un tasca urgent i necessària, en un joc còmplice de relectures i mirades inèdites que el temps i cada nova generació imposen. Els clàssics són més a prop del que, a primer colp d'ull, puga semblar. La celebració del cinc-cents cinquanta aniversari de la mort d'Ausias Marc, esdevinguda el 3 de març del 1459, hauria d'haver estat una bona oportunitat per a insistir en la divulgació d'un dels millors poetes de tots els temps. Però els oblidats en el gremi literari, en els caus institucionals i en els mitjans d'informació de masses han estat tan escandalosos que donen la mida de país subaltern i fragmentat que som. Entre el Sénia i el Segura encara s'han fet algunes coses sense gaire entusiasme. A la resta dels Països Catalans, ni això.

Ausias Marc és, potser, un dels casos més aflictius de la distància incommensurable que l'allunyen del públic lector de cada dia. L'argument de la dificultat de la llengua sovint esdevé més aviat una argücia. Ausias no és més complex que Villon o Dant. El que passa és que a Villon o Dant els llegim en traduccions modernes i al senyor de Beniarjó en el català del XV. Això ens exigeix una mica de més gimnàstica lingüística, un esforç supletori, una lentitud meditada que, no càpiga cap dubte, té les seues compensacions en forma de plaers dels sentits. Si els versos de Marc ens resulten, però, complicats no serà tant per la llengua –bullirà el mar com la cassola en forn, qui no ho entén!–, sinó per les idees i les giragonses del pensament, pel sistema de valors que tragina. Els poemes del cavaller de Gandia són un magnífic contenidor cultural. Els seus decasíl·labs formidables reflecteixen com en un espill aquell home que els va escriure i la vida pròpia i la dels seus contemporanis, a la qual fa la impressió que s'hi adherí amb el fervor escàs de l'escèptic. L'escèptic en el sentit que tot li ix malament i recela ara i adés, doncs, del món que li tocà de viure.

De ben petit s'ha acostumat a tenir per companyia la solitud. Son pare, el poeta també estimable Pere Marc, mor quan Ausias té dotze anys. Abans ha mort també el seu germanastre Joan, l'hereu de la família, camí de Palestina. Sa mare, Elionor, amb prou feines pot subjectar les regnes d'aquest «potrós» adolescent, és a dir, deficiós i malcontent, tal com se l'anomena en un document del novembre del 1417. Peirona, la germana sordmuda, és una ombra fantasmal d'onomatopeies. A diferència dels altres cavallers, amics i coneguts seus, més que a les armes dedica les hores a la lectura, un exercici que ha de fer

tot sol. A casa seua el llibre no és un objecte estrany. Amb un pare i dos oncles poetes, escriure és una inèrcia inevitable, un aspecte més de l'aprenentatge.

No defuig mai, per descomptat, els compromisos que li posa davant seu la vida civil, primer com a donzell i després, en complir 19 anys, com a cavaller. Serveix el duc de Gandia, s'enrola per dues voltes en l'armada que combat a Sardenya, Còrsega i el nord d'Àfrica, el cerquen per mitjançar en plets, accepta el càrrec de falconer major del rei. Però, en lloc de fer bondat, com havien procedit els seus avantpassats, es dedica a escampar fills bords pel món i a barallar-se amb els uns i els altres. Alfons el Magnànim el renya perquè no li tramet els animals que fretura, ara que a mitjan anys vint el rei resideix a València. Arriba, fins i tot, a llevar-li la jurisdicció sobre el senyoriu Beniarjó per un afer tèrbol amb una concubina notòriament pública que manté a Gandia, una jove no precisament de les dames de la noblesa local sinó de la menestralia subalterna.

Elionor de Ripoll, la mare, mor quan Ausias està a punt de fer-ne trenta. Vanament ha intentat casarlo, però aquest celibatari empedreït defuig les coercions del matrimoni. Ni la carrera cortesana no li prova i deixa el càrrec de falconer, per bé que continuarà ensinistrant aus per al Magnànim. El futur de la casa dels Marc valencians, sense hereu encara, penja d'un fil. Finalment, posa seny i es lliga a una dona per mitjà d'un contracte nupcial i el sagrament beneït per l'Església. Isabel Martorell és la candidata. Pertany a una família de la petita noblesa originària de Gandia. La unió, tanmateix, es tracta d'una prosaica operació econòmica.

Taulell heràldic dels Marc

L'amor és un afer poètic, de dones i dames reals o imaginades, que duu Ausias a una mena de partida d'escacs angoixosa contra si mateix, en la qual intenta sense succés de protegir la reina de l'amor pur contra les escames dels alfils arters i els cavalls desbocats del plaer carnal. Ausias no es casarà mentre no tinga la seguretat de percebre el dot, xifrat en 3.000 florins o 33.000 sous. Els Martorell voregen la fallida i el dot maleït d'Isabel els mena cap a la ruïna. Galceran i Joanot, dos dels germans seus, trauen foc pels queixals. El febrer del trenta-nou, després d'un estira-i-arronsa llarg i tens, Ausias i Isabel fan les noces desitjades. El setembre la jove dona, inesperadament, ja és morta. El viudo es preocupa sobretot d'aferrar el dot, és a dir, les terres del senyoriu dels Martorell amb què l'han assegurat. Els afectes, els veritables afectes i la sublimació de l'amor que Ausias aboca als seus versos, amb Isabel prenen el caire d'una absència esfereïdora. No hi ha hagut temps tampoc per a la consumació d'un hereu.

Aquesta deu ser la raó també perquè al cap de quatre anys torne a casar-se per segona volta. Ara tria

millor, i això vol dir que escull entre fadrines de famílies amb més recursos, situades una mica més amunt que els Martorell en la jerarquia nobiliària. Joana Escorna li duu 50.000 sous de dot, el llustre d'un llinatge influent en la política valenciana i, vés per on, la tranquil·litat domèstica que fins ara li havia estat esquiva, a Ausias. Fins i tot decideix traslladar el seu domicili a València, i així compren un casalot al carrer de les Avellaneres, a prop de la catedral i de les seus dels poders civils de la ciutat i del regne. Ausias Marc ja és un poeta celebrat. Els joves que comencen a provar sort amb les rimes l'admiren. Els seus poemes circulen fins i tot fora de la Corona d'Aragó. A Castella, en particular, és un referent.

Amb tot, Ausias no es prodiga en la vida agitada i bulliciosa de València. Escriu, dirigeix el senyoriu, perquè constantment torna a Gandia, fa d'home responsable i, com que els fills no arriben, es preocupa per legitimar Francesc, el primer de tots que va tenir amb una monja. Tot se'n va en orris un altre cop. Cap a la darrera del 1454 Joana ja ha passat a millor vida, però també Francesc. La mort de Joana el degué commoure. Els

documents que testimonien la relació amb ella suggereixen quelcom més que un enllaç interessat. Joana, com féu Isabel, el nomena hereu, tot i no haver tingut descendència. Però és sobretot una clàusula del testament d'Ausias la que revelarà els forts lligams que l'uniren a Joana. La vol junt amb ell per a tota l'eternitat. Així, demana, amb la preceptiva llicència del bisbe de València i del prior del monestir de Sant Jeroni de Cotalba, on fou soterrada, que «lo cadàver o l'ossa de l'honorable na Joana Escorna, muller mia *quondam*... sia traslladat en la dita mia sepultura dels Marcs, on jo vull ésser soterrat». Els gestos, tant com les paraules i les accions, són reveladors de les actituds i les intencions dels homes i les dones medievals. Aquesta petició de compartir l'eternitat sura precisament en els versos corprenedors dels sis cants de mort:

*Aquelles mans que jamás perdonaren
han ja romput lo fil tenint la vida
de vós, qui sou de aquest món eixida
segons los fets en secret ordenaren.
Tot quan jo veig e sent dolor me torna
dant-me record de vós, qui tant amava.*

Aquests decasíl·labs no semblen producte d'una relació eventual, d'aquelles que puntualment li resolen una impaciència dels engonals. Deriven més aviat d'un sentiment sincer, aquell que fermenta en la domesticitat, en els quefers quotidians, en l'harmonia matrimonial. Per això clama per un retrobament el dia que les fanfàries de l'Apocalipsi anuncien la fi de tot:

*Ferí'ls amor de no curable plaga;
separà'ls mort: dret és que ella els veïne.
Lo jorn del Jui, quan pendrem carn e ossos,
mescladament partirem nostres cossos.*

Sense dona, sense el primogènit Francesc, a qui havia anat promocionant, sol de nou, Ausias no té una bona vellesa. Les malalties l'assetgen, la vellesa el fatigüeja. En una ocasió escriu:

*car, tot primer, virtut del cos m'ha toltta:
ja mos cinc senys no senten lo que solen,
los a part dins de gran por ja tremolen,
l'enteniment de follia tem volta.
La velledat en valencians mal prova
e no sé com jo faça obra nova.*

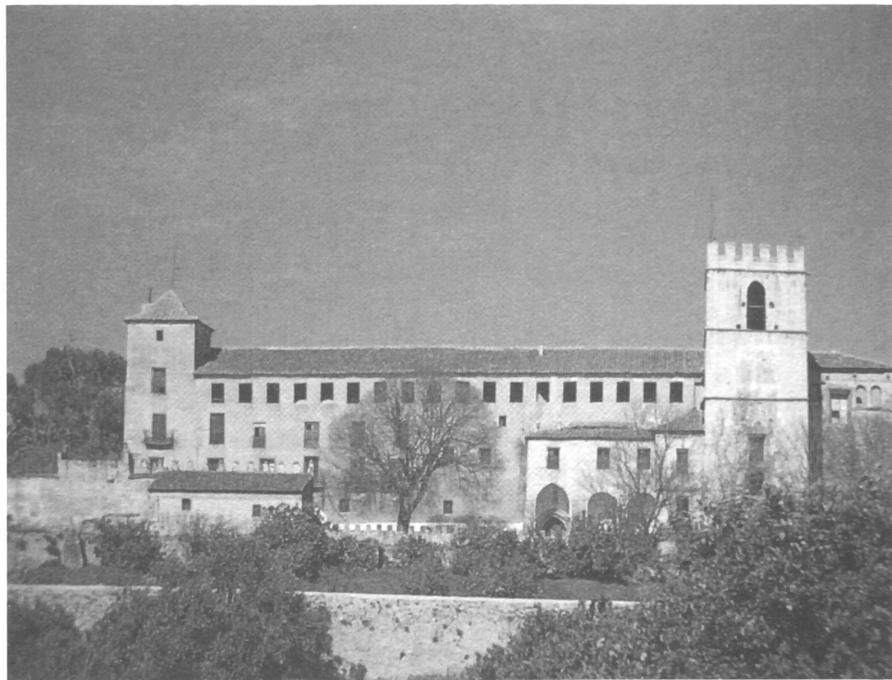
El pessimisme que sempre ha llastat la seua obra, ara pren un caire més pregon. Esguarda el món que

l'envolta i s'adona que tot ha canviat per a pitjor, al compàs de les guerres, les caresties cícliques i les pestes intermitents. La vida s'ha fet més breu, més dura, més inconsistent. No és estrany, doncs, que llance un bram com aquest:

*Volgra ser nat cent anys o pus atràs
perquè són cert que és pitjorat lo món*

I són els cavallers modestos, a la classe dels quals pertany, un dels col·lectius que resulten més malparats de les dificultats per les quals passa el País Valencià a mitjan segle XV. Les pèrdues demogràfiques són el símptoma més vistent i, amb aquestes pèrdues, els vaivens de les rendes agràries. Per si fóra poc els burgesos de les viles, després de plets judicials inacabables, els fan pagar impostos i els retallen les competències jurisdiccionals. Gandia, literalment, humilia Ausias Marc. El senyor de Beniarjó, a diferència dels altres cavallers de la Safor, no presenta batalla als tribunals contra Gandia. Claudica i accepta les condicions que els prohoms de la vila li imposen. Però no pensem en un senyor ressentit que es revenja contra els seus pagesos moros per mitjà de coercions i exigències monetàries noves i desorbitades. Mentre fou jove, Ausias tingué la mà foradada. Despenia a mans plenes, amb la lleugeresa pròpia dels membres de llur classe. En la maduresa la seua responsabilitat afegeix un tret més d'originalitat a la seua biografia de cavaller i poeta inigualable. Per comptes d'endeutar l'aljama de Beniarjó, la comunitat camperola, consolida el palau senyorial i aixeca un pont, però sobretot insta els seus vassalls a plantar canyamel, tot destinant una àrea del terme a tal efecte. Dur la canya de sucre –la reconversió agrària de la Safor i del País Valencià més important del segle XV– suposa construir a despesa seua també una sèquia i un assut imprescindibles per al reg exigent de les plantacions, a més d'obrar la meravella tecnològica del trapig, el molí de sucre. Les inversions ràpidament foren cobertes.

Les collites fecundes i reditícies de la canyamel d'alguna manera endolciren els darrers anys de la vida d'Ausias. La decrepitud de la qual era conscient i remoreja pels seus poemes. Sort que els fills que ha tingut fora del matrimoni no l'abandonen, per bé que ha renunciat a legitimar-ne cap d'altre més després de la defunció de Francesc. Un inci-

Monestir de Sant Jeroni de Cotalba

dent, habitual entre la cavalleria, destorba la pau que cerca el vell Ausias per a la feina hercúlia que s'imposa en la factura dels seus versos. Francesc de Vilanova, senyor de Rafalcofer, denuncia Marc davant del governador del regne. El plet esquiva les causes de l'enfrontament, però intuïm un mal veïnatge. El retrat que fa del senyor de Beniarjó és alarmant: l'arriba a acusar de tres morts perpetrades en el passat, una la de Francesc de Fluvià, senyor de Ròtova, també en la Safor. El que sorprèn és que la defensa en cap moment titllarà de falsedat els tres homicidis. La reina i la malaltia salven Ausias d'una presó oprobiosa. Mentrestant, percep que ja li resten pocs granets al seu rellotge de sorra. El 29 d'octubre del 1458, amb el procés judicial en marxa, crida a la casa del carrer de les Avellanes el notari Berenguer Cardona per fer el testament. En fa rectificacions al cap de sis dies i el 3 de març de l'any següent encara hi afegeix un codicil. Aquest dia ja és al llit, en l'agonia final. L'envolten els més íntims. Joana, la filla, és la que té cura, més que ningú, del malalt. El moribund distribueix béns, salda deutes, enfranqueix un dels seus esclaus, arranja el matrimoni del seu fill Joan amb una Escorna. Una omisió i dues clàusules remarquen fins a quin punt Ausias és una singularitat –una singularitat amarga– del seu temps. El silenci sobre Peirona, de qui havia tingut cura, desconcerta, per dir-ho d'una manera benigna. Després nomena

hereu Jofre de Blanes, casat amb una germana de Joana Escorna, cosa que senzillament no podia fer perquè el senyoriu restava vinculat a la família per una altra clàusula testamentària de Pere Marc. La branca de Barcelona ho impugnarà de seguida i aconseguirà la reversió de Beniarjó als Marc. Després de mort, Ausias també perd una altra batalla judicial. I contràriament al que caldria esperar d'un home que ha desesperat per ser un bon cristià en la seua recerca de Déu, tant en el terratrèmol interior del *Cant espiritual* com en altres poemes, en lloc de destinar misses a balquena en remissió dels seus pecats, com havien fet son pare, el seu germanastre i tots els Marc, a penes es reserva un aniversari i preveu la sepultura en el vas que la família posseeix a la catedral de València. Aquesta eixutesa espiritual no és pròpia d'un cavaller. Recorda el vers aquell de «catòlic sóc, mas la fe no m'escalfa». Vida i poemes corren paral·lels. Al capdavall, tot ja estava decidit i res no podria esmenar la decisió del Jutge Suprem quan Ausias hauria de retre-li comptes. Amb una miqueta de sornegueria, tan rara en aquest home fascinant, bo i volent picar l'ull del lector, deixar anar la ploma, en efecte:

*Ja lo procés me trobe clos
e la sentència tinc al dors:
remei no hi ha.*

*Ja l'anafil diu: «Ta, ta ta!
Aquest és qui del món se'n va
e fuig a Déu!»*

Hamlet, entre les vacil·lacions de la consciència

Maria Antònia Perelló Femenia

Després de la representació d'*El rei Lear* i de *Ricard II*, el Teatre Principal de Palma culminava l'anyada teatral del 2009 sobre William Shakespeare amb una nova aposta de la companyia «La perla 29» sobre la tragèdia de *Hamlet*. Aquest muntatge escènic, dirigit per Oriol Broggi i interpretat per Julio Manrique, partia de la traducció al català de Joan Sallent. Els dies 18 i 19 de desembre les butaques vermelles i les llotges del Teatre Principal de Palma s'ocuparen totes per assaborir els versos de *Hamlet*, que sorgien com una cascada encadenada sota una visió moderna, amb alguna nota humorística, més pròpia del teatre fresc i espontani que de la tragèdia.

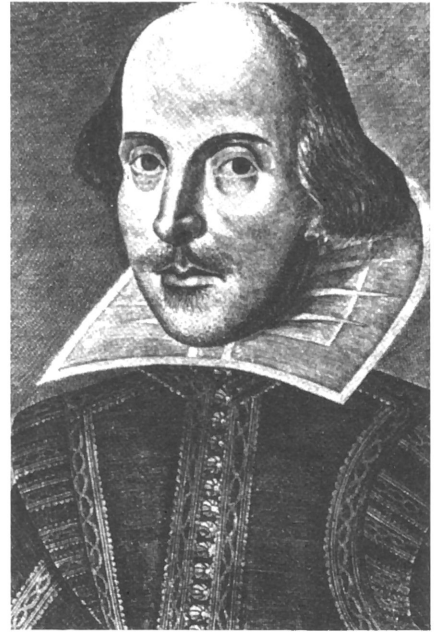
Tanmateix, *Hamlet*, que és alguna cosa més que la venjança aparent d'un príncep enfollit, entusiasma un públic apassionat davant l'espectacle interpretatiu de Julio Manrique i davant el muntatge escènic, més acostat a la nostra era que a la de Shakespeare. Al nostre parer, no calia potenciar les extravagàncies de Hamlet ni fer parlar l'Espectre del seu pare en anglès per representar el drama intern d'un príncep melancòlic i sarcàstic, que sent fàstic per la vida corrompuda de la cort d'Elsinore i aspira a l'ideal de l'edat d'or en què regnava el seu pare, el rei Hamlet. Perquè *Hamlet* és una obra enigmàtica que perviu més enllà del temps i de l'espai. En el deambular pels cinc actes d'aquesta peça dramàtica podem assaborir com una fruita madura tota l'essència de Shakespeare, des de la història, la comèdia, la sàtira, la tragèdia i la llegenda fins a la configuració d'un poema il·limitat, que trenca totes les unitats dramàtiques.

Quan assistim a una representació de *Hamlet* o llegim en silenci els

versos profunds d'aquesta tragèdia emblemàtica –que ha estat considerada per molts com la millor obra teatral de la història–, descobrim ben aviat tota la magnitud carismàtica del príncep de Dinamarca, esbiaixat entre el «ser o no ser» com a dilema cabdal de la seva existència, que viu de continu esqueixat entre el pensament i l'acció, entre la realitat i l'ideal, entre la justícia i la injustícia, entre el desig i el destí, entre la veritat i la mentida, entre el bé i el mal, entre la vida i la mort. Instaurat en la rereguarda d'una bogeria fingida, Hamlet s'erigeix en un heroi que pretén combatre la corrupció de la cort d'Elsinore, paradigma de totes les corts del món, amb l'espasa de la paraula irònica i sarcàstica, que vessa tota l'amargor del seu desencís amb un profund escepticisme.

La follia de Hamlet, però, sovint és d'una sensatesa commovible i d'una cosmovisió esfereïdora, que comprèn els seus interlocutors i àdhuc els lectors. El pensador escèptic, que s'interroga constantment, sent una profunda insatisfacció per l'home, que veu com la quinta essència del fang, amb la seva grandesa i la seva misèria, perquè Hamlet viu suspès entre el cel i terra, com diu a l'acte II:

«Quina obra més admirable que és l'home! Que noble en la raó! Que infinit en capacitats! En forma i moviment, que exacte i admirable! En els actes com sembla un àngel! En comprensió, com s'assembla a un Déu! És la bellesa del món, el paradigma dels animals! I tot i així, per a mi, què és aquesta quinta essència del fang? L'home no em fa feliç, ni la dona tampoc...»

William Shakespeare

Defensor d'una ètica pura, Hamlet entra en conflicte amb la realitat i les seves aspiracions no troben lloc en l'atmosfera podrida d'Elsinore, perquè el príncep de Dinamarca és la consciència desperta que hi veu més enllà del que l'envolta, que sap copsar l'essència dels éssers i de les coses, que endevina la traïdoria dels falsos amics i albira el silenci del més enllà.

Sobre la trama argumental d'una llegenda danesa del segle XII, escrita en llatí per Saxo Grammaticus a *Gesta danorum* o *Historiae Danicae*, que es divulgà el 1514 en francès gràcies al contista François Belleforest, Shakespeare basteix aquesta tragèdia immensa, carregada de profunditat filosòfica i humana. Perquè *Hamlet* no només és la història de la venjança del fill dolgut –que ha perdut el seu pare a les mans fraticides i envejoses del seu oncle, el rei Claudi, i que ha vist com la mare, indiferent al dolor, es casava amb l'assassí i usurpador de la corona reial–, sinó la història d'un príncep que és un basal de reflexos i un vast mirall en què cadascun de nosaltres es pot reconèixer per les múltiples contrarietats amb què la vida ens fuetreja.

Tanmateix, Shakespeare s'aparta de la llegenda del danès Saxo Grammaticus i del conte francès de Belleforest, perquè, en aquests autors, el príncep Amleth està des del principi en perill davant el seu oncle criminal i fingeix de manera astuta una bogeria per salvar la vida i recuperar la corona legítima. En canvi, el rei Claudi està massa content de tenir com a

hereu el seu nebot Hamlet, al qual adopta com a fill, igualment com havia fet l'emperador Claudi amb Neró, en casar-se amb Agripina. Perquè el rei Claudi té tot el que sempre havia desitjat (la reina Gertrudis, la dona dels seus somnis, i la corona del seu germà), fins que Hamlet es converteix en una amenaça que convé engrillonar per mantenir l'estabilitat del seu regne.

Segons la tradició, el nom Amleth deriva d'un terme noruec antic que significa un idiota o un trampós que es fa passar per foll. Però Shakespeare va més enllà d'aquest personatge llegendari i alguns crítics –com Harold Bloom– han vist en la figura de Hamlet un homenatge de Shakespeare al seu fill Hamnet, mort el 1596 a onze anys, quatre o cinc anys abans de la versió definitiva de *Hamlet* (1604), i al seu pare John Shakespeare, mort el 1601. El dolor per la mort del pare, el rei Hamlet, com a leitmotiv de l'acció i de la malenconia del príncep de Dinamarca, corrobora la idea d'un *Hamlet* que per a Shakespeare va més enllà d'una simple creació literària, car darrere cada paraula de Hamlet, per anodina que pugui semblar, ens comunica quelcom de més íntim i profund i palesa la visió d'un esperit deixondit, capaç de penetrar en els misteris de la vida i en els sentiments de l'home. Per totes aquestes coses, Hamlet transcendeix la pròpia personalitat i la pròpia obra, que ens arriba carregada d'infinits matisos del pensament humà, la qual cosa féu dir a Harold Bloom que *Hamlet* és com un gran teatre del món comparable a la *Divina Comèdia* de Dante Alighieri, a *El paradís perdut* de John Milton i al *Faust* de Goethe.

La disposició dramàtica de *Hamlet* (sostinguda sobre l'arquitectura de cinc actes) es desenvolupa principalment a l'interior del castell d'Elsinore, a Dinamarca, amb la voluntat de reflectir el conflicte psicològic de Hamlet i amb l'ànim de mostrar el pensament d'aquest príncep turmentat, conscient del temps desconjuntat que li ha tocat viure.

El Hamlet dels quatre primers actes –com l'Amleth llegendari– és un príncep jove de vint anys, estudiant de la Universitat de Wittenberg, que es mostra rebel i esbojarrat rere la paraula extravagant i feridora, que renuncia a l'amor d'Ofèlia i a la vida per dur a terme la venjança. En canvi, a l'acte V descobrim un príncep més assenyat, de trenta anys (segons ens revela l'enterrament), que, després

Henry Irving en el paper de Hamlet

d'un període de tres setmanes a Anglaterra, ha madurat com si hagués renascut a una vida nova, perquè ara ha purificat el seu dol. El moviment que va de l'acte IV al V, que incorpora la sortida de Hamlet a Anglaterra, suposa l'adéu a la joventut del príncep danès, perquè, després de l'escena del cementeri (acte V) resta ben poc del seu esperit enfollit i, amb la calavera del vell Yorich a la mà, manifesta una mirada més serena i elegíaca de la vida al costat d'una visió irònica sobre la imatge grollera de la mort. L'humor macabre de Hamlet, que llança estocades a la mort i a les pretensions de l'home, mostra la visió escèptica d'aquest personatge universal.

La creació d'un paradís tancat a Elsinore ens duu fins al centre de la tragèdia d'aquest heroi emblemàtic, que, des de bon principi, viu empresonat en la meditació i en el dubte permanent i, en una mena d'aventura contra tot, s'endinsa per la consciència del seu jo, que flueix en set monòlegs de gran profunditat filosòfica –repartits en els quatre primers actes–, el més important dels quals és el que comença amb el dilema «ser o no ser», situat a l'acte III. D'altra banda, l'acte V és la culminació apoteòsica de tots els flancs dramàtics que s'han obert al primer i la resposta dels enigmes que s'hi havien presentat, malgrat que alguns restin sense resoldre.

Amb la tècnica narrativa del *flash-back*, Shakespeare ens mostra en retrospectiva una visió del passat, perquè es pugui entendre el present.

D'una banda, és l'Espectre del rei Hamlet que revela (acte I) al fill com fou assassinat pel germà, que ara duu la seva corona. I, de l'altra, és la reina Gertrudis que ens descobreix (l'acte IV) fil per randa com la follia d'Ofèlia l'ha duta a ofegar-se entre el cristall de les aigües del riu i les fulles del seu desvari. També Hamlet ens descriu (acte V) el complot que el rei Claudi havia trametat contra la seva vida, quan l'envià a Anglaterra acompanyat dels innocents Rosencrantz i Guildenstern. Però és sobretot Horaci, l'amic lleial del príncep Hamlet, la veu narrativa que ens fa descobrir (acte I) com el rei Hamlet de Dinamarca va ser desafiat per l'ambició de Fortimbràs, rei de Noruega. Així sabem que abans d'entrar en batalla ambdós monarques van signar un pacte pel qual es comprometien a cedir una part de llurs territoris al vencedor de la lluita. El braç valent del rei Hamlet vencé l'orgullós rei Fortimbràs de Noruega, que perdé la vida en el combat, i la corona noruega hagué de cedir terres a la corona danesa. En la visió dels preparatius bèl·lics per respondre a les pretensions del jove Fortimbràs –fill del vençut rei de Noruega–, que reclama per la força les terres que el seu pare va perdre en la contesa, Horaci augura un final apocalíptic per al regne de Dinamarca, comparable amb la caiguda de Juli Cèsar i amb el dia del Judici Final.

Però si el rei Fortimbràs de Noruega perd la vida per l'espasa del rei Hamlet de Dinamarca, serà el príncep Fortimbràs de Noruega a qui la For-

E. Delacroix, *Hamlet i Horaci al cementeri*

tuna erigirà en rei de Dinamarca per purificar-la de la corrupció, en comptes del príncep Hamlet. No debades els dos prínceps no coincideixen mai sobre l'escenari i només a l'acte IV Hamlet, de camí cap a Anglaterra, s'encreua amb el capità de l'exèrcit del jove Fortimbràs, que es dirigeix cap a Polònia per conquerir-ne una petita franja. Shakespeare, com a estrateg de l'escena dramàtica, evita l'encontre entre aquests dos prínceps, hereus de dos territoris enfrontats, i serà la Fortuna i no els seus mèrits la que col·locarà el príncep Fortimbràs en el lloc que correspondria al príncep Hamlet. Serà la Fortuna i no l'espasa la que atorgarà la corona danesa a la corona noruega. La Fortuna és un element clau que plana sobre aquesta tragèdia de res-

sons clàssics que Shakespeare fa sentir nombroses vegades en boca de Hamlet i en els versos que aquest escriu per a l'actor-rei de la representació de *La rateta*: «El món no durarà per sempre, i no és estrany / que la Fortuna afecti tant l'amor com l'afany, / perquè hi ha una qüestió que no sabem com és: / si amor guia Fortuna o bé si és al revés.»

D'altra banda, Hamlet, amb la seva faisó ambigua i polièdrica –tant la de l'intel·lectual renaixentista, preocupat per una ètica moral, com la de l'assassí sense gaire remordiment–, és ell mateix un sol enigma que dona peu a múltiples interpretacions i totes expliquen aspectes essencials de la condició humana. La riquesa temàtica de Hamlet no s'atura en el dol ni en la venjança, sinó que abasta un

camp molt més ric i ampli en el qual també explora temes diversos com la bogeria, l'incest i les diverses cares de l'amor, la traïció i el fratricidi, l'ambició desmesurada, la corrupció i la usurpació del poder, l'atzar i el destí de l'home, la hipocresia social i eclesiàstica, la mort com a llei de vida i el suïcidi, l'honor i la perversió dels costums, el teatre i el dramaturg..., tot emmarcat en un rerefons de reflexió moral sobre l'home i el crim. També el dubte del més enllà i la preocupació per l'existència de les forces que governen aquest món ocult apareix a l'acte I, quan, davant l'aparició de l'espectre del seu pare, Hamlet l'interroga per saber si és un àngel o un diable, una força del cel o de l'infern.

El tema del suïcidi, condemnat per l'Església, que sura sobre aquesta tragèdia, apareix de forma recurrent en tres ocasions per incidir en la idea de la desesperació a què pot arribar l'ésser humà: Hamlet (en el primer monòleg acte I), arrossegat per l'afflicció, manifesta un desig d'abraçar la mort, que frena perquè «el Pare Etern» –afirma– ha fixat «la llei que prohibeix el suïcidi». No obstant això, sospitam que l'expressió d'aquest anhel obeeix més a un impuls ofuscat que a la sinceritat, perquè (a l'acte III, monòleg quart) morir, com una via d'acabar amb els mals del cor, d'alliberar-se dels cops de la Fortuna, és més temut que desitjat pel respecte i la por que imposa el més enllà desconegut de la mort. La mort d'Ofèlia, esdevinguda en les aigües del riu, també és motiu de debat entre els dos enterraments, que li preparen la fossa (acte V), per delimitar si mereix una cristiana sepultura, atesa la sospita de ser una mort voluntària. Amb aquesta idea s'expressa el capellà quan es nega a cantar-li els solemnes oficis de difunts i assegura que «si no hagués estat per una ordre reial, l'acolliria un tros de terra sense beneir» fins al dia del Judici Final. Aquesta escena de gran intensitat emotiva, a més a més, emmiralla una crítica moral a la injustícia social i eclesiàstica. I, en tercer lloc, també Horaci –al final de la tragèdia–, en sentir-se com un vell romà i manifestar el desig de traspasar el llinar de la mort per seguir el mateix destí que Hamlet moribund, s'aparta de la llei cristiana. Per Harold Bloom, Hamlet es presenta a l'escena del duel –que portarà una gran mortaldat– amb l'ànim d'un suïcida que impedeix el suïcidi d'Horaci amb la consciència

egoista que la felicitat d'Horaci s'ajorni perquè la història del príncep de Dinamarca pugui ser contada de manera digna i honorífica.

Hamlet s'erigeix en l'àlter ego de Shakespeare, en el pensador solitari que interroga el no-res i en el cavaller escèptic, que esgrimeix l'espasa d'un llenguatge feridor per descobrir la veritat i restaurar la justícia de l'època daurada del seu pare. Una força elegíaca travessa –des del primer acte fins al cinquè, per bé que centrada en aquest darrer– la interioritat creixent i dramàtica d'aquest príncep destronat, que desafia el món amb una onada virulenta de paraules, com una forma de llibertat, en una Dinamarca que sent com una presó. Shakespeare presenta la figura de Hamlet com un humanista del Renaixement que, amagat rere una gran habilitat lingüística i intel·lectual, es mostra com un visionari infel·lic, desencisat de la vida i del món, que sap copsar tant la bellesa divina de l'home com la seva feblesa i la seva fragilitat.

La consciència desperta de Hamlet ja es pot copsar en el primer acte, quan és un jove estudiant de la universitat de Witenberg, d'on ha tornat per assistir als funerals del seu pare i, amb el dolor encara ben fresc, ha hagut d'acceptar les noces de la seva mare amb l'oncle, el rei Claudi. L'agudesia de la seva consciència s'exacerba quan, poc temps després, l'Espectre del seu pare li revela com fou desposseït de la vida, de la reina i de la corona per la mà traïdora del germà (que li vessà una ampolla de verí dins l'orella mentre dormia al jardí) i, sense l'absolució dels seus pecats, fou condemnat a vagar com una ànima en pena durant les nits. Amb aquest neguit als llavis, l'Espectre exhorta Hamlet a la venjança, el convida a desterrar la luxúria i el condemnat incest del llit de Dinamarca: una cort corrupta, emblema de la corrupció universal, a la qual cal netejar de tota vilesa per assolir la pau i la prosperitat.

Amb aquest objectiu, Hamlet, en els quatre primers actes, viu enderiat per acomplir el que l'Espectre li ha manat, encara que, immers en la reflexió moral i en la boira del dubte i de la incertesa, va ajornant aquesta responsabilitat rere la màscara de la rauxa i de la follia.

Ofèlia, l'estimada de Hamlet, és la primera que descobreix les seves extravagàncies i, amb gran torbació, confessa al seu pare, Poloni, l'impacte esfereïdor que li ha causat la nova

actitud incomprendible i destarotada del príncep, el qual, només amb el gest, s'acomiada d'ella amb una mirada tan trista i tremolosa que hauria fet trasbalsar tot l'infern sencer. Perquè, conscient de l'alt encàrrec moral a què l'Espectre l'ha cridat, Hamlet renuncia a l'amor i a la vida i, en trencar aquest noble lligam, destrueix Ofèlia i s'agredeix a si mateix. Amb aquest propòsit al front, Hamlet també pretén desterrar la injustícia i tots els costums disbauxats i envilitats que embruten la bona fama del país, ben convençut que aquests converteixen llurs virtuts en vicis indignes d'un país noble. Però el Hamlet que s'erigeix en el restaurador de la justícia també esdevé injust amb Ofèlia, amb Poloni i amb els seus amics Rosencrantz i Guildenstern, als quals envia a la mort, sense gairebé cap sentiment de culpabilitat.

El nou Hamlet deixa enrere el poeta enamorat que estimava Ofèlia, encara que de bell antuvi manifesta una visió irònica i amarga de l'amor i de la poesia, la qual considera com «l'art d'escandir els gemecs». Hamlet, de mentalitat renaixentista, acostada al pensament de Montaigne, amb la mort del seu pare es mira la vida amb un profund escepticisme i l'endevina com un engany i una paròdia punyent. Coneixedor de la perfídia de l'home, el Hamlet desencisat tanca la porta a l'amor i allunya Ofèlia del matrimoni per tal de no engendrar més malvats. Conscient de la imperfecció de la naturalesa humana, de la qual ell forma part, dibuixa els seus vicis amb traç pregon per foragitar-la del seu costat i potser per castigar-se a si mateix:

«Quina necessitat tens d'engendrar pecadors? Jo mateix sóc mitjanament honest, i tot i això em podria acusar de tantes coses que valdria més que la meua mare no m'hagués parit: sóc orgullós, venjatiu, ambiciós, amb més maldats a punt de cometre que capacitat per pensar-hi, amb més imaginació per donar-hi forma que temps per cometre-les. Què poden fer els individus com jo que repton entre el cel i la terra? Tant ells com jo som uns canalles empedreïts; no ens creguis mai més.»

Aquest príncep, que es debat entre el cel i la terra, entre l'àngel i la bèstia, que era model de virtuts, ara es mostra intransigent i cruel davant la innocent Ofèlia, sobre la qual vessa tota la ira, que sent per la seva mare.

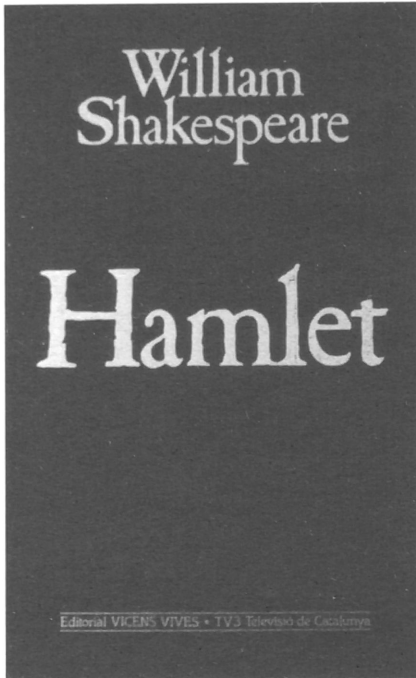
William Shakespeare

Segons la tradició, el nom Amleth deriva d'un terme noruec antic que significa un idiota o un trampós que es fa passar per foll

Així l'engega de la seva vida de manera abrupta i ignominiosa, la qual cosa no fa més que subratllar el buit amorós que pateix. Ofuscat per aquesta visió negativa de la dona, l'esgrimidor de paraules arremet contra Ofèlia la seva espasa verbal, carregada de profunda misogínia, tot evocant algunes idees d'Ovidi, presents als llibres *Amors*, *Art amatori* o *Remeis a l'amor* i *Cosmètics per a la cara*, per subratllar els enganys, les armes i els productes que la dona usa per atreure l'home entre els seus braços i manejar-lo al seu antull:

«Tanca't en un convent. Apa, adéu! O, si no tens més remei que casar-te, casa't amb un beneit, perquè els homes assenyats saben molt bé en quina mena de monstres els convertiu, vosaltres. [...]

He sentit parlar dels colorets que us poseu, les dones. Déu us ha donat una cara i vosaltres us en fabriqueu una altra. Camineu a saltets i, amb pas estudiat, parleu amb afectació, poseu malnoms a les criatures de Déu i feu passar la ignorància per ingenuïtat. Marxa: no vull saber res més de tu.»

Amb aquesta fredor als llavis, Hamlet abandona Ofèlia al desconcert d'una profunda tristesa, que la conduirà a la follia i a la mort, tot just quan descobreix l'assassinat del seu pare Poloni, la primera víctima de l'espasa esbojarrada del príncep. Ofèlia, amb gran desconhort, es demana què se n'ha fet, d'aquella ment tan noble, que era exemple de cortesia i de saviesa, d'elegància i d'honestetat. Vet ací que, per boca de la donzella abandonada, descobrim la imatge d'un Hamlet que, abans de la caiguda, havia excel·lit per la mirada clara, per la llengua noble i per l'espasa justa, que era «l'esperança i la flor del bon govern futur» i que la Fortuna s'encarregarà de capgirar. Les paraules del rei Claudi també apunten en aquest sentit quan confessa a Laertes (acte IV) que no ha castigat el seu nebot per la mort de Poloni, per l'amor que la seva mare i tot el poble danès senten per ell. També els lectors i els espectadors es veuen embolicats en l'aura enigmàtica que desprèn Hamlet i senten les seves paraules, carregades de sentit ètic i de dolor alhora, com una humanitat desfermada de contradiccions i de sentiments oposats.

Més que el dolor per la mort del pare, el que més desespera Hamlet és la traïció de l'oncle i la infidelitat de la mare. Sense l'aura protectora del rei Hamlet, el príncep de Dinamarca veu el món que l'envolta com un jardí de males herbes que creix i dóna fruits

vulgars per supplantar els més bells i virtuosos: com l'oncle Claudi, que identifica amb un sàtir al costat de la figura gallarda i noble del seu pare, al qual veia com un Hiperió. La idealització del pare absent el duu a censurar la lleugeresa amb què la reina Gertrudis ha oblidat el dol en un breu espai de dos mesos i escaig i ha canviat un amor lleial per aquest altre d'impur.

Aquesta visió, tenyida d'una coloració edipiana, duu a la confrontació virulenta de Hamlet amb la reina Gertrudis, que s'esdevé a l'acte III, en què el príncep, després d'acusar la seva mare de deslleialtat, per fer més punyent la seva paraula acusadora acara la fesomia del pare mort, que tenia totes les gràcies dels déus (Hiperió, Júpiter, Mart i Mercuri) a la de l'oncle, que veu eixut com una espiga borda, com un «canalla assassí» i un brètol que no val ni la vintena part del rei difunt. Amb la consciència de l'ésser, desperta a flor de llavis, Hamlet es debat entre l'admiració pel pare perdut i l'odi a l'oncle usurpador i el seu conflicte interior, com un mirall, reverbera amb tota la crueltat sobre la consciència de la seva mare, a la qual clava el punyal de les seves paraules acusadores, en dir-li que viu «en la suor podrida d'un llit engreixinat, cuit en la corrupció» i de «fer l'amor en una cort de porcs.»

En els retrets de Hamlet, la reina Gertrudis veu les taques de la seva ànima sollada, que, com les taques de sang de lady Macbeth, no han d'esborrar-se mai. Hamlet, que ha trencat el cor de la seva mare en dos, l'exhorta a purificar-se, a seguir una vida casta, lluny del llit incestuós del rei Claudi i la convida a recuperar la virtut per la via de la reeducació dels sentits i dels costums, perquè «el costum canvia fins i tot els instints de la natura» —afirma Hamlet en plena eufòria abusadora. Tanmateix, la personalitat ambivalent i camaleònica de Hamlet, que acaba de ferir la seva mare amb els punyals de les seves paraules, sense caure en la maldat de Neró, desconcerta el lector, quan tot just acabat el seu discurs amenaçador, li aconsella fer tot el contrari del que li acaba de dir: «El que us he demanat, no ho faceu de cap manera». En el terrabastall de la tempesta maternofiliar, Poloni, que esguardava rere el tapís de la cambra de la reina Gertrudis, emet un crit d'esglai i, cop en sec, mor ferit per l'espasa de Hamlet, que el confon amb el rei Claudi. Poloni, en una mena de premonició del seu final (escena II de l'acte III), havia manifestat a Hamlet que durant la seva joventut

havia fet teatre a la universitat, on havia representat el paper de Juli Cèsar, que moria assassinat per Brutus al Capitoli. Malgrat tot, Hamlet assegura a la seva mare que «és només per ser bo» que és cruel i l'adverteix que el mal encara està per venir: el mal engendra mal i el seu poder és nefast. Amb la ironia als llavis, Hamlet deixa caure de forma subtil a la reina Gertrudis que la seva bogeria és fingida. Però, aquesta, esfeïda, no s'adona de la veritat, incapaç d'entendre les paraules afinades com una espasa de doble tall, que li adreça el seu fill, desencisat i adolorit.

Però Hamlet (en aquest acte III) no sols fereix amb el dit acusador la consciència adormida de la reina Gertrudis, sinó que abans ha desafiat el rei Claudi amb el recurs del teatre dins el teatre, en fer representar a uns comedians la pantomima de *L'assassinat de Gonzago*. Shakespeare —segons Salvador Oliva— parteix d'un fet real que s'esdevingué el 1530, quan Francesco Maria della Rovere, duc d'Urbino, trobà la mort en les mateixes circumstàncies que el rei Hamlet. Instigat per Luigi Gonzaga, un parent de la duquessa, el barber vessà un verí dins l'orella del duc mentre dormia. Amb l'afegit d'una trentena de versos de tall metafísic i de clara encunyació hamletiana, el príncep de Dinamarca reescrigué aquesta història de canalles i la converteix en *La ratera*, que emmiralla l'assassinat del rei Hamlet a mans del seu germà Claudi. Amb l'habilitat del poeta-dramaturg es proposa que els actors interpretin l'escena de la mort del seu pare davant l'oncle usurpador per mirar de sacsejar-li l'ànima, per descobrir-ne la culpabilitat i atrapar-lo com una rata en la ratera del teatre. Rere l'estratègia del teatre dins el teatre, Hamlet s'erigeix en el dit acusador de la consciència de la reina Gertrudis i de la del rei Claudi perquè reconeguin llurs pecats. La veu de la consciència durant la representació de *La ratera* desperta el sentiment de culpabilitat en l'ànima de l'oncle rei que hi veu emmirallat el seu crim i, en un monòleg a part, sent com l'estigma de Caín li pesa sobre el front de manera inesborrable. I, com lady Macbeth, comprèn que ni tota la pluja del cel no bastaria per netejar les taques de sang de les seves mans assassines. Capficat en aquest sentiment de culpabilitat i en un gest d'oració, el fratricida es demana si és possible ser perdonat davant la divinitat i alhora gaudir dels fruits de l'ofensa comesa, perquè el rei usur-

pador no creu en el penediment ni en el perdó del cel. És el moment que Hamlet, a punt de venjar la mort del seu pare, torna l'espasa a la beina perquè, en descobrir el rei Claudi en aparent contrició, no vol enviar la seva ànima al cel, car això fóra la seva salvació en comptes de la seva condemna. Un cop més la reflexió de Hamlet frena l'acció de la venjança en espera d'una ocasió millor.

D'altra banda, Hamlet-Shakespeare, abans de la representació de *La rateta*, no sols es revela com un actor que manifesta grans dots declamatòries amb la recitació dels plans d'Hècuba per la mort del vell Príam a mans de Pirrus (cant II de *L'Eneida*), sinó que es permet donar als comedians una sèrie de consells sobre l'art interpretativa, que esdevenen autèntiques lliçons de l'art dramàtic. El poder de la paraula de Shakespeare flueix com una cascada d'aigua intensa i cristal·lina en els llavis exaltats de Hamlet, que enfila tota una teoria sobre el comportament dramàtic dels actors damunt l'escenari per deixondir la ment cultivada de l'auditori. Els aconsella recitar com si el vers fluís sobre la llengua, amb posat suau i gentil, sense crits ni gesticulacions exagerades, i assegura que, enmig

del remolí de la passió, convé harmonitzar el gest i la paraula pel camí de la temperància i de la suavitat. Perquè els crits eixordadors dels actors esquincen els sentiments i fereixen l'esperit sensible de l'espectador que, com Hamlet-Shakespeare, queda anorreat «sota un garbuix de paraules inconnexes», sense poder entendre el discurs. Afirma que tampoc no es tracta de mostrar-se de manera insípida, freda i monòtona, sinó de conduir-se amb fluïdesa i agilitat. Hamlet-Shakespeare reclama la naturalitat de l'expressió, guiada per l'equilibri i per la serenitat. Assegura que «qualsevol exageració s'allunya dels propòsits del teatre». Concep que la finalitat de l'art dramàtic és «oferir un mirall a la naturalesa» humana, «mostrar a la virtut la seva pròpia figura i al vici la seva pròpia imatge» i respectar la forma i l'estil propis de cada època i de cada generació. Si s'exagera o s'afebleix, «per més que faci riure als que no hi entenen, entristeix els que tenen seny i l'opinió d'aquests darrers» ha d'importar «més que tot un teatre ple dels altres.» Per Hamlet-Shakespeare, la qualitat literària de les obres de teatre, que sovint no s'avé amb el gust del poble, depèn de l'habilitat i de la contenció expressiva

damunt l'escena. En aquest sentit, considera que l'expressió dels actors ha de fluir de manera natural, humana i versemblant. Igualment lamenta aquells que en representar papers còmics es posen a riure només per fer riure els espectadors estúpids, sense que vinguin a to, la qual cosa impedeix copsar aspectes importants de l'obra. El mestre de l'escena, en definitiva, aconsella als actors que parlin amb mesura, tot defugint de qualsevol estridència, que considera tan lamentable com si imitassin una «humanitat totalment inhumana».

Amb aquestes coordenades dramàtiques, marcades per l'expressió humana i versemblant, el Hamlet poeta i dramaturg exhorta els actors novinguts a representar *La rateta*. Tanmateix, Hamlet durant la representació no serà un espectador mut, sinó que farà el paper del corifeu de les tragèdies gregues, és a dir, intervé com a portaveu del cor, que participa amb comentaris al públic o dialoga amb els actors, perquè coneix el text de primera mà i el significat ocult que amaga. Així glossa cada escena amb una punta d'acidesa que incideix en la ferida del rei Claudi per inflamar el sentiment de culpabilitat en la seva consciència i en la de la reina.

SUBSCRIVIU-VOS A SERRA D'OR

Una revista que us posarà al corrent de moltes coses i que us farà sentir batejar el pols de la vida cultural dels Països Catalans, inseparable de la llengua i de la política en el sentit més ampli i més noble.

Subscripció per a un any (11 números), al preu de 47 €, IVA inclòs, a partir del mes ..... de l'any ..... (A l'estranger: Europa, 61,80 €. Resta del món, 99 \$)

Nom i cognoms .....
 adreça .....
 codi postal ..... població .....
 telèfon .....

Se subscriu a **SERRA D'OR** a partir del mes de ..... de l'any ..... amb la quota anual de 47 €, Europa: 61,80 €, resta del món: 99 \$, que pagarà per:

Gir postal (Adjunteu fotocòpia del resguard) Taló bancari adjunt

Pagament amb targeta de crèdit. Data de caducitat .. / ..

Núm.

Domiciliació bancària: Banc/Caixa .....
 Població del Banc/Caixa .....
 Titular del compte .....

Signatura

Entitat   Oficina   DC   Compte

ESCRIVIU AMB MAJÚSCULES

Redacció, administració i subscripcions: Publicacions de Marc, 92-98 • 08013 Barcelona. — **Telèfon:** 93 245 03 03 — **Fax:** 93 247 35 94
E-mail: serrador@pamsa.cat — **Internet:** www.pamsa.cat

Sarah Bernhardt interpretant Hamlet el 1899

Per Hamlet, el món és això: «mentre un vetlla, l'altre dorm» i mentre un dorm, l'altre vetlla per atacar-lo de nit de manera traïdora. Arrecerat sota l'elm d'una bogeria fingida i amb l'espasa d'un llenguatge molt afinat, Hamlet mantindrà el pols d'un combat aferrissat que ajorna fins al final per un excés de meditació sobre les conseqüències morals de la seva venjança contra l'oncle rei. Un ajornament que als ulls de Hamlet —en encreuar-se amb l'exèrcit del jove Fortimbràs i conèixer que es disposa a dur milers de soldats a la mort per una franja de terreny que no val cinc ducats— té més de covardia que de prudència (acte IV).

En aquest sentit, Hamlet ja s'havia expressat en el quart monòleg de l'acte III, quan afirmava que és la consciència la que «ens fa covards a tots», perquè la seva força moral de-

bilita l'acció dels nostres propòsits i fa empal·lidir «els projectes més alts i de més importància.» Aquest és el motiu temàtic que Hamlet posa en boca de l'actor-rei a *La rateta* (acte III) en uns versos de gran densitat filosòfica per respondre a les declaracions d'amor perdurable que li manifesta l'actor-reina. I, davant tals promeses, l'actor-rei afirma que «els bons propòsits són esclaus de la memòria: / forts al moment de néixer»; fràgils amb el temps. Així «és força inevitable que quedin oblidades / les promeses que ens fem tantes vegades. / Tot allò que amb passió ens hem repetit, / quan la flama se'n va, cau en l'oblit.» El temps s'encarrega de canviar el dolor en alegria i l'alegria en dolor, perquè «el món no és pas per sempre». En el fervor dubitatiu del «ser o no ser», com a dilema que embolcalla tota

l'obra, Hamlet cerca la veritat que esdevé despietada i pretén que aquesta conquesta sigui equivalent a la de la mort. És la recerca d'allò que hom anhela i que li falta al protagonista, com és recuperar una bona mare, un bon pare i una pàtria plena de sentit. I, en aquesta recerca impossible, Hamlet escriu el seu propi final. Davant la capacitat de sofriment de l'home, ferit pels cops de la Fortuna, es demana si és millor enllestir-los lluitant amb estoïcisme o alliberar-se'n amb la mort. Essent que tot és fugaç, «no és estrany que la Fortuna converteixi amor en dany.» Perquè tot té un terme i tot està sotmès al fuet implacable de la caducitat dels éssers i de les coses. L'enigma que proposa la ploma de Hamlet en els llavis de l'actor-rei és «qui guia a qui»: si l'amor a la Fortuna o la Fortuna a l'amor. El desig i el destí són dos camins que sovint prenen direccions oposades. Així la Fortuna esfondra els bons propòsits que fem sense pensar. De manera semblant, s'expressa Ofèlia enmig del seu desvari quan s'adreça al rei i li diu: «sabem què som, però no sabem què podem arribar a ser.»

La tragèdia de Hamlet rau en la pròpia personalitat, exacerbada per una agudesesa de sensibilitat i de consciència, que sent els cops de la vida de manera intensa. Davant les circumstàncies que l'impulsen a la venjança, però que no realitza, Hamlet albira la seva covardia en una reflexió sobre l'home, al qual veu com una bèstia si no actua mogut per un ideal, per un fi superior que no sigui només menjar i dormir: «Què és l'home, si el profit del seu temps és solament menjar i dormir? Una bèstia, res més!» Considera que si Déu donà a l'home un esperit prou ample i diví (com la capacitat d'entendre el passat i preveure el futur) és per fer-la servir, no per fer-la malbé. I, amb aquesta visió de l'home i un excés de reflexió, es retreu la seva covarda pusil·lanimitat, que encadena la seva espasa venjativa en una apatia indolent.

D'altra banda, Hamlet, en topar-se amb l'exèrcit de Fortimbràs, veu el perill de l'ambició desmesurada de poder, que exposa la vida dels homes a les vel·leitats de la Fortuna, la qual inevitablement els aboca a la mort. Amb la consciència ben despertada sobre la seva covardia, Hamlet, per vergonya seva, comprèn que pel caprici ambiciós del jove Fortimbràs vint mil homes aniran a la tomba en una lluita inútil per una franja de Polònia, que no és prou gran per

barallar-s'hi ni pot fer de sepulcre per contenir-los tots. Per Hamlet la grandesa dels homes no rau sols en l'heroisme d'una gran causa, sinó a trobar grandesa heroica en un combat banal quan l'honor està en joc. Amb aquest concepte de l'honor, Hamlet s'exhorta a esgrimir l'espasa de la venjança sobre el cap de l'oncle, tal com li ha demanat l'espectre del seu pare. Un anhel que de nou queda estroncat amb la seva anada a Anglaterra, ordenada pel rei Claudi, amb l'excusa de cobrar-hi els tributs. En aquest viatge l'acompanyen els amics Rozenkrat i Guildestern, que, innocents, porten les cartes del monarca amb l'ordre de tallar el cap al príncep per a la seguretat del regne de Dinamarca. Amb la consciència clara del perill que l'assetja i amb la intervenció de la Fortuna, de camí cap a Anglaterra Hamlet descobreix la traïció reial i substitueix les cartes escrites pel rei danès per les que ell mateix redacta de bell nou, amb la petició al rei anglès de fer executar els seus portadors, Rozenkrat i Guildestern. Vet ací que el Hamlet defensor de la justícia envia a la mort aquests amics d'estudi de la universitat de Wittenberg, sense més profit que desafiar l'oncle usurpador. Rozenkrat i Guildestern són les víctimes innocents d'interposar-se entre dues espases contrincants, entre l'ardit del rei Claudi i la venjança de Hamlet. El mateix Rozenkrat havia pressentit aquest destí (a l'acte III) en afirmar que «la majestat no mor mai tota sola, sinó que, com si fos un remolí, engoleix tot allò que té a la vora.» Amb una visió més irònica i mordaç, aixoplugada en una allau de paraules inconnexes, però carregades de sentit, Hamlet els havia augurat (a l'acte IV) aquest final tràgic en dir-los que la boca del rei se'ls empassaria després d'esprémer-los tot el suc.

Amb un sarcasme encara més punyent es manifestava Hamlet en relació amb la mort de Poloni, quan, rere la màscara de la follia, afirmava que l'únic destí que espera l'home –tant si és un rei com si és un captaire– és el de convertir-se en l'aliment dels cucs: «engreixem el bestiar per engreixar-nos nosaltres i nosaltres ens engreixem per als cucs. El vostre rei gras i el vostre captaire prim no són més que dos plats per a una sola taula» –responia, sarcàstic, Hamlet al rei Claudi (acte IV). Amb aquesta visió macabra, albira que la supèrbia de l'home queda en no res i que la

mort iguala tots els estaments, tant el rei com l'esclau, tant el ric com el pobre.

Vet ací que les vacil·lacions de la consciència de Hamlet ens mostren el drama intern d'aquest intel·lectual, nihilista i manipulador alhora, que, emmascarat en la venjança, s'enfronta al destí de l'home amb amarga lucidesa. Així Hamlet, d'una banda, encarna un vitalisme heroic i, de l'altra, representa la mort. El seu escepticisme, acostat al pensament de Montaigne, pren una dimensió més acerada i personal a l'acte V, quan arriba al cementeri d'Elsinore i contempla amb Horaci els cranis que treu l'enterramorts mentre aquest prepara la fossa d'Ofèlia, morta en circumstàncies dubtoses. Perquè a *Hamlet* tot es mou rere el cristall entelat del dubte, del ser i del no ser, i àdhuc la mort de la dolça Ofèlia navega per aquestes aigües ambigües de si caigué per atzar a l'aigua del riu, víctima de la seva follia, o de si s'hi llançà per trobar la pau que no tenia a la terra. I, sota la sospita del suïcidi, serà enterrada sense el cant solemne del rèquiem, que pertoca a les dames de l'alta noblesa que «amb la pau del cel deixen la terra.» L'escepticisme de Hamlet dóna fiblades sarcàstiques a la mort quan observa l'enfilall de calaveres i amb gran ironia comenta com antany haurien pertangut a diversos personatges del poder social i econòmic, totes reduïdes al no-res, a la simple categoria de bitlles de joc: «aquest crani tenia llengua i podia cantar», podia haver estat d'un polític o d'algú capaç d'entabanar Déu, «però ara és propietat de la senyora Cucs, i l'aixada d'un enterramorts li dóna cops a la nuca.»

Davant aquest panorama devastador de la mort, de fosses obertes i de calaveres, el príncep de Dinamarca, tot reprenent la sentència de l'*Eclesiastès* i del *Gènesi*, reflexiona sobre la trista evolució de l'home, el destí del qual és tornar a la pols de la terra, d'on ha sortit. Aquest destí, que iguala l'emperador Alexandre el Gran amb el bufó del rei, és el que Hamlet contempla amb més fàstic que desconhort: «a quins usos més vils podem anar a parar, Horaci! No podríem resseguir amb la imaginació el camí que ha fet la pols d'Alexandre fins a arribar al fang que tapa les esclotxes d'una bóta?» Aquesta és l'estocada més profunda que Hamlet esgrimeix a les pretensions vanitoses de l'ésser humà: «Alexandre va morir; Alexandre va ser enterrat; Alexandre

va tornar a la pols; la pols és terra; de la terra en fem pasta d'argila. I per què aquesta argila en què ell es va convertir no podria convertir-se en pasta per tapar els junts d'una bóta?»

Shakespeare presenta la figura de Hamlet com un humanista del Renaixement que, amagat rere una gran habilitat lingüística i intel·lectual, es mostra com un visionari infeliç, desencisat de la vida i del món, que sap copsar tant la bellesa divina de l'home com la seva feblesa i la seva fragilitat

Amb aquesta imatge grollera de la mort també s'expressa Hamlet quan, amb la calavera del vell Yorich a la mà, el bufó del rei, recorda amb una punta de tendresa no exempta de fàstic els llavis que besà tantes vegades i que sovint vessaven acudits i guspises d'alegria per tota la taula, ara convertits en ossos descarnats. Així, tot reprenent el tema de l'*ubi sunt*, Hamlet es demana on són aquelles coses estimades que el temps s'ha emportat a l'abisme. Pel Hamlet de l'acte V, que ha revisat la seva personalitat amb una mirada més serena i elegíaca, l'única venjança vàlida és la rebel·lió contra el temps, contra el que Nietzsche anomenà la venjança de la voluntat contra el «ja fou» del temps. Segons Nietzsche, només podem trobar paraules per tot allò que ja és mort en el nostre cor. I així, amb la calavera del vell Yorich a la mà, Hamlet s'ha acomiadat del passat, de la infantesa i de la joventut, que evoca associades al record del vell bufó, i la seva follia insolent ha adoptat un aire més equilibrat. Enrere queda també el desig de venjança que li reclamava l'espectre del seu pare difunt, perquè ara la seva lluita s'encaminarà a desafiar el jove Laertes, que ha tornat de París per venjar la mort del seu pare, Poloni. De manera que la Fortuna ha dut aquests dos personatges, que es troben abocats a una causa semblant, fins a la fossa d'Ofèlia, on Hamlet, davant el

dolor abrandat de Laertes per la mort de la seva germana, el repta a mesurar quin dels dos sent la pena més gran. Serà la mort d'Ofèlia i no l'antiga venjança la que durà Hamlet a enfrontar-se amb Laertes i a la tragèdia final. Hamlet i Laertes són dos personatges que no es poden deslligar un de l'altre, atès que Hamlet veu projectada en la imatge de Laertes la seva causa, la venjança del pare mort.

A Hamlet tot es mou rere el cristall entelat del dubte, del ser i del no ser, i àdhuc la mort de la dolça Ofèlia navega per aquestes aigües ambigües de si caigué per atzar a l'aigua del riu, víctima de la seva follia, o de si s'hi llançà per trobar la pau que no tenia a la terra

Instat pel rei Claudi a mesurar l'habilitat de la seva espasa, Hamlet entra en combat, en una mena de duel, amb Laertes, tot desafiant una punyent premonició de mort per la superioritat del seu rival, encara que no albira que es tracta d'una traïció ordida pel rei. Amb aquest sentiment amarg Hamlet afronta els auguris de mort amb la noblesa d'un príncep que sap que «el que hagi de ser serà» i que «el més important de tot és estar preparat, perquè ningú no té res del que deixa enrere». Amb aquesta claredat, Hamlet (tot evocant les paraules que havia escrit per a l'actor-rei de *La ratera*) confessa a Horaci que el destí entorpeix els nostres projectes i que la Fortuna canvia el rumb de les coses. Ara, amb la serenitat que donen els anys, Hamlet justifica a l'amic lleial la seva fingida bogeria del passat com una manera d'ajornar el pes d'una responsabilitat tan alta, perquè li mancaven els ardits per executar-la; però sobretot és l'expressió de la consciència de l'home intel·ligent que sap que, faci el que faci, camina cap a la mort. Tanmateix, coneixedor de l'alta empresa a què havia estat cridat, s'imposa com a deure final (acte V) extirpar el mal (representat en la

figura del rei Claudi) que infecta el seu país com un càncer. Amb aquest propòsit, camina decidit a desafiar els presagis de mort que l'envolten per erigir-se en el braç executor de la llei divina i desterrar la corrupció de Dinamarca.

El duel enverinat amb Laertes, que el rei ha ordit per alliberar-se del dit acusador de Hamlet, esdevé un parany mortífer, teixit pels braços de la Fortuna, que no sols atrapa Hamlet, sinó tots els altres personatges que estan en conflicte amb el príncep (com Laertes, el rei Claudi i la reina Gertrudis), els quals cauen irremissiblement entre els seus filats de mort. Hamlet mata el rei Claudi, després de conèixer que la reina Gertrudis ha mort per la beguda enverinada que el rei li havia preparat per si fallava l'estocada mortal de Laertes, el qual, ferit de mort, li ha confessat l'estratagema del rei. L'atzar ha dirigit el combat i ha donat lloc a l'estocada final i apoteòsica, amb un canvi d'espases entre els dos esgrimidors i ha fet que la reina begués de la copa emmetzinada adreçada al príncep. I Laertes cau en el parany que, d'acord amb el rei Claudi, ha traçat: així mor ferit amb l'espasa que ell mateix ha untat de verí i que es distingia per no dur botó en l'empunyadura. Hamlet, ferit de mort per Laertes, amb l'espasa mortífera a la mà, l'enfonsa en el pit de Claudi, que mor víctima del seu propi ordit. La Fortuna ha completat el joc de daus per fer més pregon el seu caprici, i la mort, com en un petit camp de batalla, en surt victoriosa. Abans de morir, Laertes i Hamlet, conscients de llur final tràgic, es demanen perdó per aquesta baralla insensata.

Enmig d'aquesta magna tragèdia només sobreviu Horaci, el nom del qual ens remet al poeta llatí, autor de les *Odes*, de les *Epístoles* i de les *Èpodes*, que representa l'honor romà, pel qual els prohoms se suïcidaven en caure en desgràcia o per demostrar lleialtat a llur senyor. Horaci és l'amic lleial i fidel del príncep de Dinamarca, al qual acompanya fins al final dels seus dies, ben decidit a ultrapassar el llindar de la vida al seu costat. Però Hamlet, per egoisme, li ho impedeix perquè sap que és l'únic que pot salvar el seu nom de la ignominia, l'únic que, amb el relat de la seva història, pot restaurar el seu honor per a la posteritat. A punt de beure's la darrera gota del verí que queda en la copa malèfica que ha destruït la reina Gertrudis, Hamlet s'adreça al fidel Horaci, el seu únic

confident, per encomanar-li l'alta responsabilitat de fer-li justícia i així convertir-se en el seu memorialista per explicar al poble danès la veritat dels seus actes i preservar el seu nom per la resta dels segles. Per Harold Bloom, Hamlet no és ni un místic ni un estoic i gairebé no és gens cristià; i la seva preocupació per deixar bona memòria és teatral, per al públic que mira amb ulls atònits l'espectacle de la mort múltiple damunt l'escenari. La inquietud que Hamlet manifesta pels espectadors s'assembla a l'afany que mostrava el dramaturg de *La ratonera* quan s'erigia en corifeu per incidir i comentar cada escena:

«Vosaltres, que esteu pàl·lids,
tremolosos,
davant d'aquest atzar, com si fóssiu
comparses
o públic mut d'un drama com aquest,
si tingués temps (però la mort, sergent
ferotge,
m'arresta inexorable), ah, us podria
dir...
Però que sigui el que ha de ser.
Horaci, em moro.
Tu, que viuràs, fes-me justícia, a mi
i als meus actes, davant dels que no
en saben res.»

D'altra banda, és la Fortuna que col·loca la corona de Dinamarca sobre el cap del jove Fortimbràs de Noruega, que s'erigeix en el nou rei d'aquest país i es compromet a preservar-lo del mal. I en una visió elegíaca, carregada d'esperança, Horaci i Fortimbràs invoquen cants fúnebres i canons de guerra per acomiadar amb honors militars el que hauria pogut ser un gran monarca si la Fortuna ho hagués permès. L'enginy de Hamlet dels quatre primers actes dona pas, després de la breu anada a Anglaterra, a un Hamlet sublim a l'acte V, el destí del qual és morir per la veritat. La mort de Hamlet és el punt final, atès que no pot assolir la veritat sense atreure's la mort i només aconsegueix esbrinar la veritat amb la mort.

Shakespeare exculpa, així, Hamlet de la matança final, perquè aquestes morts han estat causades per la intervenció de la Fortuna, a diferència de les morts de Poloni, Rosencrantz i Guildenstern, i, potser, d'Ofèlia, que són atribuïbles a la seva teatralitat assassina i a la seva peculiar mescla de comediant i de venjador. I àdhuc el rei Claudi, que era l'objectiu primordial de Hamlet, no mor víctima de la seva venjança, sinó de la perfídia que el mateix rei ha orquestrat. ■

Quan la mirada habita*

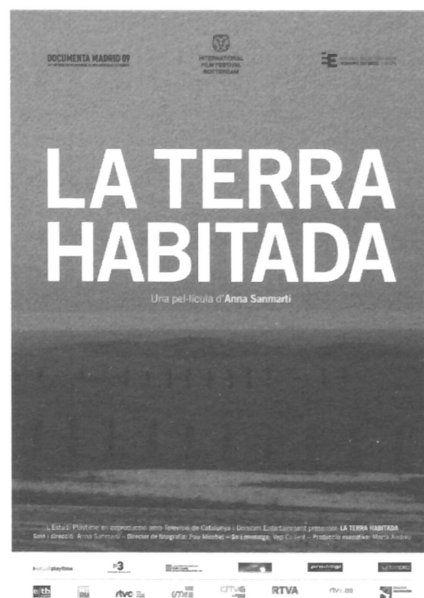
Macià Florit Campins

El viatge, els cossos que fan camí, és essencialment una tipologia de moviment. No és estrany que el motiu del viatge o el recorregut hagi esdevingut un dels motius clàssics del cinema al llarg de la seva història. La narració d'un viatge ens condueix, d'una banda, a l'exploració d'una trajectòria física i, d'altra banda, a la presa de consciència del personatge sobre la seva pròpia trajectòria vital. Aquest doble nivell expressiu ha donat abundants exemples del viatge fet film, des de les *road movies* al documentari experimental de Luis Escartín. L'*opera prima* d'Anna Sanmartí, el documentari *La terra habitada*, es pot considerar un bon exemple d'aquest gènere i n'ofereix una selecció contemporània, molt lligada a l'escola documentària engendrada a Catalunya a través de noms com José Luis Guerín, Isaki Lacuesta o Mercèdez Álvarez. Anna Sanmartí proposa una sèrie de recursos formals que expressen amb precisió les línies temàtiques del seu documentari. D'aquesta manera, el viatge de la directora a una zona inhòspita de Mongòlia es converteix en un relat de descoberta i un tempteig de contactar amb un paisatge i unes persones desconegudes a través de la indagació en la subjectivitat del viatger-espectador.

Moviment/Quietud

El primer tram del film se centra en el moviment del viatge, des de la ciutat de Sant Petersburg a la destinació final enmig del no res, primer, amb tren i, després, dins un camió. La seqüència del ferrocarril és una immersió en les formes abstractes que ofereixen les esclatxes de llum dels vagons. Les primeres imatges del film introdueixen un llenguatge més proper al vídeo experimental que a un documentari tradicional, en un petit homenatge al cineasta nord-americà Stan Brakhage i les seves composicions orgàniques de llum, forma i color.

L'abstracció i la seva nuesa conceptual possibiliten una autèntica evasió per a l'espectador, que s'ha de deixar endur pels sorolls i les espurnes de llum que s'entreuen des del transsiberià. El paisatge es converteix en un quadre de línies difoses que tan sols permeten observar el moviment del viatge en estat pur, un moviment que es trasllada amb delicadesa a un rodatge de càmera en mà, a través del qual l'autora ens acosta a una percepció mil·limètrica de l'experiència íntima del viatge i ens convida a observar-ho tot amb els seus ulls. Aquesta «poètica de la turbulència» augmenta en el recorregut pel desert amb camió, on aquesta càmera-ull es deté en els rostres dels companys de viatge i n'ensenya el son nocturn, metàfora de l'espai incògnit. Els rostres inquiets que dormen durant el viatge amb camió d'Anna Sanmartí recorden alguns instants de la petita joia titulada *Konec* (1992) de l'armeni Artavazd Pelechian. El desequilibri de la càmera en mà d'aquesta primera part només es recupera en l'excursió a cavall en què un nadiu condueix la viatgera a un itinerari en el qual la Natura adquireix tot el seu protagonisme, fet que ens demostra la coherència formal del film. El camí a cavall té el seu contrapunt en el to de la seqüència en què es travessa un rierol amb una plataforma de fusta a rem. El viatge pel riu està representat per un pla fix a nivell d'aigua que s'associa a una reflexió simbòlica i detinguda sobre el transcórrer de la vida i el valor de la contemplació serena del present, que s'eternitza. Aquesta diferenciació de llenguatges en relació amb la percepció del viatge com a experiència global, també es pot veure en la focalització puntal de l'objectiu en la feina dels habitants del territori. Les escenes de la cuinera, els obrers i el muntar i desmuntar les tendes dels nòmades són l'enregistrament conscient de «processos», que es conformen dins la mateixa categoria del moviment, que en aquests casos són

observats i no viscuts. Des de l'exterior es miren els gestos i moviments interiors, que s'esdevenen a dins dels enquadraments fixos. De fet, el contrast entre moviment i quietud també pot ser definit respectivament mitjançant les accions de *veure* i *observar*. Si el moviment, en referència a l'experiència del *viatjar*, representa una de les principals línies expressives del documentari, la quietud és l'altre motiu predominant al film i, per contraposició al *viatjar*, serveix per parlar de l'*habitar*. A partir del moment en què l'autora, identificada per l'ull-càmera, habita entre les persones nadiues, els enquadraments s'assenten en plans fixos. D'aquesta manera, la «visió» de la realitat és distanciada i respectuosa. En els enquadraments fixos dels paratges naturals del territori filmat per Anna Sanmartí es pot identificar l'esperit de la pintura tradicional xinesa, amb un gran gust per la boira i un difós però contingut equilibri del paisatge. L'autora no intervé en la vida i les feines dels altres, només els observa amb deteniment. Ara bé, la no-intervenció no significa la no-participació, ja que la càmera d'Anna Sanmartí fa participar l'espectador en una realitat llunyana, que progressivament es torna propera i amable, a través de la mirada. Així doncs, hem vist que *La terra habitada* es podria llegir en la seva totalitat com un constant debat visual entre el veure i l'observar, entre el moviment i la quietud de què viatja.

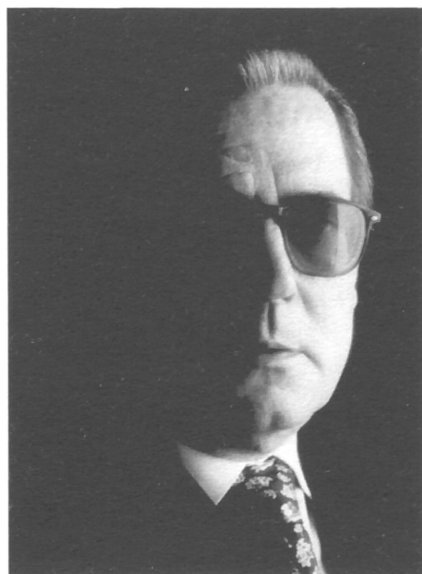
L'ull conscient

En el terreny del documentari contemporani, la noció de realitat enregistrada ha perdut el seu valor

Entre Maó i Ciutadella

Alexandre Ballester

El record, un record, per més que singularitzi l'essència de l'acte o de l'esdeveniment recordat, mai no ens arriba a la memòria com a simples i úniques motivacions sensorials. El record sempre apareix enllaçat amb petits records secundaris, amb annexos circumstancials, amb motivacions temporals que, sense acabar d'explicar el record, l'arrodoneixen, el defineixen i el determinen amb tota la seva esplendor.

Un record, el record, mai no és un monòleg, on la veu, més o menys en *off*, explica el que va passar. Com a mínim el record és un diàleg i, sovint, amb veus just apuntades, que clarifiquen l'acció.

Almanco dec haver realitzat la travessia entre les dues illes una vintena de vegades –i sé que faig curtant si he fet el viatge amb vaixell, jo vestidet de soldat de la Brigada Topogràfica, com si hi he anat, ben abillat, amb avió per a rebre un guardó. Sia antany o fa un parell de mesos, amb vaixell o amb avió, el bessó, l'íntima i plena vivència del record, és el mateix. Embolcallat amb records anecdòtics, la veritat del record, el resultat sensible i permanent, sempre és el mateix. No sé si és una metamorfosi que es va realitzant mentre la proa de la nau talla l'aigua antiga, adormida o esvalotada. O és el pas, per les finestretes dels vaporosos núvols, densos o esfilagarsats, d'una variada gamma de blancs i grisencs que l'avió traspasa a una velocitat inimaginable pels trirrems dels antics romans. Els romans, i abans els grecs, ja feien teatre, tan bo, que ara és clàssic.

Per mi, normalment viatger poc apressat, l'aire –aquesta mescla de gasos que forma l'atmosfera terrestre i ens permet viure– és diferent, el de Mallorca del de Menorca, o viceversa.

No crec que sigui una impressió merament personal, subjectiva: l'he experimentada a cada desplaçament i, de vegades, subtilment; és clar, els plaers o els descobriments de proporcions de plaer no s'han de compartir irresponsablement. Deia que, a certes persones estimades, els he fet percebre aquesta diferència de sabor, i no es pot dir sabor, d'aroma, i no es pot dir d'aroma, de densitat, i no es pot dir densitat, que existeix entre l'aire mallorquí i l'aire menorquí.

Hi ha moments, en la memòria, que els records referents a un mateix fet o sentiment sembla que extraordinàriament es comprimeixen en un sol record. Únic. Total. I és poderosíssim conductor de tots els altres records que graviten al seu entorn.

Pel viatger, almanco per mi vestit de roba de soldat o portant lluent corbata, l'aire de Menorca, això que no es veu però que se sent, és completament diferent del de Mallorca. I no em referesc a l'entonació pròpia del rallar de cada illa, la manera peculiar de pronunciar certes vocals i certes terminacions verbals. El teatre, sota la direcció de vegades estreta de mires o dels enriquidors girs fonètics, vol uniformitzar, com si fos un doblatge, les a vegades celades subtiles expressives dels personatges. I, això, dóna personalitat.

Senzillament, no són les aromes del gin ni el comportament del clima, l'aire és diferent, com la claror. La llum i les maneres, com els sentiments, en general i malgrat l'acostament geogràfic, són diferents. I és que la geografia no aconsegueix més que explicar les formes de la terra, i la història tot just aclareix els distints registres sentimentals i educacionals, amb l'ample espectre d'aquests dos mots que, eixamplant l'espai en el temps, separen les maneres socials

de viure, de respirar l'aire –això que no es veu però es respira.

I ja em teniu, a mi, amb vint anys, enquadrat a la Brigada Topogràfica de l'Estat Major; m'hi va col·locar un oncle, coronel, que s'havia casat amb la tia Antònia. De prop o de lluny, de la dona sies parent, trescant tot Menorca, carreteres, línies de terme, torrents, en una paraula, triangulant i fent l'aixecament topogràfic del mapa de Menorca, el de l'Exèrcit, el millor i, fins recentment, mare de tots els altres mapes. Amb setze mesos, amb anades i vingudes a casa, vaig conèixer els llocs, Santa Àgueda, el torrent de Cala Galdana, una Menorca paisatgísticament paradisiàca. Pobles, famílies, festes, cales, fars. I l'aire.

Molts d'anys després, el 1973, crec que era el batle de Maó, el senyor Rafel Timoner, un dels fundadors de «Catisa» –l'orgull de la bijuteria menorquina, qualitat i disseny– a Palma estant, després d'un sopar «Ciutat de Palma», gentilment es va presentar i em convidà a la «II Semana del Teatro de Baleares. Febrero 1973».

Porta la medalla, que amb veritable afecte encara conservo, al mig, entre dues palmes –una de llorer i l'altra de roure– i sota la corona mural, l'escut municipal de «MA», una síl·laba, la forma romboïdal, pròpia de les entitats municipals, amb les quatre barres catalanoaragoneses, i «HÓ», l'altra síl·laba, i a sota el castell amb dues torres i les ones d'una mar que uneix i separa.

A l'anvers, les dues màscares, la de la «tragèdia» –amb una ganyota de dolor– i la de la «comèdia», amb un ample somriure. Al mig, en relleu,

els perfils de les quatre illes, tot envoltat per una garlanda de branques de llorer.

Passen els anys, i al Teatre Principal de Maó, que és una autèntica joia, amb un aire especial al seu interior, el març del 2005 vaig rebre, amb altres personalitats, el premi Ramon Llull que atorga el Govern de les Illes Balears. I el 18 de desembre del 2009 em concediren, dins el mateix teatre –encara que l'aire fos sensiblement diferent– el premi Bartomeu Oliver, concedit per l'Obra Cultural Balear i que és un dels premis 31 de Desembre, que es lliuren al decurs de l'acte «Nit de la Cultura», de tanta tradició a les Illes.

A l'altre cap del camí d'en Kane –avui magnífica carretera– hi ha la històrica, episcopal i aristocràtica Ciutadella que, tot i ésser molt paretuts, no és el mateix aire de Maó, ambdós, naturalment, distints del mallorquí.

Convidat pels organitzadors de la «Setmana de Teatre Independent dels Països», el més d'agost de l'any 1976 vaig participar en una taula rodona que se celebrà a l'Ajuntament de Ciutadella i que tractà sobre la problemàtica del teatre en aquell moment. Vaig conèixer una gent realment encanta-

dora que formava part de la «Companyia Delfin Serra». Foren unes dies a Ciutadella inoblidables. No sé si estic autoritzat a anomenar els amics amb qui vaig beure «ginets», la nòmina és llarga, i això que anava jo amb una bella companyia, mallorquina, amorosa i manaire, que amb gràcia sabia tallar les hores nocturnes als cafès i bars. Va tallar massa.

El grup del «Teatre Principal de Valls», la nit del dia 29 d'agost, muntà en una plaça i davant una gentada, la meva obra *Fins al darrer mot*, aleshores amb el títol de *La rosa dels vents*, subterfugi emprat –com va passar amb altres obres meves– per poder esquivar l'estúpida censura franquista. La representació dels actors de Valls fou un èxit; en determinats moments de l'actuació el públic rompia en aplaudiments i visques (pel text de l'obra se sobreentenien: «Visca la llibertat»). L'escenografia era simple i acolorida, expressiva, i la veu de la Mònica –la protagonista que sembla tocada del boll i no n'està, és l'única que toca de peus a terra, a més d'en Benet– com un coltell tallava l'aire de la nit, que és distint a l'aire de les nits sense teatre. Les paraules de na Mònica, després d'entrar a les oïdes

del públic, com una ona que al primer cop amb les roques no perd la seva potència, s'anava apaigant, ressonant per les parets, carrer avall.

A la tornada, amb vaixell, vaig entendre, en unes hores de mar plana, totes les angúnies que esclataren dins el pit d'Ulisses, en el seu atzarós periple, venturós i venturer. Penèlope desteixia a la nit el que teixia de dia.

I teixit el temps hagueren de passar set anys fins que es consolidés d'una manera lleial i ferma, la meva estima per alguns membres de la «Nura», quan, el desembre del 1983, vaig guanyar el prestigiós premi Born de Teatre, de Ciutadella, amb la meva obra *L'única mort de Marta Cincinatti*, un personatge, malgrat les al·legories implícites, que, com jo, almanco emocionalment, ha mort massa vegades.

L'aire menorquí és un aire molt polit, molt mediterrani, per a morir-hi d'una manera definitiva. Les emocions, com els records, mai no ens arriben a la memòria, al conscient de la memòria, com una simple i única motivació sensorial. Per tants de motius personals estim tant la terra menorquina que, entre Maó i Ciutadella, sempre triaré Menorca. I això es diu sinceritat. ■

BOLLETÍ DE SUBSCRIPCIÓ

Nom i llinatges: .....

Adreça: .....

C.P.: ..... Població: .....

Tel.: ..... Fax: ..... e-mail: .....

Professió: ..... Edat: .....

Es fa subscriptor de la revista **Lluc** per un any, prorrogable si no hi ha ordre en contra i per un import de 20 €

PAGAMENT DE LA SUBSCRIPCIÓ:

XEC BANCARI

DOMICILIACIÓ

CODI ENTITAT			

CODI AGÈNCIA			

D.C.	

NÚMERO DE COMPTE									

OMPLIU AQUESTA TARJA I ENVIU-LA A:

Lluc

C/ Joan Bauçà, 33 - 1er - 07007 Palma (Mallorca)

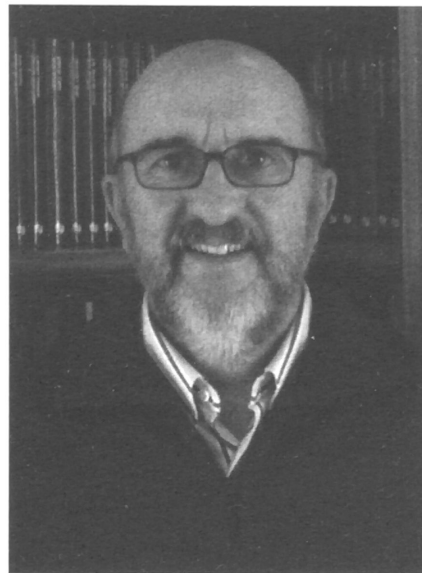
Tel. 971 25 64 05 - Fax: 971 25 61 39

e-mail: coc33@infonegocio.com

DATA I SIGNATURA:

La soca s'enfila. Un apunt sobre la glosa menorquina

Miquel Sbert i Garau

Dotze hores continuades de glosa improvisada, amb molts poetes orals, destres en l'art de la immediatesa verbal que pren forma de cançó, de cor-randa, de nyacra, d'albada, no han de ser menystingudes. L'esdeveniment fou a Ferreries, el 6 de març del 2010, sota la intenció de l'associació *Soca de Mots*.¹ Era la constatació (una més) d'un camí llarg i difícil que havia nascut fa més de devuit anys en forma d'iniciativa d'agermanament per al foment de la glosa. Va ser una fundació de Miquel Ametller, glosador, i que, com el substantiu nuclear que li dóna nom, s'endinsava per les pregoneses d'una tradició secular rica i fèrtil, la improvisació oral en vers que, fins al moment fundacional a Menorca (i a tots els indrets de la catalanitat i més enllà dels límits del nostre domini lingüístic), havia entrat en un decadiment profund. La poesia oral improvisada, manifestació comunicativa i expressiva de les societats agràries, de les cultures orals, passava per hores baixes.

Joan F. López Casasnovas relata amb claredat² com, amb un grup de joves militants de la cultura i del país, contactaren (i glosaren a la plaça Nova de Ciutadella) amb els escassos glosadors en actiu de les darreries dels setanta del segle XX: «Pocs glosadors que hi havia, en general ja eren grans i els feia vessa, peresa, sortir a la palestra pública més enllà de les trobades reduïdes. Els vam anar a veure [el context era el Congrés de Cultura Catalana,

1976]; vam descobrir aquell jove de veu potent i acudit que vola, que és Miquel Ametller, també fill de glosador, i Esteve Barceló, més llest que una centella. Amb ells Toni Pons, sonador i folklorista, fill del recordat arxiver municipal de Ciutadella Josep Pons Lluch, vam anar a veure un i altre: Biel Cardona, s'Arader, de Maó; Llorenç Janer, de Ferreries; Llorenç Pons *Vivetes*, d'Alaior; Josep Triay, migjorner, i aquell Antoni Olives, l'amo de son Mascaró, inoblidables.» Més endavant, l'escriptor continua: «De llavors ençà, Miquel Ametller, Toni Pons, Esteve Barceló i qualcú més que em dec deixar, i que em perdoni, han fet a Menorca una tasca d'enorme importància i mèrit. Llurs glosats es compten ja per centenars, la gent els segueix amb entusiasme i, molt important també, han fet escola (de fet, tenen una societat formada que es diu *Soca de Mots* i aquest estiu passat han anat a fer un Taller de Glosa a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent); una escola, doncs, amb deixebles excel·lents, com són Moisès de Ferreries, Fonso de Sant Lluís, o el sonador Toni Carreras.»

Per part meua, vaig dedicar una certa atenció al ressorgiment de la glosa menorquina³ i, particularment, a les primeres «trobades de glosa i vers improvisat» que *Soca de Mots* organitzà a Menorca (a partir del 2004). Entre d'altres, posava l'accent en un fet (avui també ho és a Mallorca): «són els mateixos glosadors els que han posat fil a l'agulla al foment i l'impuls de la

glosa. Els glosadors fundaren l'associació, els glosadors formen altres glosadors, els glosadors gestionen l'entitat i són els glosadors els que lluiten perquè la seva art arribi neta i renovada a la gent. Aquest és un valor afegit notable que es dóna també a indrets tant de la nostra geografia com de fora del territori lingüístic (al País Basc la Bertsozale Elkarte ja fa molts anys que gestiona la renaixença del bertsozale): els artistes no esperen que algú extern els tregui les castanyes del foc, sinó que ells mateixos treballen i es multipliquen per fer que la glosa, la poesia oral improvisada, sigui present en els escenaris de la vida actual.»

Soca de Mots, la presidència de la qual han ostentat, a més del fundador, Miquel Ametller⁴, la glosadora Pilar Pons i actualment el glosador Moisès Coll, ha continuat i multiplicat la tasca formativa, difusora i de creació. El balanç de l'entitat no pot ser més positiu, amb tots els sotracos que qual-sevol empresa cultural sofreix al nostre petit país i amb totes les incidències que la vida associativa comporta: nous glosadors i glosadores (molts d'ells d'una joventut esclatant); múltiples combats (glosats) arreu de l'illa durant tot l'any; projecció exterior (tots el Països Catalans en saben alguna cosa, dels glosadors menorquins, però llur presència també s'estén més enllà dels confins de la llengua catalana); encontres i trobades d'improvisadors; exploració de les vies noves de comunicació que la societat actual ha posat en actiu, inserció i projecció social en l'entorn de l'illa...

El reviscolament de la poesia oral a Menorca és un fet, l'interès de la gent per la glosa menorquina (aquells mots estalonats per les *porgueres* màgiques que la guitarra del sonador fa reverdir) creix i la bona recepció del públic així ho acredita. És aquest un fenomen de revitalització que coincideix amb una expansió de la cultura popular, i l'oralitat n'és un dels majors exponents, a molts indrets del nostre entorn cultural i de l'entorn europeu.

La glosa menorquina esdevé un punt referencial, per raons d'integració perfecta amb les pulsions de certs sectors de la societat culturalment dinàmics i emprenedors que no miren el passat amb nostàlgia, sinó ben al contrari, com una font d'inspiració que permet de construir el futur. El succés actual de la glosa menorquina potser resideix en la fusió que els conreadors han sabut efectuar de dos components essencials: d'una banda, la tradició amb el respecte a unes formes que el temps havia consolidat (rigor formal: rimes, ritme, estrofes; rigor de continguts: ironia, sàtira, emocions..., la vida, i ritualització: escenificació del

glosat), i de l'altra, la inserció amb la contemporaneïtat (temes actuals, mitjans de difusió, llenguatge d'avui). I tot això protagonitzat i adreçat a un públic intergeneracional i socialment integrat en unes dinàmiques que difereixen enormement de les «tradicionals»: gloses d'avui per a la gent d'avui. Gloses sense tabús, però amb un nivell de formalitat que les doten d'una entitat que «connecta» subtilment amb sectors cada cop més amplis de la societat (sense cap sentit elitista, la massificació no és ni el propòsit ni la fita assolible).

Joan Fortuny *Nanis*, a Ciutadella, l'any 2005 en el decurs de la «II Trobada» ho veié de la manera següent:

*Com un arbre que pren força
i fa flors de mils colors,
sa cultura ja se reforça:
la cuidam es glosadors.
Som llenya ben prou forta,
I creis-me que sense grops,
amics, de sa nostra soca
un tros d'escorça vull dar a tots.*

Personalment, concloïa el meu comentari amb aquestes paraules:

«no només escorça sinó saba i fruita ens dóna als estimadors de la glosa. Tant de bo que la tercera trobada vegi la llum i amplii, més encara, els seus horitzons». Les subscripcions totalment mentre faig la constatació que la «soca» s'ha enfilat i s'enfilà molt més encara del que llavors el cronista escrivia.

¹ Vegeu-ne les referències a <http://glosa.dorsdemallorca.balearsweb.net>, el bloc dels «Glosadors de Mallorca».

² LÓPEZ CASANOVAS, Joan Francesc. «Poesia popular: els glosadors de Menorca». A *La cultura popular que ens agermana. Normalització lingüística i cultura popular*. Palma: STEI-i, 2008, pàg. 140-141.

³ SBERT I GARAU, Miquel. *Llengua de glosador. Notes sobre poesia de tradició oral*. Palma: Leonard Muntaner Editor, (Llibres de la Nostre Terra, 82), pàg. 149-167.

⁴ Al llibre esmentat a la nota anterior, descrivia el glosador, nascut el 1937: «La figura barbada, d'home ferreny, cepat, amb veu harmoniosament suggeridora, i amb capacitat d'improvisació enlluernadora de n'Ametller ha estat la imatge de la glosa menorquina del segle XX i de principi del XXI. Una imatge sòlida que lliga un passat esplendorós amb un futur sense límits.»

maig 2010

Novetats

MENORCA

MASSOT I MUNTANER, Josep
Menorca dins el domini Mediterrani (1936-1939)
2009 • 15 €

PELLICER I PONS, Josep
Gironins a Menorca
2008 • 21 €

AAVV
Onomàstica a l'illa de Menorca. XXVIII Col·loqui general de la Societat d'Onomàstica 2002
2009 • 15 €

MARQUÈS, Montse
La dona en la indústria menorquina (segles XIX- XX)
2009 • 6 €

LÓPEZ CASANOVAS, Guillem
ROSSELLÓ VILLALONGA, Joan
L'Economia menorquina en el segle XX (1914-2001)
2002 • 6 €

Ptge. Comercial Papa Joan XXIII, 5E
07002 Palma | Mallorca
Tel 971 713 350 | Fax: 971 213 641
info@embatllibres.com
www.embatllibres.com

Comandes per e-mail:
gfortezarei@ispbalears.com

Maria Antònia Salvà, entre records i raons

Escriure sense context

Jornades d'estudi
de Maria Antònia Salvà
(Palma-Llucmajor,
2-5 d'abril de 2008)

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Escriure sense context. Jornades d'Estudi de Maria Antònia Salvà (Palma-Llucmajor, 2-5 d'abril de 2008). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Textos i estudis de cultura catalana, 146, 2009, 368 pàg.

vitat de segona en detriment de les feines de la llar. La lluitadora Salvà va aconseguir aixecar amb força el bastió de les dones escriptores no sense relatar llurs turbulències identitàries, conseqüència de la inadaptació a la societat, que sovint l'afonaven en una tristesa ontològica. Creació i experimentació conformen l'activitat literària d'una escriptora que va viure a cavall dels segles XIX i XX, considerada la primera poetessa moderna de la literatura catalana. La publicació *Escriure sense context* així ho mostra i així ho reivindica: Salvà va ser una gran poetessa, moderníssima, en refermar el llenguatge introspectiu i cercar poèticament les petites coses de la vida; en saber unir, de manera brillant, les petites vivències i la universalitat.

Aquest volum, que aplega les participacions a les Jornades d'Estudi de Maria Antònia Salvà, que s'organitzaren del 2 al 5 d'abril del 2008 amb motiu del cinquantè aniversari de la seva mort, proporciona una visió molt àmplia i extensa del que és l'obra literària de la mallorquina i les seves vivències. Els articles inclosos al volum ofereixen una gran varietat d'interpretacions i lectures del que significa la poesia de Salvà i el seu context. En la primera part, el llibre proposa unes visions generals, algunes de les quals aconsegueixen demostrar la magnificència de l'obra de l'escriptora. Amb detalls de la vida i la poesia, aquestes estudioses i estudiosos situen Salvà en la primera línia d'autors i autores de la nostra literatura. El ben cert és que el fet d'analitzar una obra i sobretot transmetre aquesta noció d'excepcionalitat per mitjà de les anàlisis no és una tasca senzilla. Entre aquelles contribucions que eleven Salvà als nivells literaris més alts cal destacar l'article de Lluïsa Julià, editora també del volum, en el qual s'esforça a mostrar de quina manera l'escriptora mallorquina va trencar els esquemes del seu temps. Tant és així que la lectura actualitzada de la poesia que n'ha fet Julià ens desperta encara més la ràbia

per les injustícies que copegen les dones escriptores. Ràbia en veure que estem referint-nos a una escriptura terriblement moderna, que s'enfonsa en el més profund dels problemes humans, femenins, terriblement transgressora per a un temps en què les dones gaudien generalment d'uns versos dedicats a enaltir la felicitat de les dones a la llar. I Julià ho mostra amb una destresa sublim, mitjançant una escriptura relaxada, científica, que ens afecta, tanmateix, en la nostra part més sensible. Això s'explica per la manera com presenta Salvà com a personatge extraordinari, sense caure en el sentimentalisme, del qual, fins i tot, la poetessa mallorquina fugia. També, Salvà és presentada com a escriptora i traductora excel·lent per Gabriella Gavagnin, que s'esmerça a reflexionar sobre les traduccions de la poetessa. Una mirada de respecte i admiració sura en unes reflexions que intenten mostrar la sinceritat i la profunda implicació personal que la mallorquina mostrava a l'hora de seleccionar i treballar amb les obres originals. Ho feia, com diu Gavagnin, «amb passió i ofici». Si, d'una banda, es proposa la sinceritat i excel·lència de Salvà, d'una altra, es comenta, de la part d'altres estudiosos com Carles Cabrera o Helena González, la humilitat amb què carregava l'escriptora: humilitat o «autopoètica humil», com diu també Marta Font. El ben cert és que, al capdavant, aquest comportament literari confús, barrejat de seguretats i por, la va portar a crear una obra excepcional. Entre d'altres aspectes va enaltir la cultura popular, com Rosalía de Castro, tot entenent-la com una plataforma per construir una identitat nacional subalterna molt relacionada amb la condició del gènere femení, tal com ho relata Helena González.

La segona part del volum se centra en l'anàlisi dels textos i es palesen també els referents a la cultura popular, a l'oralitat i a la religió. Cal fer esment de l'estudi de la simbologia per part de Marta Font, que pren consciència del misteri poètic com a característica necessària per mantenir la perdurabilitat de l'obra. A més, també preneix rellevància en aquestes pàgines les correspondències plurals que Salvà va mantenir amb nombrosos personatges de la cultura catalana, la qual cosa demostra el rol influent que la poetessa exercia dins el món literari, en algunes ocasions com a deixeble i en altres com a referent. Així, la mallorquina va establir corres-

B en sovint, un estudi sobre l'obra d'una dona escriptora va més enllà de la simple reflexió sobre el seu llenguatge i el seu context. Suposa, a més de tot això, una denúncia a la subjugació d'un gènere i alhora un clam esperançador envers les futures veus femenines. El cas de les reflexions al voltant de Maria Antònia Salvà és ben colpidor pel fet que aquesta poetessa, traductora, autora de llibres de viatges i memorialista va haver de créixer intel·lectualment a contracorrent de la seva època, i fins i tot del cercle d'escriptores que l'aixoplugava, format per dones que consideraven la poesia com una acti-

pondència amb intel·lectuals com ara Emília Sureda, Clementina Arderiu, Joan Mascaró, Miquel Ferrà, Víctor Català o Josep Palau i Fabre. Cal destacar-ne la relació epistolar amb Clementina Arderiu, una altra poetessa que també va haver de viure, com Salvà, la condició de dona escriptora àvida de crear una força femenina a contracorrent de l'univers masculí dominant. És més, la relació de germanor que estableixen les dues poetesses va ajudar Salvà a apaivagar la solitud i a sentir-se enfortida en unes situacions austeres. Fet i fet,

bona part de la seva correspondència amb escriptores i escriptors deixa traslluir la complexitat que suposa reivindicar-se dona escriptora a final del XIX i principi del XX.

Com a darrera part del volum, amb la intenció de voler reclamar Salvà amb veu ferma i forta, set joves poetes li van retre homenatge tot llegint versos de la illenca, així com creant-ne de nous. Aquest recital, mitjançant la seva paraula, va trencar finalment amb la tendència humil de Salvà. De fet, aquesta sembla ser, al capdavant, la primeríssima proposta de tot aquest

volum, que es resisteix a deixar en l'oblit una persona excel·lent, capdavantera d'un nou comportament de dones escriptores. D'això en parla amb escriure Carles Cabrera, que proposa, en el seu article, una relectura de les imatges de la lírica de Salvà des de la ginocrítica. Una visió, doncs, que situa l'escriptora dins la consciència clara del que significa ser dona, poetessa i catalana.

Laia Climent
Universitat Jaume I

Aquesta muda violència és difícil de mesurar

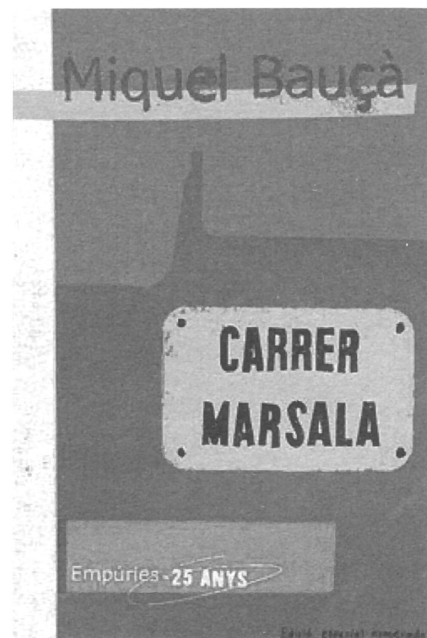
(nota envers la reedició commemorativa de *Carrer Marsala* de Miquel Bauçà en el 25è aniversari de l'Editorial Empúries)

Avui no podré sortir al carrer: tinc por.
Miquel Bauçà

Alguns dels crítics de James Joyce asseguren que l'autor irlandès juga contínuament amb els contrastos tot entrellaçant-los. Una de les teories més esteses és que Joyce utilitza un estil més directe i mancat de retòriques per parlar de temes molt complicats en el volum de contes *Dubliners*, en què es tracten qüestions que sempre acaben en un moment epifànic: el descobriment quasi traumàtic de quelcom que ja era latent i que, de sobte i normalment en tràgiques circumstàncies, esdevé un punt d'inflexió essencial en les vides dels protagonistes. Un *Canvi*. Per contra, els crítics gosen dir que Joyce fa ús d'un estil críptic i complicadíssim per tractar temes banals i sense importància. És el cas, diuen, d'*Ulysses*, que relata, amb tots els detalls possibles, el dia en la vida

d'un home mancat de qualsevol tipus d'heroisme. Entre aquestes dues obres hi ha un punt de frontera, *Portrait of the Artist as a Young Man*, d'un caràcter marcadament experimentalista però igualment poderós. Es tracta, doncs, d'una combinació crítica en dos eixos transversals en els quals s'involucren el fàcil/difícil i l'important/banal, cosa que em sembla una categorització massa esquemàtica.

Estic convençut que la transcendència de temes de tots tres volums esmentats es pot considerar del mateix nivell. No hi ha temes més importants que d'altres: Joyce és un investigador de l'ànima humana. En aquest aspecte, tenen la mateixa rellevància que un nen descobreixi què és la pederàstia de mans d'una persona molt propera o que un home guardi un trumfo a la butxaca. Ambdues

Miquel BAUÇÀ. *Carrer Marsala*. Barcelona: Empúries, 2009, 64 pàg.

imatges responen a un sùmmum patològic del comportament humà: la diferència rau en les exigències estilístiques del volum en què aquestes dues possibilitats es disposen. Crec seriosament que en l'obra completa de Miquel Bauçà es pot erigir un paral·lelisme molt semblant. Els temes que tracta Bauçà a *Carrer Marsala* i *El Canvi*, per exemple, tenen el mateix grau de rellevància, l'exploració de l'univers bauçanià fins a les seves màximes conseqüències i sempre amb una coherència esgarrifosament verídica, però els estils són totalment contraposats: el primer és l'anarquia del pensament i el seu desenvolupament a través de terrenys poètics, el

segon respon a una concreció i precisió quasi matemàtiques des d'un ordre alfabètic que estructura totes aquestes gèneres.

Però l'univers del poeta de Can Meravell és tan potent que no pot ser englobat en categories concretes, requereix registres diferents: una poesia de caire més simbòlica a la primèria (sota l'estrella sembrada per autors com Bartomeu Rosselló-Pòrcel o Blai Bonet); una poesia de caire més social com el d'*Una bella història*; fins arribar a la sistematització d'aquesta poètica i d'aquest pensament a través d'eines computacionals i enciclopèdiques (tota l'obra posterior amb i a partir d'*El Canvi*). Quasi podríem dir que Miquel Bauçà bota des del Ramon Llull líric fins al Ramon Llull teoritzador del primer sistema informàtic. I entre totes aquestes fases no hi ha trencament ni esquizofrènia, com han volgut abanderar alguns, sols el desenvolupament del món bauçanià des de diferents àmbits, en què cada segment esdevé essencial i inseparable de la resta. *Carrer Marsala* ho il·lustra de manera contundent.

Per començar, no podem classificar aquesta obra dins d'un gènere concret. Novel·la curta? Conte llarg? Monòleg teatral? M'inclino a pensar que ni una cosa ni l'altra i també tot a la vegada per acabar configurant un immens poema-riu de magnes proporcions. Hi ha poesia simbòlica, social, surrealista, lírica i de tot entre aquestes planes. Evocacions estrambòtiques, situacions de vodevil, complots i menjades d'olla, il·luminacions, confessions, coits, mentides, invencions i moments emblemàtics. I més. Ben ruixat tot, i sempre, sota una òptica autènticament d'humor negre, molt negre i incòmode, que aconsegueix angoixar i que, al mateix temps, estimula. Els monòlegs interiors dels personatges joyceans s'intueixen en aquesta torren-

tada perversa i sensible, onírica i cruel, poètica i salvatge que passeja pels laberints mentals del protagonista, laberints que a l'encop passen per una geografia barcelonina molt particular i també fantàstica, en el sentit més imaginatiu del terme. Kafka també s'hi passeja amb molta violència, que sempre és muda, i com més muda més violenta encara: «Abans hi havia la guerra. Avui, sembla que també, però s'amaga». Per això, *Carrer Marsala* no es pot resumir, tampoc, amb un argument concret: ens hem de deixar transportar pel seu flux de consciència fins arribar a racons i universos que mai no haguéssim pogut ni imaginar.

Lamentablement, o no, l'ambigüitat d'aquesta obra ha provocat, també, interpretacions no errades (totes les interpretacions, ho sé, són vàlides) però sí malèvoles (que aquesta malvolença sigui interessada o no, això ja és una altra tema). Ja fa estona que els sistemes crítics han delimitat diferències molt clares entre l'autor i el narrador d'un text literari, tot i això hi ha persones que no ho tenen gaire clar. Des de diferents mitjans i opinions, tal és el cas del film-documentari *Miquel Bauçà: poeta invisible* d'Agustí Villaronga, s'han anat dibuixant un bon grapat d'analogies morboses entre Miquel Bauçà i el narrador protagonista de *Carrer Marsala*, un personatge grotesc però també tendríssim que de segon cognom s'anomena Rogério i que es dedica a vendre sabó. Bauçà no és ni Rogério ni Salinger, tot i que la follia dels personatges de Salinger és la mateixa follia d'aquest personatge memorable, un vigilant en el camp de sègol de Barcelona que també està dotat d'una ment genial i boja, malalta i lúcida, ben igual que la del protagonista del *Pale Fire* de Nabokov: «El món comença en mi». No hem de voler, però, reconduir aquests graus de follia genialoide o geni foll als quals es vin-

culen tots aquests personatges impressionants de la literatura universal (Rogério, Holden Caulfield i Charles Kinbote) a qüestions externes a l'obra com és l'autor. Ens hem de deixar dur, en canvi, per aquest riu infinit, terrorífic i bell que s'origina des del seu original discurs poètic.

El món interior, i exterior i total!, de Bauçà apareix lliure, inaudit, altament espectacular. No es tracta d'un discurs a la lleugera fet simplement des de la provocació o l'entusiasme creador: cada fragment està enllaçat d'una manera subtil però brutal. No hi ha res de gratuït en aquestes paraules sinó un fil d'algun material semblant al del que estan fets els somnis, que condueix, amb un sistema psicomotriu perfecte, des de «Potser el món no sempre ha estat trist» fins a «Déu meu, sort que de jove vaig aprendre a pellar-me-la!». Entremig: guerres secretes, cadàvers a la platja, veïns indesitjables, obsessió dentífrica, centaures que encara no han après a cavalcar o putones de tercera categoria que la xuclen per camps abandonats de Collserola. N'hi ha que hi voldran veure masclismes, xenofòbies, racismes, feixismes i misogínies, també. L'univers bauçanià és tan complet que és capaç d'integrar tot això i més encara: com la veu de *Carrer Marsala*, l'univers bauçanià és en moviment perpetu, va canviant, Canviant!, i metamorfosejant en total i inexpugnable expansió, d'aquí el continu seguiment de publicacions que s'estan esdevenint, des de *Poesia és el discurs*, coordinat per Antoni Artigues i editat a Leonard Muntaner, fins al darrer número de la revista *Pel capell*, dedicada enterament a ell.

És una sort, i un plaer, que Bauçà no se n'acabi d'anar mai. ■

Jaume C. Pons Alorda

La revista per als més joves
feta a les Illes

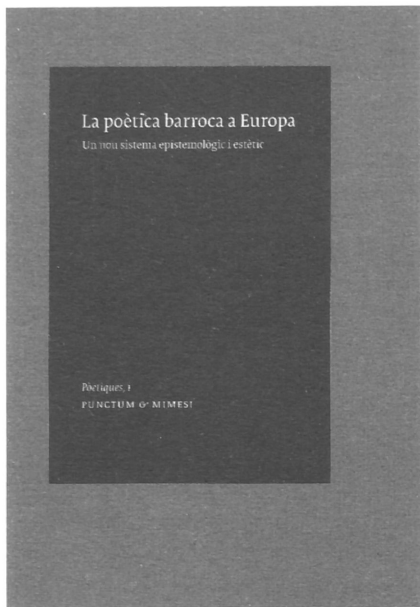
VISITA'NS
AL WEB

GRAN!
SUPER!
REI!
VISCA!
GUA!
I AQUESTA
ALEGRIA?

ELS HA
REGALAT A TOTS UNA
SUBSCRIPCIÓ A
L'ESQUITX!

www.esquitx.cat
subscriu-t'hi!

La poètica barroca a Europa

K. W. HEMPFER, A. DUPRAT, C. ESTEVE, E. BLANCO, J. GARCÍA, J. SOLERVICENS. *La poètica barroca a Europa. Conceptes clau d'un nou sistema epistemològic i estètic*. A cura d'Antoni L. Moll i Josep Solervicens. Lleida-Barcelona: Editorial Punctum i Projecte Mimesi de la Universitat de Barcelona, (Poètiques, 1), 2009, 182 pàg.

Aquest volum, que parteix del I Col·loqui Internacional del Projecte d'Investigació *Mimesi*, celebrat el mes de maig del 2008 a la Universitat de Barcelona, compta amb la virtut d'interpretar el barroc a través dels conceptes clau formulats en els textos teòrics de l'època: mimesi, versemblança, meravella, agudeses, enginy, barreja d'estils i fusió de gèneres. Aquesta operació, tal com explica Josep Solervicens a la introducció [pàg. 7-18], permet deixar enrere un seguit de valoracions pejoratives que jutjaven l'època de manera poc rigorosa, és a dir, tenint encara massa en compte el punt de vista neoclàssic, que acusava

el barroc de ser una opció trivial i anticlassicista, amb pretensions exclusivament estètiques, de resultats afectats i de lectures fosques. *La poètica barroca a Europa. Conceptes clau d'un nou sistema epistemològic i estètic* demostra que, ben al contrari, els textos poetològics barrocs articulen un sistema teòric que obliga a estudiar les creacions literàries a través d'un codi concret. Es tracta, per tant, de seguir les màximes que Klaus W. Hempfer proposa en el primer punt del llibre *Riflessioni sulla possibile (forma di) razionalità dell'interpretazione letteraria* [pàg. 21-40]. Segons Hempfer, el recorregut des dels *Tòpics* d'Aristòtil fins a la teoria literària actual permet establir tres màximes de la interpretació textual: cal interpretar històricament, tenir en compte la totalitat del text i posar en relació les dades textuales amb el sistema literari. La importància dels pressupòsits històrics i la necessària vinculació del text a un sistema literari il·lustren la necessitat d'emprar les poètiques i les retòriques barroques per a la comprensió rigorosa de les creacions literàries de l'època.

Seguint aquest mètode d'anàlisi, es fa evident que el gust dels autors barrocs per l'ornamentació, la paradoxa, les asimetries i les associacions inesperades, que tan bé identifiquen l'època, no és en absolut gratuït, sinó que respon al procés de meravellar el receptor, primer, i de transmetre-li, després, un coneixement sòlid. En aquest sentit, és especialment il·lustratiu l'estudi de Cesc Esteve, que ressegueix amb exhaustivitat «Les poètiques de la meravella a Itàlia (1550-1700)» [pàg. 71-96]. Esteve mostra la recepció, l'evolució i la reformulació dels conceptes de novetat i meravella des del món clàssic fins al barroc. A través d'aquest recorregut, s'observa com la meravella va adquirint nous significats i un rol cada cop més important, fins al punt que, a final del XVI, amb Donoies, Tasso i Patrizi, és considerada la finalitat intrínseca i extrínseca de la literatura i la marca de literarietat. Durant el XVII, el concepte de mera-

vella assoleix un grau de rellevància màxim, sobretot relacionat –Peregrini, Tesauro, Pallavicino– amb les seves capacitats per fer encaixar elements incongruents i transmetre l'ensenyament de manera immediata, uns trets que l'acaben convertint, per ella mateixa, en coneixement. L'estudi d'Esteve serveix no només per racionalitzar l'ús de recursos literaris tan barrocs com les antítesis violentes o la fusió de gèneres, sinó també per desmentir el famós anticlassicisme atribuït al barroc. Adaptar un concepte com la meravella, secundari en la *Poètica* d'Aristòtil, a un nou àmbit teòric i convertir-lo en l'element central d'una poètica no significa situar-se en contra ni al marge de les fonts clàssiques, sinó interpretar-les creativament (o agosaradament, si es vol) segons els interessos de l'època. Anne Duprat, que puntualitza l'ús barroc dels conceptes de mimesi i versemblança en el segon apartat del volum, «Mimésis et vraisemblance dans les poétiques italiennes et françaises de la première modernité (1575-1630)» [pàg. 43-67], ens ofereix una altra demostració d'aquesta interpretació del classicisme. A partir de l'obra teòrica de Torquato Tasso i Jean Chapelain, Duprat estableix la diferència entre versemblança referencial (que relaciona el text amb el món), versemblança estructural (que relaciona el text amb si mateix) i versemblança doxal (que relaciona el text amb l'opinió dels receptors). A tots tres nivells, les poètiques barroques amplifiquen el sentit que el Renaixement donava a la mimesi per poder acollir el meravellós i la fantasia dins de llurs esquemes.

Però al costat dels conceptes de novetat i meravella, que ja apareixien al món clàssic, i de mimesi i versemblança, que eren a la base de la teoria renaixentista, el barroc també articula conceptes que fins aquell moment no havien tingut cabuda en les poètiques anteriors: l'agudeses i l'enginy. Emilio Blanco centra el seu estudi «Teórica flamante: algunas notas (irreverentes) sobre la teoría de la agudeza de Baltasar Gracián» [pàg. 99-118] en el concepte d'agudeses, que el barroc situa en el terreny de la *Inventio*, al costat de conceptes satèl·lit com l'enginy, la subtileza o la delicadesa. Blanco precisa el caràcter central del concepte a partir d'una comparació exhaustiva entre les dues versions de la retòrica de Gracián: *Arte de ingenio, Tratado de la Agudeza* (1642) i *Agudeza y arte de ingenio* (1648). Com a conseqüència dels

conceptes centrals de meravella i agudes, les poètiques barroques també reformulen una nova teoria dels gèneres basada en la fusió o mixtura. Aquesta fusió, que els autors de l'època no consideren absolutament nova –posen com a precedent literari clàssic l'*Amfítrio* de Plaute i com a precedent teòric, Hermògenes– es tradueix sobretot en el gènere de la tragicomèdia, que Guarini teoritza de manera sistemàtica a *Il compendio della poesia tragicomica* (1601), tot i que també afecta aspectes com la integració teatral entre música i text i fins i tot arriba a altres gèneres com l'èpica o la prosa. La concepció barroca dels gèneres, a més a més, potencia la combinació d'estils i defineix noves formes estilístiques, com el laconisme. Jorge García López, en el cinquè apartat del llibre, «Reflexiones en torno al estilo lacónico: historia y variaciones» [pàg. 121-147], presenta el nou estil com una renovació estètica culta i representativa de l'època, una alternativa que s'allunya de la prosa ciceroniana per prendre com a referents Plaute, Plini el Jove i Tàcit. Per García, l'estil lacònic es pot dividir en quatre etapes: la primera, caracteritzada per la lluita contra el

ciceronisme i la consolidació en la prosa de Just Lipsi; aquesta tendència sofreix, en la segona etapa, una lleugera alteració en els mateixos deixebles de Lipsi; la tercera etapa està decidivament marcada per la figura de Virgilio Malvezzi, l'obra del qual condicionarà el laconisme posterior –Quevedo, Saavedra Fajardo, Gracián– i el transportarà a altres gèneres com el biografisme o la historiografia; al final del segle XVII, en la seva darrera etapa, les tendències classicistes reprendran el laconisme a través d'automatismes i exuberàncies estilístiques.

En el darrer apartat del volum, «Remuntar de la mecànica comprensió»: la poètica barroca a l'àmbit català» [pàg. 151-182], Josep Solervicens demostra que podem parlar d'una poètica catalana del barroc, que reprèn i adapta a l'àmbit català els conceptes de les poètiques italianes, castellanques i flamenques. Solervicens evidencia la necessitat d'incorporar a l'estudi del barroc català les informacions teòriques que subministren els textos de caràcter poetològic, que classifica en set tipologies diferents: comentaris a les poètiques clàssiques, comentaris a

creacions literàries, tractats de retòrica, històries generals de la literatura i repertoris de personalitats il·lustres, tractats morals i debats sobre la licitud moral del teatre, tractats sobre prosòdia, mètrica i versificació, i comentaris a la pròpia obra literària. Solervicens, a través de diversos i aclaridors exemples –Setantí, Fontanella, Mariner, Turia, Escardó, Romaguera o Morell, entre altres–, il·lustra l'assimilació i l'operativitat, també a l'àmbit català, dels conceptes clau establerts en les poètiques italianes i castellanques del barroc, a partir dels quals es poden estudiar de manera més rigorosa les creacions literàries de l'època, fins ara valorades prescindint d'aquests paràmetres.

Tots sis estudis construeixen una imatge coherent i renovadora de la gestació, expansió i evolució dels conceptes clau que expliquen la literatura durant el barroc i demostren la importància d'aquests paràmetres, tant pel sistema teòric que construeixen com per llur capacitat d'explicar les creacions literàries barroques. ■

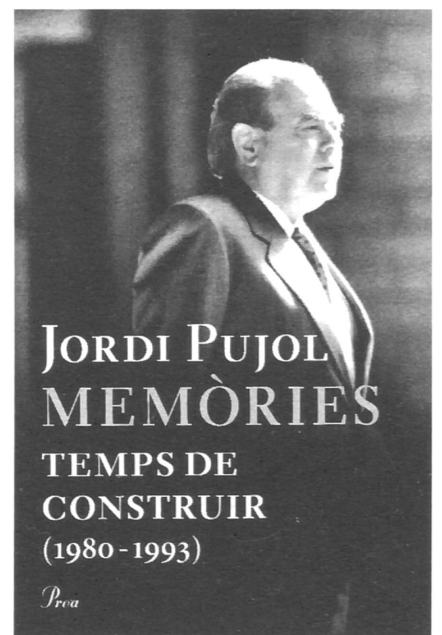
Oriol Prat

La primera dècada pujoliana (1980-1993)

En contra del que tenia previst, al final Jordi Pujol acabarà presentant les seves vivències completes en tres volums i no en dos. Manuel Cuyàs, el seu assistent, i ell hagueren de baratar els comptes en adonar-se de tot el que hi havia per explicar. Escriure unes memòries, per a qualsevol, implica exercicis de reflexió i anàlisi, i sobretot capacitat de síntesi, més encara si s'ha estat un personatge públic conegut arreu. Realment, el relat de Jordi Pujol i Soley és una biografia inacabada però intensa des de tots els caires possibles: amb la seva esposa, Marta Ferrussola –un costat permanent de primer ordre–, ha format una gran família, ha fet multitud de coneixences i ha estat protagonista indiscutible de la història recent del seu país, Catalunya. Els seus mèrits, però, van més enllà de la seva condició d'expresident de la Generalitat.

El segon volum de les *Memòries* de Jordi Pujol, publicades –com el primer– a l'editorial Proa, és, ben segur, un passeig afable i deliciós per al lector que vulgui recordar els esdeveniments polítics, socials, econòmics i culturals dels anys vuitanta i principi dels noranta. El text resta perfectament fixat mercès a la intervenció directa del personatge, que valora adesiara els fets amb un estil directe i planer. De primer, no té la intenció de justificar la seva acció política, però ho fa avinent per demostrar el seu tarannà davant qüestions puntuals o circumstàncies complicades i en dona, sense embuts, el seu parer.

L'àmbit geogràfic de l'explicació no es redueix, en absolut, al Principat. En tant que president de la Generalitat, Pujol va viatjar a bastament arreu del món. Va visitar altes dignitats de països, com ara el Japó o els Estats Units. Parla

Jordi PUJOL. *Memòries. Temps de construir (1980-1993)*. Barcelona: Proa, 2009, 424 pàg.

de les experiències rebudes arran d'aquestes sortides, certament profitoses per a la seva funció de dirigent. Ha

participat en nombroses institucions internacionals i ha fet conferències sobre temes diversos, això sí, deixant ben clar en tot moment la seva catalanitat i la definició de Catalunya.

El llibre, mirant de respectar l'ordre cronològic, s'estructura en quatre parts. S'inicia el 1980 quan, un cop aprovat l'Estatut de Sau, tenen lloc les primeres eleccions a la Generalitat, que, contra pronòstic, guanya Convergència i Unió (CiU). Tot el que ateny a la formació del partit (CDC) i de la coalició s'explica en el primer volum de les memòries. Ara Pujol esdevé president i s'ha d'encaixar a un desafiament gegantí: (re)-construir les institucions pròpies des de baix en un context social i econòmic molt inestable. Tot està per fer i el Govern espanyol no va gaire per feina.

Els temors es confirmen ràpidament: la feblesa congènita de la UCD, l'intent de cop d'Estat del 23-F, la Loapa, el finançament i les competències, el triomf del PSOE el 1982 i els atacs contundents del PSC, la imatge estereotipada que hom té dels catalans... Pujol confessa la necessitat urgent que hi havia aleshores per refermar les noves institucions i donar credibilitat a la tasca de govern. Calia impulsar el rol del Principat dins l'Estat espanyol i dins Europa, però, primer, s'havia d'enfortir el cos social i la identitat del país. Per aconseguir-ho, tots els agents involucrats havien de ser

capaços d'integrar qualsevol persona que visqués i treballés al Principat.

La segona part se centra en els grans sotrats de la dècada per al president. Poc després de la victòria electoral de CiU, amb la primera majoria absoluta, l'abril del 1984, el fiscal de l'Estat va presentar una querrela criminal contra els directius de l'entitat bancària creada anys enrere per Pujol i altres socis. El procés, que es va allargar fins al 1986, va suposar un fort daltabaix per al protagonista des del punt de vista personal i moral. A banda d'això, es produí en aquests anys la mort de Tarradellas, l'ingrés d'Espanya a l'OTAN i el fracàs de l'Operació Reformista, que pretenia situar Miquel Roca al centre del poder polític madrileny.

El tercer bloc està dedicat a parlar de l'actuació dels governs catalans fins al 1993. I ho «toca» tot. Pujol fa referència als entrebancs que trobà la Generalitat a l'hora d'engegar TV3, als ambiciosos projectes en infraestructures i a les iniciatives legislatives en el camp de l'educació i la sanitat. Parla de les relacions amb l'Església, amb la pagesia i el món turístic. I, sobretot, explica com va anar tota l'operació dels Jocs Olímpics i l'abast que va tenir per a Barcelona i el conjunt del país.

Tanmateix, un dels aspectes que sobta més en el seu discurs és l'al·lusió constant als socialistes. El narrador els

critica part de la tasca duta a terme des dels diversos àmbits que ocupen (catalans i espanyols) i els titlla de partit poc cohesionat i deslleial als interessos de Catalunya. Això es confirma en els moments més tensos entre els dirigents d'ambdues forces, quan competeixen per obtenir l'acceptació majoritària dels ciutadans. Pujol defensa tostemps el seu ideari i el del seu partit, i justifica la voluntat de col·laboració dels nacionalistes catalans a Madrid únicament per donar força al Govern central i obtenir-ne rèdits avantatjosos per a Catalunya: Mossos d'Esquadra, recaptació tributària, etc.

Finalment, les darreres pàgines serveixen a Pujol per reflexionar sobre l'estat de CDC i de la coalició amb Unió Democràtica de Catalunya. A principi de la dècada dels noranta s'enceta un nou cicle econòmic i polític que portarà canvis de fons a Pujol i als seus.

Comptat i debatut, el llibre fa un recorregut complet de la vida pública de Jordi Pujol des del cantó més proper i sincer. Es rescabalen dades de tota mena, la majoria conegudes per mitjà dels *mass media* de l'època, i s'expliquen algunes anècdotes i impressions personals viscudes pel narrador al llarg d'aquests anys d'intensa activitat política al primer nivell. ■

F. Xavier Granados

CARÀCTERS

ÉS UNA REVISTA DE LLIBRES

I AQUEST N'ÉS EL NÚMERO 51

Jorge Salavert i Pinedo: «Una breu panoràmica de la narrativa australiana actual».
Manel Marí: «El cul i el cervell inquiet» (en referència a Josep Pedrals i Francesc Bononad).
Articles de Xavier Ferré, Vicent Usó, Antoni Prats, Albert Toldrà, Pere Ballart, Guillem Calaforra, Salvador Ortells, Carles Miró, Francesc Viadel...

Josep Bertomeu Moll: «Donna Leon: una alternativa femenina en el gènere negre».
Eduard J. Verger: «Els cànons provincials» (a compte de l'Antologia d'escriptors castellonencs de l'AVL).
Sal·lus Herrero: «Cap a una nova consciència?» (a propòsit de La bona crisi. Cap a un món postmaterialista, de Jordi Pigem).
Josep Antoni Fluixà: «Què fem dels nostres clàssics?».
Entrevista a Sigfrid Monleón, per Xavier Aliaga.

Pàgines centrals dedicades a Josep Maria Benet i Jornet.

SEGONA ÈPOCA - ABRIL 2010

REVISTA DE LLIBRES

ABRIL 2010

Jorge Salavert i Pinedo: «Una breu panoràmica de la narrativa australiana actual».

Manel Marí: «El cul i el cervell inquiet» (en referència a Josep Pedrals i Francesc Bononad).

Articles de Xavier Ferré, Vicent Usó, Antoni Prats, Albert Toldrà, Pere Ballart, Guillem Calaforra, Salvador Ortells, Carles Miró, Francesc Viadel...

Dari Escandell: «Enric Valor: ans, ara i sempre».

Antoni Gómez tria Óssip Mandelstam.

Josep Bertomeu Moll: «Donna Leon: una alternativa femenina en el gènere negre».

Eduard J. Verger: «Els cànons provincials» (a compte de l'Antologia d'escriptors castellonencs de l'AVL).

Sal·lus Herrero: «Cap a una nova consciència?» (a propòsit de La bona crisi. Cap a un món postmaterialista, de Jordi Pigem).

Josep Antoni Fluixà: «Què fem dels nostres clàssics?».

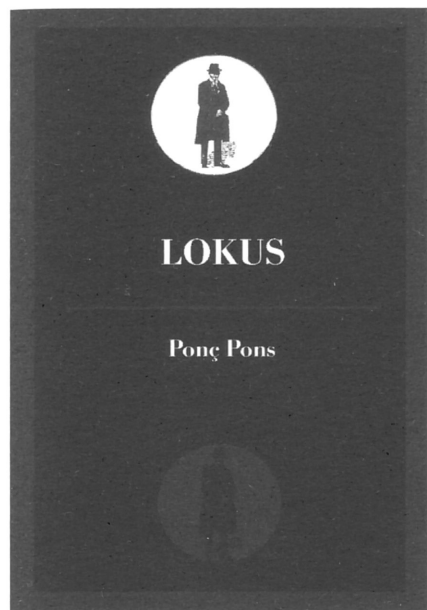
Entrevista a Sigfrid Monleón, per Xavier Aliaga.

Pàgines centrals dedicades a Josep Maria Benet i Jornet.

Informació i subscripcions PUV

C/ Arts Gràfiques, 13 46010 València Tel.: 96 386 41 15 - Fax: 96 386 40 67 E-mail: caracters@uv.es

Lokus, una comèdia de la vida

Ponç PONS. *Lokus*. Pol·lença: El Gall Editor, (Llibres del món i de la bolla), 27, 2009, 105 pàg.

El menorquí Ponç Pons ens proposa una comèdia per explorar el món dels sentiments de la solitud, l'amor, la depressió, l'amistat, el sexe... Tota una declaració de principis fa el primer personatge que surt a escena, Miquel, quan diu: «...però jo em sent perdut en aquest gran teatre del món. Destrossam el paisatge, embrutam el mar, contaminam l'aire... Anam cap a la fi del món».

Ponç Pons és conegut com a poeta i narrador. Això no obstant, jo diria que es mou millor en el terreny de la poesia que en el de la narrativa, en títols com *Al Marge* (1983), *Lira de bova* (1987), *Desert encès* (1989), *On s'acaba el sender* (1995, premi Ciutat de Palma 1994), *Estigma* (1995, premi Jocs Florals de Barcelona 1994), *El salobre* (1997, premi Carles Riba 1996), etc. De tota manera, cal advertir que ha conreat amb mestratge la narrativa i, com ha demostrat amb *Lokus*, també el gènere teatral. A ban-

da d'això, és un bon traductor de poesia francesa, italiana i portuguesa.

L'obra és ambientada en un hospital psiquiàtric i protagonitzada per dos personatges, Miquel i Blai, turmentats per un passat dolorós que arrosseguen irremissiblement. Seran, bàsicament, aquests dos personatges, els qui ens acompanyaran al llarg d'aquest *divertimento* que ens proposa Pons, tot i que també gaudirem de les intervencions del doctor, la infermera, Mariana i la dona de Miquel. I parl de *divertimento* perquè és evident que el títol, *Lokus*, dona una pista més o manco clara sobre les intencions de l'autor. *Lokus*, escrit amb una ortografia poc ortodoxa que ens recorda, no cal dir-ho, la pronúncia popular menorquina d'aquest castellanisme, és una caixa de sorpreses, capaç de passar de temes, diguem-ne, més quotidians a d'altres potser de més elevats i més profunds.

Des de la primera escena és possible que restem completament enganxats a l'univers que ens proposa l'obra, car el tema del sexe, de manera directa, és tractat pels personatges amb humor: «Blai: —I tenia una criada negra obsessionada per fer-ho dalt la teulada. No et dic res. A l'hivern, a la intempèrie, amb el cul a l'aire...» La preocupació pel pas del temps es fa palesa, de tant en tant, en boca dels personatges. En unes paraules de Miquel dirigint-se al públic, en un intent de cercar-ne la complicitat i fer-lo també participar del moment, diu: «És fotut tornar vell. El cos es deteriora, els dies són iguals, monòtons, repetits...» *Lokus* deixa caure una crítica ferotge a la repressió de la religió. També en boca de Miquel podem sentir aquestes reflexions: «Em van fer tanta por amb allò de l'Infern i el Judici Final que em van espanyar la infància i amargar l'adolescència».

Els personatges, bojós però entranyables, carregats d'ironia, no ens deixen indiferents cada pic que deixen a lloure alguns de llurs pensaments sobre la vida, el sexe o les relacions humanes. Amb un llenguatge viu i eficaç l'autor s'endinsa i analitza alguns

racons de l'ànima humana, amb humor, però sense perdre el capteniment. *Lokus* és un homenatge a Shakespeare, Txèkhov, Beckett... i molts altres.

L'intent de suïcidi de Miquel, en una escena curta, afegeix una certa tensió dramàtica que contrasta amb l'humor, de vegades una mica àcid, d'escenes anteriors. De tota manera, la nota cínica la hi posa el doctor, quan sembla que només el preocupa la sang: «Doctor: Haurem de tirar aquest matalàs».

I les escenes se succeeixen amb el fil musical de Jacques Brel. A la cinquena, apareix la idea d'escapada cap a un paradís que tanmateix no existeix; els personatges Blai i Miquel, en un diàleg delirant, però alhora deliciós i entranyable, simplement per gaudir de la vida, proposen: «Blai: No ho digui a ningú. Fugim a una illa! Infermera: A una illa? Blai: A una illa plena de dones mig despullades, amb en Gauguin i en Jacques Brel!». A la sisena escena els personatges Miquel i Blai s'han escapat de l'hospital psiquiàtric i viuen uns moments d'il·lusió mentre passen per Barcelona. Seran, però, uns instants fugaçs, fins que la policia els fa tornar a la «realitat», per dir-ho de qualche manera.

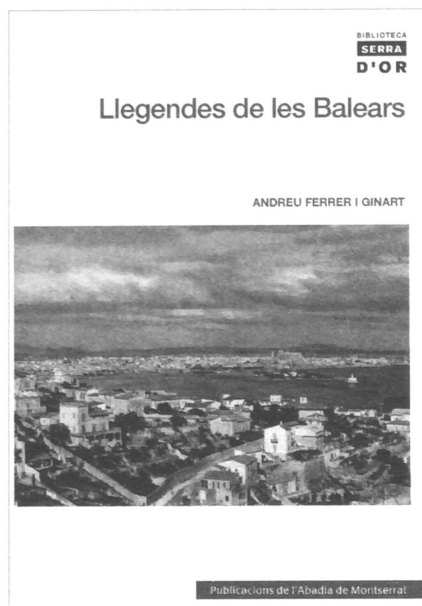
A continuació, els nostres personatges (arribarà un moment que ens els farem nostres, els estimarem) continuaran amb llurs curolles fins que apareix l'esposa de Miquel. En un diàleg breu, però intens, es presenta un problema conjugal. Són uns moments en què no sabem si realment Miquel és conscient, segons se'ns deixa entendre, del mal que ha arribat a fer a la dona. Aquesta, farta del comportament del seu home, li presenta els papers del divorci i li fa saber que el vol perdre de vista tan aviat com pugui.

Al llarg de l'obra sentirem algunes referències al pas del temps i la vida, però és la darrera escena que ens dona, per ventura, el missatge més clar, quan el doctor, dirigint-se a Miquel, diu: «Si vols un consell, procura sortir d'aquí i aprofita, viu, *disfruta*. Jo no ho sé fer, però veig que la vida és massa curta i l'eternitat massa llarga». Un consell que Miquel es farà ben seu.

Seria una delícia veure aquesta obra representada. Esper que qualche companyia s'animarà, ben aviat, a donar vida als personatges de *Lokus*, uns caràcters que ens faran pensar en certes coses, però que també, sens dubte, ens faran riure mentre en compartim els problemes, les curolles i els deliris. ■

Josep Antoni Calvo i Femenies

Llegendes de les Balears

Andreu FERRER I GINART. *Llegendes de les Balears*. Barcelona: Institut Menorquí d'Estudis i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009, 320 pàg.

L'edició a cura de Josep Massot i Muntaner, que inclou un breu però molt il·lustratiu estudi preliminar de *Llegendes de les Balears* suposa la recuperació d'una obra desconeguda fins ara del folklorista mallorquí Andreu Ferrer i Ginart.

L'autor de l'obra (una recopilació de llegendes de Mallorca i de Menorca, premiada al segon concurs del *Llegendari Popular Català* l'any 1928) és un dels nostres folkloristes més rellevants i (són paraules de Josep Massot) «una de les personalitats més destacades del món intel·lectual de la Mallorca contemporània.» Mestre, natural d'Artà (1887), exercí la docència a Palma, al Migjorn Gran (1906-1915), més tard a Artà, i del 1925 ençà a Palma. La seva tasca pedagògica fou molt rellevant. Va aplegar materials folklòrics abundants i diversos (llegen-

des, rondalles, romanços, corrandes, parèmies, etc.) d'ambdues illes i els difongué en publicacions i revistes o col·leccions, moltes de les quals foren iniciativa editorial seva com *Llevant* (1917-1930), *El Tresor dels Avis* (1922-1928) o *Folklore Balear* (1924). Col·laborà activament amb Antoni M. Alcover per a l'Obra del Diccionari i participà en associacions de caràcter catalanista i cultural com Nostra Parla o l'Associació per la Cultura de Mallorca. Depurat com a mestre en esclatar el cop d'Estat del 1936, repregué a poc a poc la seva activitat com a folklorista, primer amb edicions en castellà, i inicià, tan aviat com les circumstàncies tan adverses ho van fer possible, la labor de difusió en català, tot promovent la formació d'un arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears (1959), amb l'edició d'un butlletí informatiu. Aquest intent tan ambiciós i tan útil per a la cultura catalana «quedà estroncat a la seva mort (1975)» (Massot).

El volum que, tants anys després de redactar-se, ara veu la llum, gràcies a la iniciativa conjunta de l'editorial i de l'Institut Menorquí d'Estudis, ha estat sotmès a un periple d'anys i vicissituds derivat del fet que els manuscrits originals, guanyadors del premi esmentat, es trobaven a l'arxiu de Rafel Patxot i Jubert, patrocinador del concurs, entre d'altres patrociniis importants, i anaren a raure a la biblioteca de Suïssa, per raons òbvies polítiques. Fins fa poc, no ha estat, per tant, a l'abast per a una publicació adient.

Tot i l'apel·latiu geogràfic genèric del títol, les llegendes que incorpora se situen només en els àmbits mallorquí i menorquí i, a més, en els nuclis territorials més propers a Ferrer (Artà i el Migjorn Gran). Això no obstant, el corpus que es presenta és d'un interès molt elevat, perquè la selecció de llegendes és nombrosa: vint-i-una sobre el rei En Jaume; devuit referides al comte Mal; vint a en Tià de sa Real; algunes de l'ermità Macari, de la beata Catalina Tomàs o d'en Cocou, el forçut viler; altres contenen fets de pirates o d'encantaments i tresors; no

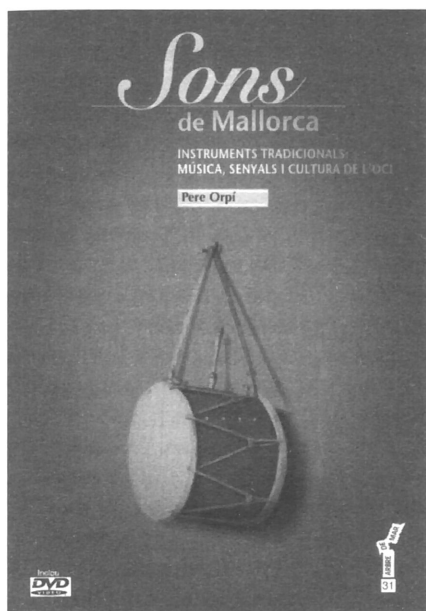
hi manquen les «tòpiques» (sobre llocs singulars) ni les que narren històries d'éssers fantàstics, de boiets, de gegants, d'apareguts; hi apareixen les pestes, fets de la reconquesta, petjades (del Bon Jesús, de sant Cristòfor); llegendes de caire religiós; referències a edificis, a animals i plantes, i mitja dotzena de classificació temàtica difícil («Vàries»). Configuraren tot un seguit d'elements que l'imaginari popular nostre ha congriat al llarg de molt temps, donant-los forma narrativa i dotant-los d'una funcionalitat simbòlica específica.

Però, a més de l'interès «quantitatiu» hi ha altres caires que convé considerar: les variants (moltes de les narracions figuren a altres reculls coneguts, però alguns d'elaborats amb posterioritat a l'inèdit de Ferrer), la presència d'aportacions inèdites i un estil narratiu molt personal, sobri però eficaç, sense la meravella estilística (lèxica, fraseològica) de Mn. Alcover però amb una claredat expositiva que fa la lectura molt assequible i planera. No és l'exercici d'un creador de llengua sinó el llenguatge precís i rigorós d'un mestre que vol ser clar i exacte en el discurs narratiu. A tall d'exemple, en copiam una: «diu que, després de mort, el comte Mal pareixia per les cases cavalcant son cavall, que era espantós, i, al pegar llongo, treia foc per les potes i, dins la coma de son Martí, les deixà senyades i encara hi estan. Entrava amb es cavall dins ses cases i pujava per l'escala damunt ell i fins després de mort apareixia també a la galeria fumant un cigarro-puro» (pàgina 65).

Llegendes de les Balears és un recull de textos narratius que proporciona al lector mitjà un compendi prou significatiu del legendari mallorquí i menorquí. Sense ser exhaustiu, pot aportar als específicament interessats en l'etnopoètica un aplec que combina l'existència de versions noves de materials ja coneguts amb una visió de materials inèdits que convé tenir presents. Un llibre útil també per als docents i per al món de l'esplai, que trobaran en les llegendes de la terra elements molt útils per establir lligams entre els alumnes i el territori i la cultura del país. Tomàs Vibot conclouia la seva ressenya del llibre amb uns mots que subscrivim: «el recull d'Andreu Ferrer (...) ajudarà a engrandir i refermar encara més un dels cabals culturals més importants de la cultura mallorquina i menorquina» (dB, 12/12/09).

Miquel Sbert i Garau

Un tractat de musicologia

Pere, ORPÍ I FERRER. *Sons de Mallorca*. Palma: Edicions Documenta Balear, Arbre de Mar, 2009, 454 pàg.

Fa anys que tots sabem que Pere Orpí feia feina, una feina, en aquesta publicació. Fa anys que l'esperàvem. I vet aquí que tot arriba, així sense pressa, amb la cura que les coses com aquesta necessiten.

El resultat no pot ser més complet. Com dirien els vells: no hi ha més enllà.

I ho dic perquè estic segur que ara tenim un llibre d'aquells que es poden considerar definitius. D'aquells que, darrere seu, és molt mal de fer escriure res més que sia novetat i referència sobre el tema.

I això, per sort, es produeix cada cop més dins de l'entorn cultural de Mallorca. Ja fa estona que vaig sentir dir a Joan Parets que, si bé les tasques d'investigació i recerca són bones i imprescindibles, arriba el dia en què tot allò que s'ha aplegat durant anys i més anys ha de veure la llum, s'ha

de publicar i s'ha de procurar posar-ho a l'abast de tothom. Jo també pens que aquest és el camí correcte.

I en tenim uns quants exemples. Per no anar gaire lluny, tot el que ha publicat Felip Munar sobre l'art del glosar o, per no sortir del tema, el magne treball de Francesc Huguet que titulà *La música dels xeremiers de Mallorca*, o *La imatge de la música a les Illes Balears* del savi Xavier Carbonell. El mateix Joan Parets en dóna exemple publicant, ensems amb Ramon Rosselló i Vaquer, *Notes per a la història de la música a Mallorca*.

Aquestes publicacions reflecteixen de manera admirable el que han estat molts d'anys de feina, que en lloc de restar dins un calaix com un apreciat i exclusiu tresor, com feren un temps molts d'autors, tornen al poble d'on sortiren, a la gent que n'ha facilitat la confecció i a aquells que els esperam amb fretura. Els qui poc o molt ens dedicam a aquestes quimeres no podem tenir res nostre. El llibre *Sons de Mallorca* n'és un exemple magnífic. A l'àmbit de les illes mediterrànies, n'hi ha dos casos similars. A Sardenya, el professor Hermenegildo Lalai presentà fa uns pocs anys la seva obra *Sa Launedda*, un insuperable tractat sobre aquell instrument popular sard i sobre els altres que hi conviuen en aquella illa. Per la seva banda, Mario Sarica, director del conservatori de Messina, és l'autor d'*Strumenti Popolari in Sicilia*, editat el 2006, un estudi admirable i completíssim de les músiques populars sicilianes.

Ara cal afegir-hi el llibre de Pere Orpí i s'haurà completat una trilogia perfecta que agermana tres illes gairebé gens diferents entre elles, que guarden encara les joies de les instrumentacions populars. I és que aquesta és la paraula clau: popular.

Orpí no es limita a inventariar i descriure els instruments i sons de Mallorca (feina ingent que, de per si, ja seria admirable), sinó que incideix en el fet popular que els envolta, parla de la gent que els sonava o produïa, conta vivències personals i parla de feines i treballs, de festes i celebra-

cions, d'alegries i de penes... i tot embolcallat dins el món de la música i els sons. Molt sàviament, l'autor ha vist clar que de res no valen els sons i les músiques sense la gent que els fa, escolta i gaudeix.

Diu al començament que «aquest llibre no pretén ésser, ni de molt, un tractat d'organologia, ni fins i tot d'organografia»... Doncs... no se n'ha sortit! Aquest llibre és una mica més que tot això. Ens trobam amb un veritable tractat de musicologia i, sobretot, d'etnologia. Aquest llibre ha de ser, i serà, a més de la seva vessant popular, un llibre de consulta, un llibre didàctic, acadèmic, al qual podran recórrer afeccionats i encuriósos, però també estudiosos i estudiants, professors i alumnes.

La música popular viu un temps bo i gaudeix de bona salut. Molta és la gent que la sona o que la balla, que l'estudia o l'aprèn. Les trobades de sonadors, balladors, la presència de xeremiers en totes les festes populars, les edicions discogràfiques o audiovisuals, i l'entrada, de fa cinc cursos ençà, al pla d'estudis del Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes, així ho demostra. La feina de Pere Orpí encara hi ajudarà més.

Avui la tècnica obre tot un camp nou als investigadors. I l'hem de aprofitar. El DVD que Antoni Nicolau aporta a aquesta obra és, a més d'una feina magnífica, un arxiu viu al qual recórrer per tal de gaudir de la part sonora, imprescindible en un tractat com aquest. I que cada dia que passa li dóna més valor.

Aquesta feina no ha fet por a l'editorial Documenta Balear, que ja fa temps que es mostra prou valenta per editar títols que han esdevingut fonamentals per conèixer millor la cultura mallorquina.

Tots els mallorquins, de qualsevol edat i de qualsevol temps, hem sentit, escoltat o fet alguns, o molts, dels sons que figuren al llibre de Pere Orpí. Acompanyats d'aquests sons, generacions senceres han treballat, han viscut i han bastit un país. Aquestes músiques ens ajudaran ara a fer-lo cada dia més estimat. Hem d'agrair a l'autor que ens hagi ajudat a mantenir-los, i mercès també per recordar-nos els que ja no hi són. Aquests són els sons de les nostres vides. En definitiva: gràcies per tants anys de feina. ■

Francesc Vallcaneras

de creients que es neguen a acceptar la subordinació de l'Església a la constitució civil que estipulà la Revolució Francesa i reblaren, anys més tard, Napoleó i el papa Pius VI. A partir d'aquell moment els catòlics vells, els que s'oposaven a aquesta nova norma, deixaren de freqüentar els llocs de culte car no reconeixien l'autoritat dels religiosos nomenats per l'Estat. En aquest punt, es produeix el cisma entre l'Església reformada i la refractària. Això féu que els capellans refractaris fossin cada volta més escassos (no se n'ordenaven de nous) i que al final els mateixos membres de la família haguessin de practicar els ritus a casa, per mor de la manca de sacerdots. Aquest grup de catòlics hom els anomena «els enfarinats» perquè s'enfarinaven els cabells com a signe identitari, seguint el costum del segle XVIII i de l'Antic Règim.

En aquest marc històric és on s'insereix la línia familiar dels Catoia. Aquest llinatge, davant del que considera una amenaça exterior, tria la marginalitat per poder-se assegurar la pervivència sanguínia i religiosa. L'avi, el cap de família, estableix un horari estricte de rituals religiosos diaris, prohibeix que la resta de la família es relacioni amb l'exterior i tutela de ben a prop l'educació del nét, fins al punt que estripa les pàgines dels manuals escolars que considera perniciosos. El personatge d'Amiens, i l'ambient d'isolament i sobreprotecció en què és educat, recorda el vailet de la comunitat amish del film *L'únic testimoni* de Peter Weir (1985). Del que no s'adona el patriarca és que l'estirp, ferida de mort per aquest aïllament i la progressiva desaparició fatídica dels membres, es va esllanguint fins a extingir-se. Una constant de l'obra de Bodon és el destí tràgic dels personatges: «el camí de les desgràcies, que és el camí del món». A més, el desconeixement mutu solca un abisme infranquejable entre la família refractària i la resta de la societat, que els empeny a con-

siderar l'altre com l'enemic (aquella idea tan sartriana de «l'enfer, c'est les Autres» de *Huit clos*). No és atzarós que l'origen de l'apel·lació Catoia –la família, de fet, s'anomena Condomièr– sigui la pronunciació farfallosa del mot *catòlic* per part del besavi del protagonista. D'aquí, el malnom i la befa de la gent del poble. El protagonista, cada cop menys Amiens i més Catoia, interioritza la identitat del clan familiar a partir de la castració social i la negació de la sexualitat (el cohibeix la nuesa i viu el despertar sexual com un tràngol).

Tot i que el llibre es pot llegir com una narració realista amb un rerefons històric, el que el fa interessant n'és la dimensió al·legòrica. La riquesa simbòlica del text és inabastable: l'oposició entre el personatge de la mare (símbol de la llibertat) i el de la tia Trogència (símbol de l'ortodòxia religiosa); la simbologia de la farina (aliment que representa l'autarquia i la fe), l'oposició entre la llàntia (ancestralitat) i el llum elèctric (modernitat)... No acabariem mai. Igualment, convé recordar que Bodon fou un mestre agrícola, format en llengua francesa, que començà a escriure quan tothom ja cantava les absoltes a la llengua occitana, i que adoptà l'idioma matern com a llengua literària, tot sabent que aquesta decisió el condemnava, com Catoia, a la marginalitat. Aquí rau precisament el moll de l'os del llibre: de quina manera hom pot trencar l'ostracisme sense renunciar a les arrels. Bodon, per mitjà d'aquesta paràbola bellíssima, el que fa és retratar la pròpia comunitat lingüística i nacional per alertar-la de la deriva que pren i recordar-li que encara és a temps de reaccionar. Mercès a l'escola i al personatge de Fernanda, una jove catòlica de la Petita Església de qui s'enamora, Amiens-Catoia té l'oportunitat d'integrar-se a la societat sense renegar de la identitat. La por, però, l'atenalla i l'acaba vençant. La novel·la és l'espill en el qual l'autor

convida la societat occitana a emmullar-se.

En un moment en què la mundialització, i els processos migratoris i la multiculturalitat que aquest fenomen comporta, ha encimbellat la qüestió identitària al primer ordre del dia, el relat de Bodon és d'una actualitat ferotge. I no només a Occitània. De cent cinquanta anys ençà, en les èpoques de llibertat democràtica, el catalanisme ha vertebrat el país perquè ha sabut lligar la catalanitat a les idees de modernitat i progrés. I això ha fet que molta gent arribada d'altres indrets s'hi hagi incorporat. Aquesta és, malauradament, la gran diferència entre Catalunya i Occitània: el fet que el poble occità no hagi reeixit a bastir un projecte lingüístic, cultural i polític modern. Personatges com Bodon o Robert Lafont n'establiren les bases culturals, però, de moment, hom no ha aconseguit anar més enllà.

Amb *Catoia l'enfarinat*, Bodon ens lliga un novel·la intel·ligent, lúcida i avançada en el temps. D'una contemporaneïtat molt crua. Que té la gosadia de proposar-nos què és la identitat en un moment en què el matís se'ns esllavissa dels dits i, com més va, tot es torna més uniforme i anodí. La llengua de Bodon, a través de la ploma d'Artur Quintana, té un gran tremp descriptiu, sobretot en els passatges que evoquen la natura, les tasques agrícoles i el temps cíclic, aquesta mena d'Arcàdia perduda que recorda la muntanya de *Terra baixa* de Gimerà. La traducció d'Artur Quintana és sòlida, d'una gran genuïtat, per bé que incorre en alguns usos («verdader», «la meua casa», «a mida que») que en desvirtuen el to general. Sigui com sigui, aquests detalls no desllueixen gens ni mica l'àrdua feina del traductor. Esperem amb candeletes la publicació imminent de l'aplec de contes de Bodon. Tant de bo que en vinguin molts més. ■

Marc Colell i Teixidó

D I S T R I B U C I Ó

Lluc
REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

BALEARS:
PALMA DISTRIBUCIONS s.l.
C/ Dragonera, 17 – 07014 Palma
Tel. 971 28 94 21

CATALUNYA:
MIDAC s.l.
Polígon industrial del Sudoest
C/Rois de Corella, 9 - 2ª nau
08205 Sabadell
Tel. 93 74 64 112

La Sibil·la

CANDIDATA A
PATRIMONI
DE LA HUMANITAT
PER LA UNESCO

Col·labora-hi!

La UNESCO ha seleccionat el cant de la Sibil·la de Mallorca com un dels béns que opten a formar part de la llista mundial del patrimoni immaterial de la humanitat. Per aconseguir-ho, cal que totes les persones que en gaudim, l'escoltam, la cantam o participam en aquest acte hi donem el nostre suport amb la signatura.

Pots sumar-te a aquesta iniciativa al web

www.conselldemallorca.net/unesco

La teva adhesió pot fer que es reconegui universalment el patrimoni de Mallorca.

Bisbat de Mallorca

S

la Sibil·la

CANDIDATA A
PATRIMONI
DE LA HUMANITAT
PER LA UNESCO

Sibil·la del Santuari de Lloc. © Donald Murray

serra
de
tramuntana
paisatge
cultural

Consell de Mallorca
Departament de Cultura i Patrimoni

escriptor
ny escriptor
orade l'any
el'any escri

2010

Carme
Riera

www.escriptordelany.com

Foment
de la lectura

GOVERN
de les ILLES
BALEARS

www.illesbalears.cat

Conselleria
d'Educació i Cultura